

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Кривичноправна заштита од насиља у породици
(мастер рад)

Ментор:
Доц. др Душица Миладиновић-Стефановић

Студент:
Андреа Рајковић
М002/14-уп

Ниш, 2017. године

САДРЖАЈ:

<u>I УВОД</u>	1
<u>II КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ</u>	3
<u>1. Појмовно одређење насиља у породици и његови појавни облици</u>	3
<u>2. Теоријска објашњења насиља у породици</u>	10
<u>III ПОРОДИЧНОПРАВНА И ПРЕКРШАЈНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ</u>	14
<u>IV КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ</u>	22
<u>1. Међународни стандарди</u>	22
<u>2. Заштита од насиља у породици у упоредном праву</u>	28
<u>2.1. Законодавство Аустралије</u>	29
<u>2.2. Законодавство САД</u>	30
<u>2.3. Законодавство Велике Британије</u>	34
<u>2.4. Законодавство Аустрије</u>	35
<u>2.5. Законодавство Републике Српске</u>	37
<u>2.6. Законодавство Хрватске</u>	39
<u>2.7. Кривично законодавство Словеније</u>	41
<u>2.8. Значај разноврсних законских решења као одговор на насиље у породици</u>	42
<u>3. Кривичноправна заштита од насиља у породици у праву Србије</u>	43
<u>3.1. Развој инкриминације</u>	43
<u>3.2. Позитивна решења: појам и елементи кривичног дела насиље у породици</u>	50
<u>3.3. Мера безбедности забране приласка и комуникације са оштећеним</u>	59
<u>V КРИВИЧНОПРОЦЕСНИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ</u>	63
<u>VI УЧЕШЋЕ И САРАДЊА ИНСТИТУЦИЈА ПРИЛИКОМ ПРУЖАЊА ЗАШТИТЕ ЖРТВАМА НАСИЉА</u>	71
<u>VII АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА – НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У ПРАКСИ</u>	77
<u>VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА</u>	91
<u>IX ЛИТЕРАТУРА</u>	92

I УВОД

Проблему породичног насиља се данас поклања све већа пажња, управо зато што је присутно у свим друштвима, а нарочито у земљама у транзицији у којима је испољавање свих облика насиља повећано, док су односи у друштву знатно поремећени. Насиље у породици је једна од друштвених, криминолошких, етиолошких и социопатолошких појава која пресеца све културолошке и регионалне границе. Изналажење најбољих решења у одлучнијем супротстављању овом облику криминалитета није могуће без сталног праћења и анализе праксе примене већ постојећих одредби, али и сазнања о искуствима других. Експлицитивним одређивањем да насиље у породици представља кривично дело шаље се јасна порука да насиље у породици није приватна ствар, већ да треба озбиљно схватити да је реч о озбиљном друштвеном проблему. Управо је потребно овој појави посветити значајну пажњу и то не само у области права и пронаћи решења која правни систем даје, већ је потребно посматрати је у ширем друштвеном контексту. Право и правна помоћ жртвама насиља у породици се јављају често као последња могућност друштвене помоћи и подршке. Сагледавање овако сложеног проблема у ширем контексту треба да помогне да се пронађу делотворнија решења која су примерена високом нивоу структуралне виктимизације.

Почетак рада најпре обухвата анализу криминолошког аспекта насиља у породици. У том делу се обрађује сам појам насиља у породици, узимајући у обзир све специфичности овог облика криминалитета. Дефинишу се појавни облици породичног насиља, али и основне карактеристике и услови у којима се јавља овај друштвени феномен. Криминолошко одређење насиља у породици је незамисливо без сагледавања теоријских објашњења. Један део рада је посвећен и овом сегменту којим се кроз биолошке, психолошке, социолошке и феминистичне концепте утврђује који су фактори који посредно или непосредно узрокују насиље у породици.

У наставку се рад бави проучавањем система заштите жртве од насиља у породици који се остварује у оквиру породичног и прекршајног законодавства. Неопходно је дотаћи се и решења која се тичу породичног насиља и која су садржана и Породичном закону, Закону о прекршајима, али и другим законима како би се увидело на који начин би она требало да

буду повезана са кривичноправним решењима у циљу ефикасног остваривања целовите правне заштите жртава.

Централни део рада заузима кривичноправни аспект заштите од насиља у породици. У том смислу се проучава који су ставови заузети на међународном нивоу пре свега на новоу Уједињених нација и Европске уније, односно који су усвојени међународни стандарди које би државе требало да уведу у своја законодавства. Битан део је и анализа упоредног права, односно решења које су многе државе предвиделе како би створиле одговарајући систем заштите од насиља у породици. Кривично законодавство наше земље је од увођења неколико пута модификовало кривично дело насиље у породици, па је неопходно испратити развој инкриминације. Рад обрађује појам и елементе кривичног дела које је предвиђено позитивним законодавством, а прави се на осврт и на значајну меру безбедности забране приласка и комуникације са оштећеним, која је од посебне важности за насиље у породици.

Кривичнопроцесни аспект заштите се надовезује на кривичноправну заштиту и указује на кривични поступак и положај који у њему заузима жртва, као и који су механизми које треба предузети да би се током целог поступка жртви пружила адекватна заштита. Без обзира на нормативне оквире који су постављени, резултати се могу остварити само уз учешће и постојање сарадње државних органа, институција и других установа, чему се такође указује пажња у завршном делу.

II КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. Појмовно одређење насиља у породици и његови појавни облици

Насиље у породици данас представља озбиљан правни, социолошки и психолошки проблем модерног друштва. Да би се извршило појмовно одређење насиља у породици, потребно је најпре дефинисати насиље.

„Људска агресија и насиље је присутно у свим фазама развоја људске цивилизације. Данас се често истиче да су насиље и насилни деликти у експанзији и да су у сталном порасту.”¹ Насиље се најчешће повезује са агресивношћу и у том смислу се схвата као испољавање нападачког понашања. „Агресивност се у психолошким и психијатријским делима схвата у најелементарнијем, биолошком, смислу и подразумева интеракцију неког живог бића и његове околине. Слично резоновање срећемо и у неким криминолошким радовима Pakes и Pakes дају једноставну, али ужу дефиницију по којој је агресија „понашање усмерено на то да се неко намерно повреди”. Hollin и Howells одређују агресију као намерно угрожавање или стицање преимућства над другим људима, које не доводи нужно до физичке повреде, док насиље подразумева употребу снажне физичке силе против другог људског бића, понекад изазвано агресивним мотивима. За приређиваче руског Криминолошког речника агресија је дејство субјекта, који (вођен негативним емоцијама какве су бес, непријатељство или мржња) другим људима наноси физичке повреде или психичке патње.”² Потребно је правити разлику између агресије и агресивности, и у том смислу сматра се да је агресија активност која је усмерена на упражњавање насиља, док је агресивност психичка карактеристика, склоност ка вршењу насиља.

Осим тога, значајно је истаћи разлику између агресије и насиља. Агресија је сваки вид понашања са намером да се повреди неко лице или уништи неки предмет, док насиље представља физичку агресију која је усмерена ка постизању истог циља. Разлика је, дакле, у томе да сва насилничка понашања подразумевају вид агресије, док примена агресије не мора нужно да укључује насилничко понашање. „Вероватно најпотпуније разматрање могућих одредаба насиља налазимо код норвешког аутора Lars Svendsena. Он указује да

¹ Ј. Играчки, Кривичноправни и криминолошки аспект насиља и насилничког понашања, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1/2014, Vol. XXXIII, стр. 138.

² Ђ. Игњатовић, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Часопис за кривичне науке CRIMEN*, бр. 2/2011, стр. 180-181.

постоје три врсте дефиниција насиља: а) широке (које обухватају мноштво најразличитијих појава, какво је нпр. структурно насиље); б) уже (подразумевају намерно наносење физичких и, евентуално, психичких повреда човеку); ц) дефиниције засноване на легитимитету у ову категорију сврставају само такве намерно нанете повреде које нису легитимне по позитивном законодавству. Овај аутор сматра да је дефиниција под б) најприхватљивија засноване на легитимитету у ову категорију сврставају само такве намерно нанете повреде које и користи већ у литератури навођен израз за оваква дела: лично насиље."³

Када је реч о насиљу у породичном контексту не постоји сагласност теоретичара ни у погледу два кључна појма – насиља и породице, односно шта све представља насиље и ко су све чланови породице. Први проблем који се може јавити јесте како успоставити границу и одредити који од видљивих и доживљајно препознатљивих форми улазе у оквиру насилног понашања, а друго питање је санкционисање таквих понашања, односно који је круг лица којима треба пружити адекватну заштиту.

Криминолошки ставови подразумевају то да постоје објективни и субјективни критеријуми насиља. То су најпре употреба силе и претња силом као објективна понашања, али и сваки акт који се доживљава као намера да се друга особа повреди, као субјективни доживљај манифестације објективног понашања. Социолошки и феминистички ставови о насиљу укључују постојање доминације, злоупотребе моћи и присиле, застрашивања и манипулације како би се остварила контрола. Сваки дисбаланс који постоји у породици потенцијално може да прерасте у злоупотребу и манипулацију, а да ли ће доћи до насиља зависи од различитих фактора. У оквиру насиља у породици не мора бити присутна манифестација силе и претња која резултује силом, већ се контрола може вршити путем психичког и вербалног насиља, односно прећутним облицима принуде. На овај начин се тежиште пажње помера на принуду, за коју је карактеристично постојање намере, односно одсуства добровољности принуђеног. Код насиља у породичном контексту је присутан образац непрекидног настављања и трајања насиља и злоупотребе, као и ситуација поновљене виктимизације управо због специфичног односа починиоца и жртве.

³ *ibid.*, стр. 182.

„У одређењу различитих форми насиља предлажу се „модел концентричних кругова". Према једном моделу уже одређење насиља обухватало би систематско (поновљено, планирано) насилно понашање и инстинктоидно – неконтролисано понашање које се исказује паралелним нарушавањем физичког и психичког интегритета, а „шире" одређење обухватило би пасивно - агресивне или вербално - агресивне акте чињења и нечињења чија почетна акција циља на психички интегритет, уз могућност нарушавања физичког интегритета."⁴ Постоји и други модел који такође представља два круга различитих насилних радњи којима се успоставља доминација и контрола над жртвом.

Велика неслагања постоје и око тога ко се све сматра чланом породице, постоје класична уска, али и шира одређења породичних чланова. Оно што је јасно јесте да се као типичне жртве породичног насиља јављају жене, деца и старе особе, а да су типични учиниоци најчешће мушкарци.

Насиље у породици има бројне манифестације, а најчешће се врши класификација свих појавних облика на физичко, сексуално, психичко и економско насиље. Важно је напоменути и то да се у реалним ситуацијама дешава да су ови облици испреплетани, односно да се у једној породици насиље може јавити у једном или више од наведених облика.

Физичко насиље подразумева различите манифестације примене силе или претње силом. Физичко насиље обухвата, али не искључује и друге облике као што су шамарање, ударање, премлаћивање, физичко мучење, дављење, поливање врелом водом, употребу оруђа или оружја са намером да се жртва повреди и др. Тежина повреда која том приликом настане може бити различита. То могу бити, минималне повреде, али и озбиљне, тешке повреде и функционална оштећења, као и смртни исход. Сложеност догађаја и однос учиниоца и жртве указују да би се за објективнију процену опасности физичког насиља морали користити критеријуми који укључују врсту, интензитет и учесталост насиља, као и критеријум повреде.

⁴ Т. Игњатовић, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Београд, 2011, стр. 22.

Сексуално насиље јесте свака она радња која представља нежељено понашање сексуалне природе. У питању је свака сексуална активност без пристанка (непожељни сексуални коментари и предлози, силовање, понижавајући сексуални чин, нежељено додиривање). Постоје различите реакције када је у питању силовање и сексуално злостављање брачног или ванбрачног партнера у односу на силовање и сексуално злостављање непознатог лица. Наиме, што је већа блискост односа између особа, теже је препознати одређено понашање као сексуални напад.

Психичко насиље подразумева омаловажавање, игнорисање, вређање, исмевање, приговарање, претње, принуде, вербалне нападе, застрашивање, контролу, манипулацију, изолацију, окривљивање. Посебан облик психичког насиља је и духовно насиље које је усмерено на духовна, религијска и културна својства жртве. У таквим ситуацијама долази до наметања или уништавања културних или религијских уверења путем исмевања, омаловажавања или присиле да се не практикује властити систем вредности, односно да се усвоји систем вредности који припада насилнику. Психичко насиље се јавља најчешће као пратилац других облика насиља. Без обзира да ли постоји самостално или у комбинацији са осталим облицима насиља, психичко насиље има кључну улогу у сламању отпора жртве.

Постоји проблем због недовољно јасног одређења овог облика насиља, па се дешава да се и у пракси стручњака психичко насиље не разликује од лоших партнерских интеракција и дисфункцијалних партнерских односа, као широко распрострањених појава у којима не мора бити насиља. Психичко насиље је намерно и свесно усмерено ка жртви са циљем да јој се нанесе психичка бол. Психичко насиље се често упоређује и са тортуром, јер се неке од типичних реакција жртве објашњавају дугим периодом изложености овим видовима насиља.

Економско насиље јесте још један вид насиља којим насилник покушава да постигне контролу и доминацију над жртвом.⁵ Економско насиље се препознаје и као фактор насиља, односно последица изложености другим облицима насиља, али и као независан облик насиља. Као фактор ризика за појаву ове врсте насиља је жеља жене за економском

⁵ T. L. Kirsch II, Problems in Domestic Violence: Should Victims Be Forced to Participate in the Prosecution of Their Abusers, *William & Mary Journal of Women and the Law*, Vol. 7:383, p. 392.

независношћу, а последица је онемогућавање жртви да обезбеди самосталност и економску егзистенцију. То је главни разлог који утиче на то да жртва ипак остане са насилником у заједници. Услед незадовољства појединца због нагомиланих економских проблема долази најпре до поремећаја односа у породици, а што често може да доведе и до случајева насиља и злостављања неког од чланова породице. Жене и деца као најчешће жртве су на тај начин најугроженији у својим домовима где би требало да се осећају најсигурније у породичном окружењу. Мушкарци најчешће у својој немоћи, несналажењу у друштву, имају осећај мање вредности и губе сигурност што утиче на кризу мушког идентитета. Излаз из својих проблема виде кроз агресију и испољавање насиља управо према члановима породице.

Криза у породици не наступа само због повећане количине нагомиланог стреса унутар породице, већ и због стреса који долази и од стране спољашњих утицаја. Највећи проблем је у томе што породица дуго не може да препозна поремећаје које постоје у њеном функционисању. Тек у оној ситуацији када дође до озбиљних поремећаја у породици, тада се схвата да су проблеми настали много раније. Овај проблем је додатно изражен имајући у виду да је присутна дуготрајна економска криза, велика стопа незапослености, недовољна средства социјалне материјалне помоћи. Међутим, потребно је напоменути и то да се насиље јавља и у породицама у којима су жене те које нису егзистенцијално угрожене, запослене су, остварују зараду, али трпе насиље од стране својих партнера и одлучују се да и даље остану са њим.

Партнерска релација, брачна и ванбрачна, представља један од најсложенијих и најинтимнијих људских односа, који захтева прилагођавање, сталну интеракцију и промене кроз развојне процесе и кризе, размену позитивних, али и негативних емоција и деструкција. „Насиље у обитељи је особни, обитељски и друштвени проблем, који значајно нарушава квалитету живота и ментално здравље свих оних који су му изложени – посредно или непосредно.”⁶ О насиљу у породичном окружењу се тешко говори због порицања и избегавања, због личне и друштвене одбојности да се призна о каквом понашању је реч. Уколико говоримо о карактеристикама овог феномена, може се рећи да

⁶ М. Ајдуковић, Психосоцијалне интервенције с починитељима насиља у обитељи, *Хрватски љетопис за казнено право Загреб*, бр. 1/2004, Vol. 11, стр. 172.

је универзалност једна од њих. Глобални карактер насиља у породици огледа су у његовом присуству у свим временима и просторима, односно у свим културама и друштвеним системима. Универзалност ове појаве не значи занемаривање културолошких и историјских особености, као и других фактора који утичу на промене у испољавањима и реакцијама. Универзалност је значајна, јер утиче на међународно сагледавање феномена насиља у породици и на усмеравање политике и акција у овој области.

Иако се као извршиоци насиља у породици могу јавити и жене, бројна истраживања потврђују да је насиље мушкараца према женама озбиљније и бројније, чине га тежа и учесталија дела са тежим последицама. У том смислу не можемо говорити о насиљу у породици користећи родно неутралне појмове и постојање родне симетрије. Родна димензија насиља може изгледати сасвим другачије у зависности од тога да ли истраживања укључују одређене акте понашања. Доследно се потврђује разлика у односу на природу насилних инцидената између мушкараца и жена - мушкарци много чешће користе различите начине којима изазивају страх и контролу жртве, а интензитет и јачина насиља су много већи.

Велике су разлике између мушкараца и жена у разумевању и ставу по питању насиља у партнерском односу. Мушкарци обично негирају насиље, описују га као недраматичан догађај, нормализују насиље и умањују свој утицај. Примећено је и то да искази мушкараца могу деловати упечатљивије и добијати већу пажњу, управо због бројних стереотипа везаних за родне улоге. Жене физички могу напасти свог партнера, али имају мале шансе га да застраше, не успевају да га систематски тероришу, ретко успевају да произведу било који страх код њега. Жене користе насиље као излазни инструмент, вођене заустављањем актуелног насиља које трпе, узвраћањем или осветом.

Учесталост и распрострањеност насиља у породици је још једна карактеристика овог феномена. Насиље у породици није изоловани инцидент, има своје трајање, а најчешће је присутно дуги низ година пре него што се пријави и разреши. Насиље у породици карактерише циклична динамика. Циклус злостављања и насиља може да обухвата неколико фаза, а најчешће су то најпре фаза мањих инцидената, затим ескалације насиља када долази до ослобађања акумулације напетости и испољавања различитих облика насиља, а након тога и фаза извињавања и кајања, када се насилник извињава и каје и

обећава да се исто неће поновити. Циклуси насиља се понављају, а елементи контроле и доминације су присутни у свим фазама.

Насиље у породици је праћено уверењима, ставовима и претпоставкама које су засноване на непосредним или посредним чињеницама. Анализом културолошких образаца који обликују психолошки профил жене и мушкараца указују на начин оправдавања мушке доминације и подржавања женског трпљења насиља. Распрострањена мишљења садрже претпоставке о мањој друштвеној опасности феномена, о одговорности жртве, о стереотипним схватањима о породичним односима и родитељству.

Схватање феноменолошко – етиолошке димензије породичног насиља у Србији, преко тумачења првенствено насиља на женама као културно прихваћеног обрасца треба да послужи као спона са актуелним временским одређењем породичног насиља. „Породично насиље као друштвени феномен у Србији дуго није сматрано озбиљним обликом насиља, већ уобичајеним и социјално прихватљивим понашањем. Томе су, између осталог, допринела и патријархална схватања о односу полова и родитељству, која су још доминантнија у нашој средини.”⁷ Културни образац се споро мења нарочито ако је константно у дужем временском периоду под лошим утицајем економско – социјалних и друштвених фактора, као што је то ситуација са нашом земљом.

У земљама које се налазе у транзицији се сви фактори који утичу на насиље у породици јављају кумулативно и у најдрастичнијем облику. То је управо због тога што транзицију, односно прелазак из једног у други друштвени систем, карактеришу брзе промене на микро и макро плану, висок степен нестабилности и егзистенцијални проблеми који долазе до изражаја. Промене на макроекономском нивоу се одражавају и на свакодневни живот. Све то је нарочито имало утицај на општи социјални и културни контекст и у погледу развоја породице и породичних односа. Индикатори кризе који ће посредно утицати на развој криминалитета и девијантног понашања јесу и некритичко прихватање свих новина, некавалитетна социјална и здравствена заштита и слично.

⁷ Д. Спасић, Породично насиље у Србији – историјско – културолошка димензија, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 2/2012, стр. 208.

Као што се може приметити, бројни исти фактори који се јављају, а који утичу на појаву насиља у породици у Србији су били присутни и ранијих година, али су сада у условима транзиције нарочито наглашени.

Посматрање насиља у породици уз комбиновано деловање различитих фактора, и уз идентификацију и анализу наведених фактора представља неопходни концептуални и теоријски оквир на основу ког би могло да дође до проналажења не само правних, него и других одговора и решења који би били прихватљиви нашој стварности и који би били у складу са потребама жртава насиља у породици.

2. Теоријска објашњења насиља у породици

Насиље у породици је комплексна појава и тешко је замислити да постоји јединствен и универзалан одговор о њеним узроцима, међутим целовит и свеобухватан приступ је нужен како би се успоставила адекватна реакција друштва, државе и појединца. Развој теоријских објашњења насиља у породици је креирао бројне концепте који узроке насиља проналазе у биолошким и органским својствима, у индивидуалним карактеристикама и понашању појединца, или у факторима културе и општег друштвеног система.

Биолошке теорије насиља говоре о томе да различита испољавања насилног понашања потичу од психијатријских, психолошких, биолошких и социјалних карактеристика. Сви биолошки концепти акценат стављају на утицај органских фактора за које се сматра да су ти који пресудно утичу на људско понашање.⁸ Првобитне теорије о урођеној агресивности и насилном понашању које настаје због индивидуалних и урођених карактеристика особе, јесу истовремено и оправдање за такво понашање. Шездесетих година прошлог века је била популарна теорија која је агресивно понашање повезивала са вишком Y хромозома, што се касније потврдило као неистинито. "У оквиру неурохемијских поремећаја, најчешће је помињан неуротрансмитер серотонин и метаболизам 5 НИАА(5-хидроксииндолсирћетна киселина), чији низак ниво доводи до агресивних испољавања."⁹ Истраживања су касније показала да нема директне везе између агресивног понашања и неуролошке дисфункције неког од дела мозга. Утврђено је да биолошки фактори нису

⁸ B. Eichelman and A. Hatwig, Classification of violent syndromes, *Violence: From biology to society*, Elsevier Science B.V. Amsterdam, 1997, p. 27.

⁹ Т. Игњатовић, *op. cit.*, стр. 49.

довољни да објасне насилно понашање, гени немају директни утицај на понашање.¹⁰ Насилно понашање поред биолошких фактора укључује комбинацију и психолошких и социјалних фактора.

Психолошке теорије говоре о утицају индивидуалних карактеристика на понашање, а у каснијим фазама и о утицају интеракције и социјалних фактора на учење. У односу на старије теорије о мазохизму жена и теорији о патологији насилника, новије теорије осећајног везивања, социјалног учења и социјално – когнитивне теорије нагласак стављају на искуства из примарне породице. Теорија о осећајном везивању¹¹ објашњава непријатељство и бес постојањем осећајне везаности. Уколико особа није у стању да контролише и спречи одвајање од особе за коју се везала, бес може да ескалира у насиље. Утврђено је да је мушко насиље у сразмерном односу са сигурним стилем осећајне везаности мушкарца, стресом услед негативних животних догађаја и насиљем у детињству мушкарца.¹² Избегавајуће везани мушкарци се социјализују да бес испољавају путем насиља, а код жена је карактеристично да бес и љутњу испољавају у таквим ситуацијама кроз депресивне реакције. Према теорији учења сва понашања, па и насиље, се учи и то инструменталним, опсервационим или класичним учењем. Агресивни поступци јачају у зависности од тога да ли су последице позитивне или негативне. Учи се и разликовање ситуација, али и особа према којима се може бити насилно. Посматрањем агресивног деловања и вршења насиља се доводи до подражавања и формирања агресивног модела понашања.

Фрустрациона теорија агресивности насиље објашњава појавом фрустрација. Фрустрације спречавају задовољење потреба и мотива што доводи до формирања агресивног импулса. „По фрустрационој теорији, у основи агресивног понашања стоји агресивни нагон. Као и други нагони, агресивни нагон мотивише понашање, потиче и активира га, али не одређује његов смер. Агресија створена фрустрацијом неће се нужно усмерити према извору фрустрације, већ се може померити ка другим објектима према којима се може лакше и

¹⁰ R. F. Murray, Genetics and violence, *Violence: From biology to society*, Elsevier Science B.V. Amsterdam, 1997, p. 91.

¹¹ Н. Половина, Теорија осећајног везивања: старе и нове поставке, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 1/2005, година XXXVII, стр. 107.

¹² J. E. Kesner and P.C. McKenry, The Role of Childhood Attachment Factors in Predicting Male Violence Toward Female Intimates, *Journal of Family Violence*, Vol. 13, No. 4, p. 420.

некажњено испољити."¹³ Новије социјално – когнитивне теорије за појаву агресивног понашања користе модел обраде социјалних информација, приликом чега истичу значај узрочно – последичних ланаца менталних операција за објашњење ове појаве. Појединци се доста разликују у почетним корацима када обрађују социјалне информације и онда када доносе одлуку о властитој реакцији. Већина ових процеса је несвесна и аутоматизована, тако да одвијање ових корака зависи од учења и од формирања стабилног модела обраде информација, који се може и мењати. За насиље у породици је значајан концепт „научене беспомоћности" из ког се развило објашњење "синдрома претучене жене"¹⁴. Наглашава се значај учења беспомоћности као доживљаја који настаје ако предузете радње немају позитивну последицу. Уколико се неко нађе у болној ситуацији из које покушава да се безуспешно извуче и када нема релације између уложене снаге и труда у односу на ефекте, тада се развија осећај беспомоћности и безнадежности који може да прерасте у апатију и депресију. Овакво понашање је типично понашање жена које су биле жртве насиља у породици током дужег периода.

Сматрано је да овакав концепт доприноси стварању нетачне слике о пасивности и депресивности жена, па је као одговор уследила теорија преживљавања која наглашава активност и рационалност понашања жена. Истиче се то да жена много пута успева да се одупре насиљу и да активно тражи помоћ која изостаје и зато стиче лоша искуства. Наведена теорија обраћа пажњу на став жене, а не на њену одговорност, на узимање контроле над властитим животом, као и на оснаживања жене да изађе из насиља. Психолошке теорије се свде на индивидуалне процесе и карактеристике, што није довољно како би се дошло до сагледавања утицаја ширег социјалног контекста и утицаја културних, политичких, историјских и других фактора.

Социолошке теорије наводе важност бројних друштвених фактора односа и структуре у целини.¹⁵ Теорија система описује насиље у породици као производ општег система, приликом чега је породица подсистем, а функционисање породичног система може утицати на динамику насиља. Теорије размене и социјалне контроле објашњавају да се

¹³ Д. Попадић, *Насиље у школама*, Београд, 2009, стр. 187.

¹⁴ L. Walker, *The Battered Women*, New York, 1979, p. 47.

¹⁵ R. J. Gelles, *Through a Sociological Lens, Social Structure and Family Violence, Sociology of Families*, Reading 31, 1993, p. 301-304.

насиље јавља кад је награда већа од губитака које насилничко понашање може да произведе, односно акценат се ставља на размену агресивности. Према теорији конфликта насиље у породици се везује за сукоб интереса, а насиље прераста у екстремну варијанту сукоба онда када су остала средства контроле исцрпљена и када чланови породице који немају моћ покушавају да стекну ауторитет. Значајна је и теорија насиља¹⁶ која сматра да сви друштвени системи почивају на сили или претњи силом. Сила служи као средство за одржавање стабилних односа и функционисања породице. Особа која у породици поседује више ресурса у прилици је да користи силу и контролише остале чланове. Насиље је начин да се задржи контрола и доминација када се губе ресурси, а то значи да се чешће јавља у оним породицама које су нижег социјално – економског статуса.

Слична претходној теорији, теорија неусаглашености статуса наводи да моћ доношења одлука у породици зависи од ресурса којим неко лице доприноси породици. У том смислу, чланови са више ресурса поседују и више силе, међутим насиље испољавају чланови породице који су угрожени недостатком ресурса. Свакако је значајна теорија животних догађаја која указује да до насиља долази под утицајем стресних догађаја, сиромаштва, незапослености и др. Интегративна теорија социјалних структура¹⁷ се ослања на социјалну структуру насиља у породици и објашњава да је потребно препознати структуралне чиниоце друштвеног живота који могу да предвиде насилне и ненасилне конфронтације. Заједничко за све социјалне теорије јесте то да анализирају многобројне факторе које утичу на настанак и развој насиља у породици, међутим и даље не дају одговор на бројна питања која се постављају и која су у вези насиља у породици.

Феминистичке теорије настају као критика постојећих теорија. Базирају се на феминистичкој пракси и на ставу да је патријархат концепт који ствара и одржава неједнакост жена и мушкараца. Позиције жена и мушкараца су постављене асиметрично и у друштвеном, институционалном, идеолошком смислу, ради се о сукобу интереса унапред неједнаких. Жене подносе неједнакост и контролу, а то није приватна ни индивидуална појава, већ појава која је условљена историјским, социјалним, културним

¹⁶ М. Јовић, Ж. Кешетовић, Насиље у породици у светлу нових инкриминација, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 06/02, стр. 7.

¹⁷ J. H. Michalski, Making Sociological Sense Out of Trends in Intimate Partner Violence – The Social Structure of Violence Against Women, *Violence Against Women*, Vol. 10, No. 6, 2004, p. 657

односима.¹⁸ У патријархалном друштву жене су под утицајем моћи мушкараца које их стављају у подређени положај. У том смислу се често користи насиље како би се остварила контрола и доминација. Феминистички ставови су значајни, јер се њима врши широка концептуализација насиља у породици и његово сагледавање кроз историјске и културолошке оквире. Ове теорије су допринеле смањивању окривљивања жртве за изазивање насиља, као и друштвеним акцијама које би могле да утичу на промену постојећих друштвених структура. Циљ феминистичких интервенција је да се промени хијерархија родних односа, да се женама омогући да имају избор и да изађу из оквира друштвених улога. Иако се нису бавили индивидуалним карактеристикама актера и другим карактеристикама насиља у породици, феминистичка схватања су извршила значајан утицај на другачије сагледавање породичног насиља.

III ПОРОДИЧНОПРАВНА И ПРЕКРШАЈНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Насиље као социопатолошка појава може да буде спречено применом различитих и превентивних и репресивних мера. Осим одговора на насиље у породици у виду кривичноправне заштите, постоји и одговор на насиље који је предвиђен Породичним законом, али и Законом о прекршајима. У том смислу је потребно дати одговоре на нека питања која се постављају када је у питању заштита жртава насиља у породици у прекршајном поступку, као и поступку који је предвиђен Породичним законом.

Оно што на почетку треба истаћи је то да у прекршајном поступку не постоји термин насиље у породици. „Прекршај је противправно дело које је законом или другим прописом надлежног органа одређено као прекршај и за које је прописана прекршајна санкција.“¹⁹ „Прекршајне радње могу бити разноврсне и као такве могу бити садржане у разним прописима односно законима, (нпр. ремећење јавног реда и мира, закон о основама безбедности саобраћаја на путевима, законима који регулишу права потрошача, законима који регулишу промет роба и услуга, одлука о држању животиња... и др.).“²⁰ Прекршај јавног реда и мира може да добије елементе насиља у породици онда када међу члановима породице дође до свађе или вике, непристојног, дрског и безобзирног понашања, вређања

¹⁸ Dž. Vejker - Miler, Доминација – потчињеност, *Феминистичке свеске* 7-8, Београд, 1997, стр. 257.

¹⁹ Чл. 2 Закона о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013 и 13/2016.

²⁰ M. Wagner, *Путоказ за моја права у заштити од насиља у породици*, Београд, 2005, стр. 63.

другог или вршења насиља над другим, угрожавања сигурности неког лица претњом да ће се извршити насиље, вређања, изазивања туче, као и учествовања у тучи. Наведене радње као прекршаје прописује Закон о јавном реду и миру и то члановима 7, 8 и 9. „Вика – је вербално изражавање јаког интензитета.”²¹ Можемо рећи даје то пренаглашено, неуобичајено пуштање гласова, док је свађа оштро и жучно усмено обрачунавање које се одвија таквим интензитетом и на такав начин да се нарушава јавни ред и мир. Претња је вербална или реална радња којом се другом ставља у изглед неко зло и која је подобна да изазове осећај угрожености живота и тела, да изазове страх и узнемирење. Претња која је упућена другом лицу треба да буде озбиљна, реална и остварива. Вређањем се изражава непоштовање људског достојанства, његово омаловажавање и унижавање и то било којом вербалном, реалном или симболичном радњом којом се напада било која људска вредност.

Да би дело постојало мора да буде сазнато од стране лица коме је вређање упућено или трећег лица, и потребно је да се односи на одређено лице. Увреде могу бити вербалне (псовке, погрдни називи), али и реалне (шамарање, вучење за косу) и симболичне које су заправо вербалне, а које су изражене знацима, мимиком, цртежима, гримасама. Изазивање туче и учешће у тучи имају свакако заједничку последицу која се састоји у угрожавању јавног реда и мира различитим поступцима и радњама. Вршење насиља није тачно дефинисано, као што је то случај код Кривичног законика и Породичног закона, и дешава се да се вршење насиља поклапа и често меша са реалном увредом, тако да је тешко направити разлику и разграничити ова дела. Можемо рећи да се под вршењем насиља подразумевају недопуштене радње и поступања, а која нису већ садржана у неким од облика извршења прекршаја према Закону о јавном реду и миру. Непристојно понашање постоји када се предузимају радње којим се одступа од минимума обзирности који су утврђени друштвеним правилима, обичајима и схватањима одређене средине. Дрско понашање је такво понашање којим се наведена правила крше на груб начин, а уколико се ниподоштавају све друштвене и људске вредности онда је реч о безобзирном понашању.

С обзиром на материју на коју се односи, Закон о прекршајима не садржи одредбе које се односе на одређење чланова породице. Имајући у виду да су у прекршајном поступку чести случајеви који се односе на насиље у породици, односно имају такве елементе,

²¹ Чл. 3, ст. 1, т. 5 Закона о јавном реду и миру, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016.

корисно је поставити смернице везано за чланове породице. Постоје мишљења да би требало следити одредбе Породичног закона које говоре о томе која лица се сматрају члановима породице. „Треба поновити да ће се у пракси поступак по прекршају водити независно од својства извршиоца па уже или шире схватање тог круга за судије прекршајних судова нема посебног значаја осим при пријему захтева (тамо где постоје формирана засебна одељења за поступање по овим предметима), евидентирању случајева насиља и евентуалном обавештавању других државних органа.“²²

Полиција, тужилаштво или оштећено лице – жртва подносе захтев за покретање поступка по прекршајима из области јавног реда и мира са елементима насиља у породици. Најчешће је подносилац овог захтева полиција, а тужилаштво подноси захтев онда када установи да одређена радња нема елементе кривичног дела. Иначе се у пракси дешавају и случајеви да органи унутрашњих послова истовремено поднесу двоструку пријаву, и прекршајну, и кривичну. Оштећени чија су лична или имовинска права повређена, може сам, преко свог законског заступника или пуномоћника поднети захтев за покретање прекршајног поступка.

Закон о прекршајима не садржи посебне одредбе који се односе на прекршаје из области јавног реда и мира са елементима насиља у породици. Примењују се законске одредбе које иначе важе за прекршаје из области јавног реда и мира. У том смислу прекршајни поступак који се води је увек редован, дакле није хитан. Међутим, постоје одредбе које инсистирају на хитности и које се односе на фазу поступка након доношења одлуке. Управо зато је несумњиво логично и да сам поступак буде убрзан, и пре него што дође до извршења одлуке. Предвиђено је и да се прекршајни поступак не може покренути ако протекне годину дана од дана кад је прекршај учињен, у сваком случају ако протекне два пута онолико времена колико се тражи за застарелост по закону, што значи да се након истека тог периода учинилац не може гонити, нити огласити кривим за прекршај. Прекршајни поступак се води пред прекршајним судом. Суд може предузети одређене мере као што су позив, довођење, јемство и задржавање како би се обезбедило присуство окривљеног. И окривљени и оштећени се морају одазвати на позиве суда, у супротном ће

²² С. Бркић, Н. Јанковић, В. Станојевић, *Приручник: Рад са насилником - практична примена у прекршајном поступку*, Београд, 2009, стр. 13.

суд наложити привођење. Оштећени може бити и као сведок саслушан у поступку. Жалба на одлуку суда је дозвољена, а жалбу подноси оштећено лице ако је суд по његовом захтеву покренуо прекршајни поступак.

Према Закону о јавном реду и миру санкције које се могу одредити су новчана казна, рад у јавном интересу, казна затвора и заштитне мере. Према Закону о прекршајима, то су још и опомена уместо новчане казне када су испуњени законом предвиђени услови. За насиље у породици су од посебног значаја заштитне мере које се могу изрећи насилнику у прекршајном поступку – заштитна мера обавезног лечења зависника од алкохола и других психоактивних супстанци, обавезно психијатријско лечење и забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја. Ова забрана укључује и забрану приступа заједничком стану или заједничком домаћинству. Предвиђено је и изрицање санкцијеу случају да дође до кршења одређене мере забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја. Таква могућност је предвиђена и чл. 194, ст. 5 Кривичног законика.

Оно што је значајно истаћи јесте да се о одлуци суда којом се изриче забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја, обавештава, поред окривљеног и овлашћеног подносиоца, и оштећени, орган унутрашњих послова надлежан за извршење мере и центар за социјални рад, уколико се мера односи на забрану приступа учиниоца деци, брачном другу или члану породице, како је одређено чл. 61. Закона о прекршајима. На овај начин се информације о осуди достављају и оном органу који није директно био учесник поступка, нити је по закону био задужен за спровођење мере, како би се конкретним случајем бавио независно од прекршајних судова. Ту се пре свега мисли на центре за социјални рад. Упознавање центара за социјални рад са случајевима кршења мере само када је она одређена према одређеној категорији лица (деца, брачни друг или члан породице), указује на потребу да се додатно заштите оне жртве које су насиљем најугроженије. Мера обавезно лечење зависника од алкохола и других психоактивних супстанци изриче се лицу које је учинило прекршај услед зависности од сталне употребе алкохола или дрога и код кога постоји опасност да ће због тога одређено лице наставити да врши прекршаје. Ова мера је свакако значајна за жртве насиља у породици, имајући у виду да се често може десити да извршилац предузима радње насиља када је под дејством

алкохола или наркотика. Иначе је извршење ове мере прописано и Законом извршењу кривичних санкција.²³

Да би судија у прекршајном поступку могао да изрекне одговарајућу заштитну меру потребно је да буде испуњено неколико услова. Најпре је потребно да учинилац услед прекомерне употребе алкохола или психоактивних супстанци постао зависник, да постоји узрочна веза између зависности учиниоца и учињеног прекршаја, као и то да услед зависности од алкохола или дроге постоји опасност да ће учинилац поново да изврши прекршај. Поступак се покреће тако што овлашћени подносилац предлаже да се према окривљеном због учињеног прекршаја изрекне казна затвора, али још уз то и заштитна мера обавезног лечења алкохоличара или наркомана. Након покренутог поступка потребно је испитати окривљеног на околност учињеног прекршаја, али и на околности од када конзумира алкохол или дрогу, да ли се лечио од болести зависности и сл. По потреби је могуће одредити и вештачење извршиоца, а током поступка могу се саслушати и сведоци поводом учињеног прекршаја. Мера се извршава у одговарајућој специјализованој установи, а уколико учинилац одбије лечење, мера ће се извршити принудним путем. Слична ситуација је и са мером обавезног психијатријског лечења. Уколико је лице у стању неурачунљивости извршило прекршај, суд ће изрећи обавезно психијатријско лечење уколико постоји опасност да се прекршај понови. У питању је једина прекршајна санкција која се може изрећи самостално. Обавезно психијатријско лечење се спроводи на слободи, али се може одредити и одговарајућа здравствена установа.

Породичноправна заштита заједно са кривичноправном заштитом од насиља у породици представља ефикасан и целовит систем заштите. Породични закон даје широку дефиницију насиља како би се обухватило мноштво појавних облика и како би се пружила правремена заштита жртава. „Насиље у породици у смислу овог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице.”²⁴ Другим ставом наведеног члана је описано низ чешћих појавних облика дела, приликом чега је остављена могућност за неименоване видове насиља управо

²³ Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014.

²⁴ Чл. 197, ст. 1 Породичног закона, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015.

зато што је велика разноврсност појавних облика и немогуће их је све предвидети и таксативно одредити. Можемо истаћи генерално да насиље може бити физичко (батинање, ударање, шамарање), психичко (заstraшивање, критиковање, вређање), сексуално (свака повреда полне слободе, силовање) и економско (насилно одузимање новца, одузимање средстава за рад).

Породични закон прецизно наводи чланове породице који имају право на породичноправну заштиту. Реч је о широком кругу лица тако да је одређено да то могу бити: супружници или бивши супружници, деца, родитељи и остали крвни сродници, лица у тазбинском или адоптивном сродству, као и лица која везује хранитељство, лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, лица која су била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете, или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живели у истом породичном домаћинству. Када се сагледа овакво прецизно дефинисање чланова породице, разлика у односу на кривичноправну заштиту у том погледу је очигледна. Код кривичноправне заштите круг лица која се сматрају члановима породице је сужен. Уколико би судови у прекршајној и кривичној материји прихватили овакво дефинисање, онда би се најпре морало увек утврђивати какав однос постоји између жртве и извршиоца, а у породичном праву какав однос постоји између странака. Код супружничког односа рецимо, ситуација се лако може доказати исправом, али проблем настаје у ситуацији када је потребно доказати ако је спорна емотивна или сексуална веза.

„У Породичном закону регулисан је и поступак за заштиту од насиља у породици (чл. 283-289). Поступак је парнични, с тим да постоји могућност одређивања мера у брачном спору (спор за развод или поништење брака), спору око очинства или материнства, као и у оквиру спора за заштиту права детета, за вршење тј. лишење родитељског права.“²⁵ Поступак се покреће тужбом, а лица која имају активну легитимацију су тужилаштво (на основу сазнања из кривичне пријаве), лице – члан породице према коме је насиље извршено, законски заступник члана породице према коме је извршено насиље, и орган старатељства, центар за социјални рад, без обзира какав је статус жртве. Овде се опет

²⁵ Ј. Њагуловић, Насиље у породици – три сегмента правне заштите у домаћем законодавству, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 62, Vol. LXII, стр. 597.

уочава тачка додира две димензије заштите, у том смислу што се јавља јавни тужилац као орган који може искористити овлашћења која има да покрене поступак тужбом. Потребно је нагласити и то да орган старатељства подноси тужбу, при чему за такав поступак није потребна сагласност члана породице према коме је извршено насиље. Када у брачним споровима и парницама из односа родитеља и деце дође до сазнања да ни један од њих није затражио мере заштите, а оне су нужне, суд ће онда по службеној дужности покренути поступак. За решавање оваквих спорова стварно је надлежан основни суд, а месно је надлежан суд са територије пребивалишта тужене стране, као и суд на чијем подручју има пребивалиште или боравиште жртва насиља. „У овом поступку, поред опште месне надлежности, предвиђена је и надлежност суда према домицилу жртве.“²⁶ У првом степену суди веће састављено од једног судије и двојице судије поротника, док у поступку по жалби одлучује веће састављено од троје судија.

Поступак је нарочито хитан и то из разлога што суд има обавезу да поступак спроведе на два рочишта, приликом чега прво рочиште мора да буде заказано у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду. Жалба нема суспензивно дејство, рок за доношење другостепене одлуке је 15 дана од дана достављања жалбе. У случају да се поступак односи на дете или родитеља који врши родитељско право, тужба се не доставља другој страни на одговор. Оно што је одлика овог поступка јесте одступање од начела диспозиције. Суд није везан тужбеним захтевом, може одредити меру другачију од предложене, може да одлучи да изведе доказе који нису предложени, да прикупља додатне чињенице и да проверава истинитост навода странака. Јавност је искључена током овог поступка, а подаци из судских списа су службена тајна. Пресуда коју суд донесе одмах се доставља органу старатељства према пребивалишту или боравишту и насилника и жртве, имајући у виду да постоји обавеза вођења евиденције и једне и друге категорије лица.

Када говоримо о насиљу у породици увек је у питању двостран и међусобно условљен однос. Наиме, не постоји санкција према извршиоцу која бар посредно истовремено не штити жртву и обрнуто. У законодавном смислу, последице трпи извршилац, јер је он тај који је вршио насиље. Ипак разлика постоји у поступцима, па тако у прекршајном и

²⁶ С. Панов, О. Антић, *Приручник за полагање правосудног испита – Породично право и наследно право*, Београд, 2015, стр. 101.

кривичном поступку акценат је на санкционисању насилника, а када је у питању поступак одређен Породичним законом примарно се штити жртва. Породичним законом су предвиђене мере заштите од насиља у породици како би се спречило наступање тежих последица по жртву. Наведеним мерама се извршиоцу насиља привремено онемогућава или ограничава одржавање личних односа са жртвом. Суд приликом одређивања заштитне мере процењује која од њих ће имати најбољи ефекат, а може изрећи и више њих. Суд увек води рачуна о дужини трајања мере према субјективним и објективним околностима конкретног случаја. Постоји укупно пет заштитних мера према чл. 198. Породичног закона, а то су:

- издавање налога за исељење из породичног стана или куће без обзира на право својине или закупа непокретности, (на овај начин се штите интереси жртве, не одузима се, већ се само ограничава право својине коју вршилац насиља има на некој непокретности, а мера може да се изрекне у ситуацији када је искључиви власник насилник или и неко треће лице, као и онда када је насилник закупац непокретности),

- издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине или закупа непокретности, (омогућава се жртви усељење),

- забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености, (подразумева обавезу суда да одреди у метрима удаљеност испод које извршилац не сме да се приближава жртви),

- забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице (подразумева обавезу суда да одреди удаљеност у метрима испод које извршилац не сме да се приближава месту становања и или месту рада жртве) ,

- забрана даљег узнемиравања члана породице (најблажа мера којом се даје налог насилнику да се уздржи од сваког даљег понашања које представља вршење насиља).

Свака од наведених мера је привременог карактера, временски су ограничене, али се могу продужавати све док не престану разлози због којих су одређене. Постоји и могућност подношења захтева за престанак мере пре истека рока који је предвиђен. Уколико је

насилник одговарао прекршајно или кривично, време проведено у притвору урачунаће се у време трајања изречене мере.

Разматрање нормативних решења којим је могуће остварити заштиту од насиља у породици указују на промену односа државе према овом облику насиља. То значи да је насиље у породици измештено из сфере приватних проблема у јавну сферу. У том смислу је држава за сада реаговала путем кривичноправне и породичноправне заштите, уз заштиту која се остварује у прекршајном поступку. „Чини се да је неопходно, без обзира на различит обим и врсту заштите, природу и циљеве изречених мера грађанскоправне и кривичноправне заштите, успоставити везу између њих увек када је то потребно и ускладити изречене мере у оба поступка.”²⁷ У том смислу, потребно је нагласити да се усклађеност различитих система заштите може остварити кроз координисано деловање различитих органа и установа, како би се омогућило у целини спровођење успешне политике против насиља у породици.

IV КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. Међународни стандарди

Насиље у породици није било препознато као кршење људских права све до осамдесетих година двадесетог века. Од тог периода је дошло до великих промена када је у питању насиље у породици, и у правним, али и психолошким, социолошким, криминолошким, али и многим другим научним дисциплинама. Право на живот без насиља у породици је прописано и гарантовано прописима, међутим и даље је присутно и појављује се у свим друштвима и саставни је део живота у многим породицама широм света.

У последњих тридесет година када је у питању насиље у породици успостављени су међународни стандарди који представљају основне захтеве којима је потребно удовољити како би се решавању наведеног проблема приступило на адекватан начин. Међународни стандарди су садржани у различитим документима и то онима који су усвојени на нивоу Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније, тако и у одлукама тела које прате

²⁷ М. Лукић, Кључне тачке неопходне сарадње и усаглашавања кривичноправне и грађанскоправне заштите од насиља у породици у Републици Србији – Од неадекватног одговора до ефикасне заштите, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1-2/2006, Vol. XXV, стр. 182.

примену тих докуменатаи одлучују у појединачним случајевима кршења права која се њима гарантују.

Стандарди се стварају и тумачењем садржине међународних докумената најчешће путем препорука. Међународни стандарди се проналазе и у закључним разматрањима по извештајима које су државе потписнице ових докумената или чланице организација које су их усвојиле, а које су обавезне да их подносе надлежним телима и органима, у складу са одредбама о извештавању. Међународним правом се стварају међународни цивилизацијски стандарди који постављају смернице за формирање цивилизоване нације и поштоване чланице међународне организације. У том смислу је у интересу држава чланица да поштују у складу са међународним правним и политичким документима.

Најзначајнији документи који најпре треба поменути јесте Универзална декларација Уједињених нација о људским правима²⁸ која је усвојена 1948. године. Наведена декларација представља основу, односно заједнички стандард за све народе и све државе како би се омогућило поштовање људских права и слобода. Декларацијом се гарантује поштовање достојанства и једнаких неотуђивих права, право на живот, право на слободу, безбедност личности, право на слободу кретања и др. Међународним пактом о грађанским и политичким правима²⁹ је предвиђена забрана незаконитог мешања у приватни живот, забрана дискриминације, као и обавеза заштите породице од стране државе и друштва. О широј заштити и пружању потребне помоћи породици говори и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима³⁰. Потребно је истаћи и да насиље према женама није било посебно правно регулисано све док Уједињене нације нису заузеле став о неприхватљивости насиља према женама. У том смислу усвојена је Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена 1979. Године.³¹ Наведеном Конвенцијом је предвиђен принцип равноправности мушкараца и жена, предвиђена је забрана дискриминације жена и обавеза предузимања свих неопходних мера како би се спречила

²⁸ The United Nations General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights, A/RES/3/217 A*; преузето 01.02.2017.

<http://www.un-documents.net/a3r217a.htm>

²⁹ Чл. 17, 23 и 26 Закона о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

³⁰ Чл. 10 Закона о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

³¹ The United Nations General Assembly, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*; преузето 30.10.2016. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

дискриминација. Осим тога, Конвенцијом је основан Комитет за елиминацију дискриминације жена како би се пратио напредак држава чланица који је постигнут у остваривању предвиђених циљева. Уследила је Општа препорука број 12 Комитета за елиминацију дискриминације жена из 1989. године³² којом се наводи да је потребно да државе да воде евиденције и прикупљају информације о извршеном насиљу, као и да предузму све мере које су неопходне како би омогућили заштиту жена од свих облика насиља и како би се пружила неопходна подршка. Убрзо је уследила и Општа препорука број 19 Комитета за елиминацију дискриминације жена из 1992. године³³ којом се истиче да подаци који постоје не рефлектују право стање, јер и даље постоји изражена дискриминација жена, родно засновано насиље, кршење основних људских права и слобода. Имајући у виду наведено, и даље постоји потреба запредузимањем свих неопходних мера ради елиминисања дискриминације према женама и сузбијања насиља у породици, укључујући усвајање специфичне легислативе о насиљу у породици, кривичне санкције за починиоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере.

Декларација Уједињених нација против насиља над женама³⁴ која је усвојена 1993. године конкретизује акције које би држава требало да предузме ради елиминисања насиља у породици: одговарајуће кривично законодавство, развијање националних планова акције, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обука и родна сензибилизација јавних службеника, те обезбеђивање ресурса из владиног буџета ради борбе против насиља у породици. „Државе треба да осуде насиље према женама и не треба при том да се позивају ни на какве обичаје, традицију, религијска или друга мишљења да би избегле своје обавезе у погледу његове елиминације.”³⁵

³² The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 12 (eighth session, 1989), Violence against women*; преузето 30.11.2016.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom12>

³³ The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 19 (11th session, 1992), Violence against women*; преузето 30.11.2016.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19>

³⁴ The United Nations General Assembly, *Declaration on the Elimination of Violence against Women, (A/RES/48/104) 1993*; преузето 01.02.2017.

<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>

³⁵ Т. Игњатовић, *Насиље над женама – препрека у развоју: Међународни документи*, Београд, 2005, стр. 40.

Значајна је и Пекиншка декларација и Платформа за акцију из 1995. године³⁶. У области насиља у породици као приоритетно питање препоручено је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз формирање одговарајућих механизма како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом.

Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године се гарантује право на поштовање приватног и породичног живота, уз право државе да се меша у вршење овог права само онда када је то у циљу заштите права и слобода.³⁷ Када говоримо о Савету Европе, значајно је поменути и неколико препорука. Препорука R 85 (4) о насиљу у породици³⁸ говори о потреби унапређивања заштите од насиља, о раном откривању конфликтних ситуација, стручним обукама одговарајућих служби и мултидисциплинарном приступу. Препоруком R 90 (2) о социјалним мерама које се тичу насиља у породици³⁹ је предложено државама чланицама да у оквиру специфичних мера обухвате мере за починиоце (те мере су групе самопомоћи и психотерапија, а које се примењују према починиоцима како у затвору, тако и ван њега). Препорука 1582 Парламентарне скупштине Савета Европе из 2002. године⁴⁰ подстиче државе чланице да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама. Осим тога, Препорука (2002) 5 Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља из 2002. године⁴¹ дефинише насиље у породици као насиље које се догађа у породици или домаћинству, укључујући, између осталог, физичку и психичку агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и

³⁶ The Fourth World Conference on Women, A/CONF.177/20, Chapter I, *Beijing Declaration and Platform for Action*, преузето: 01.02.2017.

<http://www.un.org/documents/ga/conf177/aconf177-20en.htm>

³⁷ Чл. 8 Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005, 7/2005 – исправка и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010.

³⁸ The Committee of Ministers, *Recommendation N°R (85) 4, on violence in the family*; преузето 02.02.2017. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/family/Resolutions_recommendations_cm_en.asp

³⁹ The Committee of Ministers, *Recommendation N°R (90) 2, on social measures concerning violence within the family*; преузето 01.02.2017.

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=569827&ScMode=1&DocId=589942&Usage=2>

⁴⁰ Parliamentary Assembly, *Recommendation 1582, Domestic violence against women*; преузето 15.11.2016.

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en>

⁴¹ The Committee of Ministers, the Council of Europe, Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers - on the protection of women against violence; преузето 15.11.2016.

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612

сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталних или повремених партнера и ванбрачних супружника, кривична дела учињена у име части, обрезивање гениталија и полних органа и друге традиционалне праксе штетне за жене, као што су принудне удаје.

Највећу важност за област насиља у породици има Конвенција Савета Европе оспречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици⁴² коју је Комитет министара Савета Европе усвојио 7. априла 2011. године. У питању је први правно обавезујући документ који се односи на насиље над женама, али и на насиље у породици. У тексту Конвенције је наведено и то да Конвенција прихвата обавезе које произилазе из других међународних инструмената, а које садрже одредбе о питањима којима се бави ова Конвенција. Осим тога, предвиђено је и то да одредбе ове Конвенције не доводе у питање одредбе националног законодавства и обавезујућих међународних инструмената који су већ на снази или које могу да ступе на снагу, а које одређују или би одредили повољнија права за одређену категорију лица у борби против насиља у породици. Конвенција прописује основне, минималне захтеве које би државе чланице требало да прихвате, а њима свакако остаје као могућност и то да својим прописима обезбеде већи ниво заштите. Треба напоменути да је тренутно Конвенција једна од најзначајнијих правних докумената која садржи неопходне механизме које су предвиђене за државе потписнице, а којима се омогућава успостављање ефикасног система превенције и борбе против насиља у породици. Документ прати извештај са објашњењима чланова Конвенције, што је посебно значајно, јер се развија политички и правни оквир држава чланица Савета Европе у правцу заштите жена од насиља у породици, али и свих других облика насиља.

„Сврха усвајања Конвенције, како је прецизирано у члану 1.1. је, између осталог, заштита жена од свих облика насиља и превенција, кажњавање и елиминација насиља према женама и насиља у породици.“⁴³ Као што је наведено, у питању су сви облици насиља који диспропорционално повређују жене (члан 2.1.). Чланом 3.а. је дата дефиниција насиља према женама, при чему се наводи да је насиље према женама свака повреда људских права и дискриминација жена. У питању су дела родно заснованог

⁴² Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2013.

⁴³ Н. Д. Петрић, *Међународни правни стандарди у области насиља у породици и правна заштита жртава у Босни и Херцеговини*, *Научно - стручни часопис за друштвене и природне науке СВАРОГ*, бр. 7, стр. 93.

насиља која имају за последицу или ће вероватно довести до физичке, психичке, сексуалне или економске штете, или патње жена, укључујући и претње таквим делима, присилу или самовољно ускраћивање слободе и то све без обзира да ли се ове радње дешавају у јавном или приватном животу. Конвенција насиље у породици одређује као свако дело физичког, сексуалног, психичког или економског насиља до којег долази у породици или домаћинству, без обзира да ли су у питању бивши супружници или садашњи, односно партнери, и независно од тога да ли починилац дели или је делио са жртвом домаћинство (члан 3.б.). Конвенцијом је даље члановима 3.ц, 3.д 3.е, и 3.ф. одређено да се под појмом род подразумевају друштвено одређене улоге и понашања које друштво сматра прикладним за мушкарца и жену, под појмом родно засновано насиље према женама се сматра насиље које несразмерно погађа жене и које је усмерено на жену искључиво зато што је жена, под појмом жртва се сматра свако лице које је изложено насиљу над женама и насиљу у породици, а појам жена укључује и девојчице које имају мање од 18 година старости.

У члановима од 18. до 29. Конвенције се налази део који се односи на заштиту жртава у том смислу што се одређују опште и специјализоване мере подршке жртвама. Чланом 18. је предвиђено да се подршка жртвама пружа на тај начин што се државе чланице обавезују на то да ће предузети све неопходне законске мере како би заштитиле жртве од даљег насиља, при чему пружање услуга не зависи од спремности жртве да пријави дело или да сведочи против било којег учиниоца дела. Државе се обавезују на то да органи унутрашњих послова одмах пруже одговоре на све видове насиља и да понуде одговарајућу непосредну заштиту жртвама. То укључује и могућност да као хитне мере заштите у случајевима непосредне опасности починиоцу насиља у породици издају налог да напусти место становања на одређени временски период или да му забране да уђе у стан и да ступи у контакт са жртвом или угроженом особом. Конвенција утврђује и мере забране приласка, мере заштите које у сваком тренутку морају бити доступне жртвама без обзира на судски поступак који се води. Потребно је да наведене мере буду доступне жртви финансијски, а предвиђено је и ограничено време њиховог трајања (трају док се не измене или укину), с тим што непоступање по мерама повлачи санкцију која мора бити делотворна на тај начин што ће се њеним дејством утицати на одвраћање од вршења дела. Пружање специјализоване подршке жртвама и њиховој деци остварује се оснивањем

сигурних кућа и отварањем бесплатних телефонских линија за помоћ (члан 22. и 24.). Чланом 57. се наводи да је неопходно и да државе обезбеде бесплатну правну помоћ жртвама у складу са својим националним законодавствима. Осим тога, Конвенцијом се наглашава да је нарочито важно поред успостављања одговарајућих механизма за борбу против насиља, и то да се жртве информишу о правима која имају и о местима на којима могу добити помоћ.

2. Заштита од насиља у породици у упоредном праву

Тек шездесетих и седамдесетих година двадесетог века почиње да се говори о насиљу у породици као великом друштвеном проблему. Акције женских покрета у том периоду су великим делом заслужне, јер су представљале основу за промену приступа насиљу у породици. Наведени покрети су се залагали за увођење кривичноправне заштите жртава и за строжи приступ извршиоцима насиља у породици. У том смислу, многе државе постепено почињу да мењају политику према породичном насиљу на тај начин што поклањају више пажње овој негативној појави која је присутна у сваком друштву без обзира на културолошке, социјалне и економске, али и остале разлике. Различити правни системи покушавају да дођу до адекватног одговора како би утицали на ефикасан начин на овај облик насиља. Имајући у виду напред наведено, у овом делу рада обрађено је законодавство Аустралије, САД, Велике Британије и Аустрије. У питању су земље које су много раније схватиле значај овог друштвеног проблема и почеле су да креирају и да усавршавају одговарајуће механизме заштите од овог облика насиља. Решења којим се даје одговор на насиље у породици, а која су прихваћена у страним законодавствима, имала су утицај и на земље у нашем окружењу. Акцент је у раду стављен на законодавство Републике Српске, Хрватске и Словеније. Оне нешто касније мењају своја законодавства и покушавају да пронађу адекватне механизме који ће бити у складу са њиховим правним системом, а које ће моћи да дају задовољавајуће резултате у борби против насиља у породици.

2.1. Законодавство Аустралије

У већини аустралијских земаља до седамдесетих година двадесетог века жене жртве породичног насиља биле су скоро без правне заштите. Промене су наступиле након доношења Породичног закона 1975. године (Family Law Act). Наведеним актом дефинисано је насиље у породици као насилно, претеће или друго понашање од стране лица које принуди, контролише или изазива страх код члана породице.⁴⁴ Изменама закона 1984. године у Новом Јужном Велсу предвиђено је да полиција може да се, након што добије позив за интервенцију, обрати судији ради добијања „телефонског овлашћења“ (telephone warrant) да може да уђе у кућу. Иако је дошло до одређених помака, то није било довољно да се пружи адекватна заштита жртвама породичног насиља. Полиција је и даље сматрала да нема сврхе изводити мушкарца насилника пред суд, јер жена често не жели да поднесе тужбу против мужа и не жели да сведочи, а често се дешавало и да полиција наговара жене жртве насиља да сведоче против својих мужева.⁴⁵ У том тренутку још увек није предвиђено постојање посебних специјализованих кривичноправних прописа за регулисање насиља које се догађа у породици.

Аустралијски Институт за криминологију је 1979. године одржао Међународну конференцију о насиљу у породици која се бавила питањима која се односе на начине испољавања и облике насиља у породици, на законодавство и институције које могу да помогну жртвама и сл. „Највећа пажња била је посвећена коришћењу судских забрана, „тужби због нарушавања мира“ или „наредби малтретирања“ у циљу (могућег) поправљања стања ствари и заштите жртава насиља у породици. Наведене заштитне мере регулисане су Породичним законом (The Family Law Act – 1975.) и жена (или муж) могу да се, због страха од испољавања насиља, изложености насиљу или страха да ће се насиље поновити, обрате породичном суду и затраже издавања наредбе да их партнер више не узнемирава, не злоставља и не омета на било који други начин, да се не приближава његовом/њеном месту становања или радном месту. Овакве наредбе односе се само на брачне парове и, уколико се не поштују, по Породичном закону, постоји могућност хапшења због кршења наредбе. Од полиције се захтева да, уколико интервенише због

⁴⁴ Section 4AB (1), The Family Law Act – 1975, C2016C01106, No. 81.

⁴⁵ R. Holder, *Domestic and family violence: Criminal justice interventions*, Sydney, Australia, 2001, p. 11.

кршења наредбе, што се сматра криминалним преступом, ухапси насилника без посебног налога.“⁴⁶

Најновије реформе су покренуте са циљем пружања још ефикасније заштите жртвама насиља у породици. У том смислу је значајан Domestic and Family Violence Protection Act 2012, којим је донекле проширен број лица који се могу наћи као потенцијални починиоци или потенцијалне жртве овог кривичног дела. Насиље у породици је понашање једног лица према другом лицу, а која су повезана на одговарајући начин, односно која се налазе у одређеном односу; Насиље у породици подразумева физичко или сексуално злостављање, емоционално или психолошко злостављање, економско злостављање, претеће и принудно понашање, али и било које друго понашање којим се остварује контрола и доминација над другом особом и којим се изазива страх за безбедност код друге особе.⁴⁷

Предвиђено је да полиција истражује наводе о насиљу у породици ако основано верује да је акт насиља учињен и ако жртва захтева заштиту.⁴⁸ Уколико претучена жена не поднесе захтев за издавање наредбе, полиција ће то урадити уместо ње. Изузетно је важна хитна акција полиције, и одређивање заштитних мера које подразумевају најчешће привремено уклањање починиоца из породичног дома, спречавање да се починилац врати у породични дом, као и забрану контакта починиоца и жртве. Суд разматра околности и одлучује о заштитним мерама, односно налозима, приликом чега је обавезан да утврди да ли је налог у складу са другим прописима и то пре свега у складу са Family Law Act (1975).

2.2. Законодавство САД

Све до средине осамдесетих година двадесетог века на савезном нивоу, али и у већини држава Америке о насиљу у породици се није говорило као о посебном виду криминалног понашања, него су се за овај облик криминалитета примењивали стандардни кривичноправни прописи. Тек после низа кампања и залагања долази до измена и доношења закона о насиљу у породици у многим земљама у Америци који су омогућавали

⁴⁶ С. Константиновић – Вилић, Н. Петрушић, Реаговање полиције на насиље у породици – теоријски оквир и страна искуства, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2005, стр. 5,6.

⁴⁷ S8 (1), Division 2, Part 2, Domestic and Family Violence Protection Act 2012 – Queensland, No. 5.

⁴⁸ Clause 19, Division 2, Part 2, The Domestic and Family Violence Protection and Other Legislation Amendment Bill 2016 – Queensland.

да жене брже дођу до налога за заштиту, а полицији да може да ухапси насиника без званичног подношења пријаве од стране жртве.⁴⁹ Без обзира на пријаву, карактеристично је да већина жртава немају снаге или воље да наставе даље са поступком против учиниоца.⁵⁰

Калифорнијски Породични закон (Family Code – FAM) одређује насиље у породици као злоупотребу потчињавањем над било којим од следећих особа: брачним другом, бившим брачним друг, брачним другом или бившим брачним другом са којим извршилац насиља живи у заједничком стану, лицем са којим извршилац има или је имао везу, лицем са којим извршилац има дете, где постоји претпоставка да је мушки родитељ отац детета женског родитеља, дететом извршиоца, као и над сваком другом особом која је у крвном сродству до другог степена са извршиоцем.⁵¹ У кривичном законодавству насиље у породици је дефинисано као намерно и противправно дело које је штетно и увредљиво а почињено је против: брачног друга или бившег брачног друга окривљеног, брачног друга или бившег брачног друга окривљеног који живе у заједничком стану са окривљеним, вереника или бившег вереника окривљеног, лица са којим окривљени излази, виђа се или је у вези, мајке или оца детета окривљеног.⁵² Према калифорнијском Породичном закону (Family Code – FAM) и Кривичном закону (Penal Code PC) предвиђено је да заштитне мере могу да се појаве у различитим формама укључујући заштитне мере у хитним случајевима, заштитне мере у области грађанског права које жртва може да тражи и кривичне мере које одређује судија у кривичном поступку. „Мере заштите у хитним случајевима су врста судске наредбе које представници закона могу да траже у име потенцијалне жртве. На пример, када полицајац стигне на место где се одиграло насиље у породици, он може да тражи од судије да изда меру како би се заштитили одрасли и деца који живе у истој стамбеној јединици, као и наводни насилник.“⁵³ Наведене мере се судија може да изда само уколико постоји опасност од непосредног или постојећег насиља, могу се добити преко телефона и трају кратко, углавном неколико дана. Да би жртва могла да

⁴⁹ D. Epstein, Effective intervention in domestic violence cases: Rethinking the roles of prosecutors, judges and the court system, *Yale journal of law & feminism*, vol 11:3, p. 13.

⁵⁰ D. Wills, Domestic Violence: The Case for Aggressive Prosecution, *UCLA Women`s Law Journal*, Vol 7:173, p. 177.

⁵¹ 6211, Division 10, Part 1, California Family Code – FAM.

⁵² 243 (e)(1), California Penal Code PC.

⁵³ K. Zoglin, Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из Сједињених Америчких Држава, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 2/2003, стр. 68.

добије грађанску заштитну меру, она најпре мора да добије привремену меру која се уручује супротној страни, како би она могла да зна какви су услови изречене мере, као и датум рочишта у случају дуготрајније мере. Судија може да одреди заштитну меру како би се заштитили и сведоци у кривичним случајевима под одређеним околностима.

Одредбе Закона о доказима у Калифорнији (California Evidence Code – EVID) омогућавају да одређени докази буду изнети пред суд кад је у питању насиље у породици, а што иначе не би био случај да је у питању неко друго кривично дело. Општи стандарди према калифорнијском закону предвиђају да брачни друг има привилегију да не сведочи против свог брачног друга у већини правних поступака, међутим када је у питању насиље у породици нема брачних привилегија.⁵⁴ Осим наведеног, постоји могућност да се дозволи сведочење експерата у специфичним кривичним случајевима насиља у породици у којима је жртва насиља реаговала насиљем према насилнику. Наведени доказ се не може користити како би се доказала кривица окривљеног, него искључиво како би се показала динамика породичног насиља и како би се објаснило понашање жртве (нпр. зашто је жртва оповргла своје сведочење, зашто није звала полицију, зашто није хтела да о случају расправља суд, итд.). Често се дешава да жртве насиља у породици оповргну своје сведочење након што прође неко време и окривљени обећа да се такво понашање неће понављати. Изјаве које су дате одмах након насиља су најверодостојније и из тих разлога је потребно да суд узме њих у обзир, чак иако су контрадикторне изјавама жртве које су дате након протекла одређеног времена.

Успешно пресуђивање насиља у породици подразумева сарадњу владиних служби, невладиних организација, социјалних служби и медицинских радника. Од посебног значаја су службе за подршку жртвама насиља у породици које могу да буду и део тужилаштва. Наведена служба информисе жртву која треба да сведочи о статусу случаја и о судским процедурама. Радници ове службе некад прате жртву до суднице пре сведочења како би умањили нервозу у напетост код жртве пре сведочења, дају потребне информације жртви о служби које су им на располагању, могу да разговарају са осталим члановима породице жртве и слично.

⁵⁴ Section 983, Article 5, Chapter 4, Division 8, California Evidence Code – EVID.

Тадашњи градоначелник Њујорка, Рудолф Ђулијани, објавио је 1994. године нову полицијску стратегију бр. 4 – "Прекидање круга породичног насиља" и од тада је наступио кључни моменат у борби против насиља у породици. „Иста година обележава и почетак регистровања свих пријава које садрже породично насиље кроз такозване "Domestic Incident Reports" – извештаје о породичним инцидентима (у даљем тексту DIR), као и отпочињање са радом првог SOS телефона за жртве породичног насиља који је бесплатан и доступан жртвама 24 сата дневно, седам дана у недељи. Овај SOS телефон основала је и до данас га води невладина организација за помоћ жртвама криминалитета –Safe Horizon."⁵⁵ Од тада постоји компјутеризована база података њујоршке полиције и то омогућава полицајцима да прате локације на којима се дешавају инциденти, да прате каква су даља дешавања у породицама, идентификују жртву, обрасце и облике насиља како би предузели адекватне мере. Ново законско решење је почело са применом 1995. године када је Парламент државе Њујорк донео Закон о заштити породице и интервенцији у случајевима породичног насиља (Family Protection and Domestic Violence Intervention Act od 1994 – DVIA). Наведеним законом је предвиђено да насиље у породици подразумева неконтролисано понашање, узнемиравање, претње, излагање опасности и напад или покушај напада на брачног дуга или бившег брачног друга, родитеља, али и других чланова породице и домаћинства.⁵⁶ Полиција мора да третира породично насиље као озбиљан криминалитет, а предвиђено је одређивање обавезног притвора у следећим случајевима: када је почињено кривично дело без обзира да ли је у питању кривично дело из групе кривичних дела против насиља у породици или неко друго дело учињено према члану породице, када је прекршена заштитна мера забране прилажења и када је извршен породични прекршај, осим онда када жртва изричито захтева да се хапшење не спроведе.

Кривични законик (New York Penal Law – PEN) не одређује насиље у породици као посебно кривично дело, већ се на основу инкриминације неких других кривичних дела омогућава жртвама насиља у породици да остваре адекватну заштиту.⁵⁷ На насиље у породици се мисли онда када су извршени одговарајући злочини између чланова исте породице или домаћинства, а обухваћена су и лица која су повезана крвним сродством или

⁵⁵ С. Миливојевић, Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 3/2002, стр. 23.

⁵⁶ 2, Section I, New York Family Protection and Domestic Violence Intervention Act od 1994 – DVIA.

⁵⁷ Article 120, Title H, Part 3, New York Penal Law – PEN.

су у браку или су била у браку, имају заједничко дете, или су била у интимној вези, иако не живе заједно.⁵⁸ Суд може издати привремени налог за заштиту на захтев жртве. Привремени налог за заштиту може да садржи: одредбе да окривљени не прилази кући, радном месту, школи, члану породице или сведоку, одређивање распореда посете детету, односно дозволу родитеља или лица које има утврђено право да посећује дете, одредбе које се односе на уздржавање од вршења насиља у породици, али и других дела која су усмерена ка члановима породице, одредбе којима забрањује вршење дела којима се ствара ризик за здравље, безбедност детета, члана породице и сл.⁵⁹ Реаговање судова у Њујорку на породично насиље је засновано на превенцији могућег даљег насиља. На првом саслушању пред судом на ком је довољно да присуствује само жртва, одмах се издаје најчешће привремена заштитна мера забрана приласка и/или контакта која траје најдуже седам дана, а након тога на следећем претресу на ком обично присуствују обе стране она се може продужити или укинути.

2.3. Законодавство Велике Британије

У Великој Британији од 1975. године долази до промена у ставу према насиљу у породици и то након састанка Прелиминарног Комитета. Том приликом је заузет став да се насиље у породици третира исто као напад на јавном месту. Полиција мора да води статистику и да ухапси насилника уколико на лицу места постоји доказ о физичкој повреди жртве. Након тога, Парламент је донео неколико законских прописа којима је регулисана боља заштита и пружање подршке жртвама породичног насиља. Значајан правни акт је донет 1990. године под називом Home Office Circular⁶⁰, а којим је предвиђено да се на све облике физичког, сексуалног, психичког злостављања мора реаговати и да се све пријаве насиља у породици морају регистровати и истражити као и свака друга пријава. Насиље у породици представља било какав инцидент или образац инцидената, контролу, принуду, насилно понашање, насиље или злостављање међу лицима старијим од 16. година или више, која су или су била интимни партнери или чланови породице, без обзира на пол или сексуалност. Злостављање може обухватити, али није ограничено на психолошки,

⁵⁸ 812, Part 1, Article 8, New York Family Court Act.

⁵⁹ *ibid.*, 842, Part 4.

⁶⁰ Chapter 1, UK – Home Office Circular 1990, No. 60/90.

физички, полни, емотивни, финансијски аспект.⁶¹ Serious Crime Act 2015 одређује насиље у породици као контролу или принудно понашање у интимним и породичним односима. Ту се пре свега мисли на лица која су у интимном партнерском односу, као и лица која живе заједно (чланови породице или лица која су претходно била у некој вези или односу). Наведени акт детаљно одређује ко се сматра чланом породице.⁶² Додатне промене које су уследиле на локалном, али и на националном нивоу у Великој Британији јесу такве да су усмерене на преузимање контроле у вођењу поступка од жртава како би се заштитили њихови интереси. Тужилаштва и судови се удаљавају од жеља жртве и руководе њиховим претпостављеним интересима. Заштитни налози се деле на две групе: Domestic Violence Protection Orders (DVPO) и Domestic Violence Protection Notices (DVPN). DVPN јесу привремени заштитни налози, које полиција одређује у хитним случајевима и којима се спречава извршилац да се врати у заједнички стан или да има контакт са жртвом у трајању од 28 дана. DVPO представљају заштитне налоге које одређује суд током поступка, а односе се на забрану приласка жртви, забрану уласка у просторије, забрану приласка на одређеној удаљености и сл.⁶³ Формирају се посебне јединице у полицији које се баве искључиво насиљем у породици, а велики број јединица је прихватио политику која охрабрује увођење притвора и хапшење насилника, чак иако је то противно жељама жртве.

2.4. Законодавство Аустрије *häusliche Gewalt*

У Аустрији је, све до доношења Закона о заштити од насиља (Gewaltschutzgesetz)⁶⁴ који је ступио на снагу 1997. године, реакција полиције подразумевала то да полиција излази на лице места и остаје у стану или кући где се десило насиље док се ситуација не смири или се жртви саветује да напусти кућу и оде негде другде где је безбедније. Након ступања на снагу наведеног закона на насиље у породици се реагује као на сваки други облик тешког криминалитета. „Реформа у Аустрији мора да одговори на веома деликатну ситуацију, праву дилему. С једне стране, циљ постављен на самом почетку ишао је у правцу оснаживања, ојачавања положаја жена које се суочавају са насиљем. Са друге стране,

⁶¹ Domestic violence in England and Wales, Briefing Paper, Number 6337, 2016.

⁶² 76, Part 5, Chapter 4, UK – Serious Crime Act 2015.

⁶³ Sections 24-33, Chapter 17, UK – Crime and Security Act 2010.

⁶⁴ Gewaltschutzgesetz, *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie*, BGBl. Nr. 759/1996.

држава интервенише у моменту када се жена налази у екстремној ситуацији у којој не може реално да се очекује да ће она одмах да се окрене против насилника. За полицију која интервенише у првој фази то значи да они не могу да рачунају на подршку жене."⁶⁵ Кривични законик (Strafgesetzbuch – StGB) издваја посебан низ кривичних дела која су везана за насиље, а то су пре свега: телесна повреда и тешка телесна повреда, тешка телесна повреда са умишљајем, принуда и тешка принуда, упорно прогањање, трајно вршење насиља и сл.⁶⁶ Аустријски систем подразумева постојање заштитних мера које могу да изрекну суд и полиција. Према Exekutionsordnung – ЕО привременом мером се омогућава заштита свим лицима погођеним насиљем у стану или приватном животу, приликом чега није услов да постоји породична или слична веза. Суд издаје привремене мере којима се остварује заштита у кући, стану (напуштање стана, забрана повратка насилника у стан, забрана непосредног приближавања жртви), као и мере којима се остварује општа заштита од насиља (забрана сваке врсте контакта са жртвом, насилна особа се не може појавити на одређеним местима).⁶⁷ Према аустријском Закону о безбедности (Sicherheitspolizeigesetz – SPG), полиција може да, с обзиром на конкретну ситуацију која представља непосредно предстојећи опасан напад на живот, здравље или слободу појединца, изда заштитну меру – налог за забрану приласка на одређеној територији, забрана приласка или повратка у стан.⁶⁸ Након протекла дејства заштитне мере, од жртве зависи да ли ће доћи до продужења дејства, што она треба да затражи од стране надлежног суда. Кршење заштитних мера подразумева и случај када жртва својом вољом одлучи да пусти насилника у недозвољену територију.

Законом о заштити од насиља (Gewaltschutzgesetz)⁶⁹ се штите сви чланови породице, а заштитном мером може се удаљити насилник, без обзира на то ко је власник стамбене просторије у којој породица живи. Извештаји о издавању налога за забрану треба да садрже опис околности које су довеле до полицијске интервенције, као и околности које би оправдале покретање поступка. Надлежна криминалистичка служба одлучује о издатом

⁶⁵ A. Dearing, Аустријски закон о заштити од насиља у породици, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темиди*, бр. 3/2002, стр. 17.

⁶⁶ 83, 84, 87, 105, 106, 107d, 107b, Strafgesetzbuch – StGB, StF: BGBl. Nr. 60/1974 (NR: GP XIII RV 30 u. 1000 AB 959 u. 1011 S. 84. u. 98. BR: S. 326.)

⁶⁷ 382b i 382e, Exekutionsordnung – EO, StF: RGBl. Nr. 79/1896.

⁶⁸ 38a, Sicherheitspolizeigesetz – SPG, StF: BGBl. Nr. 566/1991 idF BGBl. Nr. 662/1992 (DFB) (NR: GP XVIII RV 148AB 240S. 41. BR: 4119AB 4122S. 545.)

⁶⁹ Exekutionsordnung, *op. cit.*, 382b.

налогу за забрану при чему се констатују све институције и органи који могу да допринесу утврђивању чињеничног стања. Заштитне мере може изрећи суд у грађанском поступку. Уколико неко лице физички нападне или угрози блиског сродника, односно угрожава његов физички интегритет у тој мери да је немогућ даљи заједнички живот, суд може да на захтев жртве одстрани учиниоца из куће или ближег окружења и да му забрани да се враћа кући или у непосредно блиско окружење. Суд може да забрани и контакте са жртвом уколико то није у супротности са њеним интересима и то ако жртва више не може да поднесе да се сусретне са учиниоцем.

Жртва је у обавези да по истеку одређене мере, а најкасније у року од десет дана се обрати суду на чијој територији жртва има пребивалиште са молбом за продужење. „Као служба за жртве, у сагласности са Законом о заштити од насиља, установљен је Интервентни центар у свакој од девет аустријских провинција.”⁷⁰

2.5. Законодавство Републике Српске

Према позитивном законодавству Републике Српске постоје два облика правне заштите жртва насиља у породици – кривичноправни и прекршајноправни. Кривичним законом Републике Српске⁷¹ је одређено да кривично дело насиље у породици или породичној заједници врши лице које применом насиља, дрским, безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно здравље члана своје породице или породичне заједнице и тиме доводи до повреде физичког или психичког интегритета пасивног субјекта. Поред овог основног облика дела, предвиђени су и квалификовани облици: уколико је приликом извршења дела коришћено оружје, опасно оруђе или др. средство, уколико је услед извршења дела наступила тешка телесна повреда или тешко нарушење здравља жртве или је дело учињено према лицу млађем од 18 година или у његовом присуству, уколико је током извршења дела наступила смрт жртве, уколико дође до лижења живота лица које је претходно злостављано.

Закон о заштити насиља у породици одређује насиље у породици као сваку радњу насиља члана породице или породичне заједнице којом се угрожава спокојство, психички,

⁷⁰ R. Logar, *Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, Београд, 2005, стр. 19.

⁷¹ Чл. 208 Кривичног закона Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/2003, 108/2004, 37/2006, 70/2006, 73/2010, 1/2012 и 67/2013.

телесни, сексуални или економских интегритет другог члана породице или породичне зсаједнице. Законодавац осим дефинисања насиља у породици као кривичног дела наводи и то да ће радња која не садржи елементе обележја кривичног дела представљати прекршај (нарочито се указује на следеће радње: вербални напад, претња наношењем телесне повреде, ускраћивање средстава за егзистенцију члана породице и др.).⁷² На овај начин се остварује и прекршајноправна заштита. Насиље у породици се може третирати као кривично дело или прекршај, што зависи од конкретног случаја, а вођење прекршајног поступка не искључује вођење кривичног поступка и обрнуто. Полиција је обавезна да у року од 24 сата од пријема пријаве достави извештај тужилаштву и центру са социјални рад, а тужилаштво на даље обавештава надлежни суд. Законом о заштити насиља у породици предвиђене су и заштитне мере, као и то да је прекршајна санкција за заштиту од насиља у породици заштитна мера. Хитне мере заштите су удаљење учиниоца насиља из стана, куће или другог стамбеног простора и/или забрана приближавања и контактирања учиниоца са жртвом. Наведене мере одређује суд за прекршаје, а могу се изрећи пре или током поступка. Као прекршајне санкције за заштиту од насиља поред претходне две мере могу се одредити и следеће заштитне мере: забрана узнемиравања или ухођења жртве, обавезан психосоцијални третман, обавезно лечење од зависности.⁷³ Орган старатељства и субјекти заштите дужни суда воде евиденцију о изреченим заштитним мерама према којима је насиље извршено, као и о онима према којима су одређене мере заштите.

За насиље у породици су од значаја и одредбе Закона о кривичном поступку којим су регулисане мере забране, а нарочито се издвајају мера забране посећивања одређених места или подручја и мера забране састајања с одређеним лицима.⁷⁴ „У рјешењу којим изриче мјеру забране посјећивања одређених мјеста или подручја суд ће одредити мејсто и подручје те удаљеност испод које им се осумњичени и оптужени не смије приближити. У рјешењу којим изриче мјеру забране састајања са одређеним лицима суд ће одредити раздаљину испод које им се осумњичени или оптужени не смије приближити одређеном

⁷² Чл. 6 Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 102/12 и 108/13.

⁷³ *ibid.*, чл. 24-28.

⁷⁴ Чл. 187 Закона о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 53/2012.

лицу. Мјерама забране не може се ограничити право осумњиченог или оптуженог да живи у свом дому у Босни и Херцеговини, да се несметано виђа са члановима породице и блиским сродницима, али само у БИХ или само на мјесту одређеном у забрани напуштања боравишта, осим када се поступак води због кривичног дјела учињеног на штету члана породице или блиских сродника."⁷⁵ Мере могу трајати док за то постоји потреба, а најкасније до правноснажности пресуде ако том лицу није одређена казна затвора, односно најкасније до упућивања на издржавање казне затвора ако је том лицу одређена казна затвора.

2.6. Законодавство Хрватске

У Републици Хрватској је учињен значајан помак када је у питању заштита лица изложених насиљу у породичној средини. Издвајају се два облика заштите од насиља у породици – кривичноправни и прекршајноправни. У том смислу су најзначајније одредбе пре свега Казненог закона, Закона о казненом поступку, али и Закона о заштити од насиља у обитељи, као и Прекршајног закона. Међутим, због бројних недостатака које постоје, јер нису јасно одређена битна обележја према којима се прекршај разликује од кривичног дела, поставља се питање на основу ког критеријума се одређује када ће бити покренут прекршајни поступак, а када кривични поступак. Казнени закон одређује да насиље у породици врши свако ко тешко крши прописе о заштити од насиља у породици и тиме код члана породице или блиске особе изазове страх за њену сигурност или сигурност њој блиских особа или је доведе у понижавајући положај, а тиме није почињено теже кривично дело.⁷⁶ Оваква дефиниција кривичног дела је специфична. Законодавац одређује последицу која се састоји у изазивању страха код жртве за њену сигурност и сигурност њој блиских особа и у довођењу у понижавајући положај, док се радња састоји у тешком кршењу прописа о заштити од насиља у породици. На тај начин законодавац указује на директну примену одговарајућих прописа који детаљније регулишу заштиту од насиља у породици. Када је реч о породичном законодавству, Обитељски закон садржи одредбе које наглашавају забрану дискриминације према полу у партнерским односима, као и забрану

⁷⁵ И. Марковић, Правна заштита жртава насиља у породици у Републици Српској, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2008, стр. 8.

⁷⁶ Чл. 179.а (NN 56/15) Казненог закона, *Народне новине*, бр.125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

насиља према партнеру. Према наведеном закону насиље у породици представља посебно тешку повреду начела солидарности, узајамног поштовања и помагања члана породице.⁷⁷

Према Закону о казненем поступку заштита жртава насиља у породици је обезбеђена увођењем притвора против починитеља и изрицањем мера опреза.⁷⁸ Мере опреза се примењују онда када је могуће одредити и притвор, али ако суд процени да се иста сврха може остварити применом неке од мера опреза. Поступак који се спроводи против починитеља кривичног дела насиље у породици је сумаран или скраћен поступак. Најзначајније мере опреза које се могу одредити када је у питању насиље у породици јесу: забрана приближавања одређеној особи, забрана успостављања или одржавања везе с одређеном особом, забрана ухођења или узнемиравања жртве или друге особе, удаљење из дома и др. Мерама опреза се пружа ефикасна заштита жртвама, јер њихово трајање није временски ограничено, за разлику од притвора. За заштиту жртава насиља у породици је значајна и измена која подразумева да се окривљеном може ограничити и право на властити стан.

Поред наведених прописа постоји и Закон о заштити од насиља у обитељи који свеобухватно регулише проблематику насиља у породици. Према Закону о заштити од насиља у обитељи насиље у породици је сваки облик телесног, психичког, полног или економског насиља, приликом чега закон даље регулише које се радње нарочито сматрају телесним, психичким, полним или економским насиљем. Законом се таксативно одређује ко се све сматра чланом породице, а ове одредбе се примењују и на особе које живе у истополној заједници. За породично насиље су предвиђене прекршајноправне санкције, а то су пре свега заштитне мере, казна затвора и новчана казна. Заштитне мере које се могу одредити јесу обавезни психосоцијални третман, забрана приближавања жртви насиља, забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу, удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора, обавезно лечење од зависности, одузимање предмета који је намењен или употребљен у почињењу прекршаја.⁷⁹ Прекршајним законом је предвиђено да уколико је поднет оптужни предлог за прекршај, прекршајни суд може сам

⁷⁷ Чл. 3 и 4 Обитељског закона, *Народне новине*, бр. 103/15.

⁷⁸ Чл. 112 (NN 76/09, 80/11, 143/12, 145/13) и 98 (NN 76/09, 145/13) Закона о казненем поступку, *Народне новине*, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14.

⁷⁹ Чл. 4, 7, 11 Закона о заштити од насиља у обитељи, *Народне новине*, бр. NN 137/09, 14/10, 60/10.

или на предлог тужиоца донети решење о задржавању лица које је затечено при почињењу прекршаја који се односи на насиље у породици, уколико је утврдио да не постоје разлози за одбацивање оптужног предлога и уколико упостоји опасност да се настави са чињењем прекршаја.⁸⁰ Прекршајни суд задржано лице мора да испита у року од 24 сата, а прекршајни поступак се започиње првог наредног дана када је лице испитано. Решење о задржавању се одмах предаје окривљеном и окривљени и његов бранилац на решење имају право жалбе у року од 48 сати већу суда који одлучује без одлагања.

2.7. Законодавство Словеније

Кривични законик одређује да насиље у породици врши свако ко у породичној заједници према другом члану породице поступа лоше, односно предузима болне или понижавајуће поступке претњом напада на живот или тело, свако ко прогања другог члана породице или ограничава његову слободу кретања, приморава га на рад или на напуштање посла или иначе насилно ограничава једнака права и ставља породичну заједницу у подређен положај.⁸¹ Закон о спречавању насиља у породици детаљније регулише ову област. Према наведеном закону насиље у породици је употреба физичког, сексуалног, психолошког или економског насиља једног члана породице над другим чланом породице или немара или ухођења жртве, без обзира на старост, пол или било коју другу личну околност жртве или починиоца насиља и телесног кажњавања деце. Осим дефиниције дела, детаљно је разјашњено које се радње сматрају физичким, сексуалним, психолошким и економским насиљем, а одређено је и то које се лице сматра чланом породице.⁸² У Словенији кривично законодавство може нудити мере безбедности жртвама само за време кривичног поступка и делимично изрицањем кривичних санкција. Акцент се ставља на целокупан третман и усклађену помоћ од стране државних институција и невладиних организација, а све то превазилази оквире кривичног права. У том смислу је и најзначајнији Закон о спречавању насиља у породици. Основне карактеристике заштите жртава по наведеном закону подразумевају да се налаже свим органима и организацијама да пружају помоћ жртвама породичног насиља употребом свих мера и поступака који су потребни за њихову заштиту. Закон доприноси повећању стручности приликом анализе породичног насиља и

⁸⁰ Чл. 135 (NN 157/13) Прекршајног закона, *Народне новине*, бр. 107/07, 39/13, 157/13, 110/15.

⁸¹ Чл. 191 Kazenski zakonik, *Uradni list RS*, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15 in 38/16.

⁸² Чл. 2 и 3 Zakon o preprecevanju nasilja v družini, *Uradnu list RS*, št. 16/08 in 68/16.

то увођењем протокола деловања министарства, васпитних, образовних установа, здравствених институција, образовањем свих стручних радника који се баве случајевима насиља у породици, увођењем мултидисциплинарног приступа, односно сарадњу органа, установа и институција које су директно укључене у комуникацију са жртвом. Закон о спречавању насиља у породици предвиђа и то да жртве саме могу независно од полиције да предлажу суду изрицање мера за своју заштиту. Те мере су: забране због насилних радњи које се односе на улазак у стан жртве, задржавање у близини стана, забрана приближавања и контактирања са жртвом, стан који су заједно користили насилник и жртва може се на жртвин предлог доделити на коришћење жртви и после развода суд може да одреди жртви стан у искључиво коришћење, чак иако постоје услови да се одреди само један део стана. „У вези са прве две мере одлучује суд у ванпарничном поступку, независно од кривичног поступка. Предмете претреса хитно, поступак је обавезан, а јавност искључена. Задњу од описаних мера одређује суд, који води поступак развода брака. Ове мере само допуњују, а не надокнађују мере, које словеначко законодавство већ познаје.”⁸³ На овај начин стручна и координисана помоћ је значајна за жртве насиља јер уколико одлуче да промене живот држава ће са својим институцијама пронаћи решење и пружити им адекватну помоћ.

2.8. Значај разноврсних законских решења као одговор на насиље у породици

Решења и искуства држава као примери најбоље праксе у борби против насиља у породици су показатељ да постоје релативно разноврсна законска решења. У том смислу неке државе проширују могућност за изрицање заштитних мера и полицијских овлашћења (Аустрија), неке државе породично насиље регулишу у оквирима грађанског и кривичног права (Велика Британија, неке америчке државе), неке државе уводе нова кривична дела или мењају статус који насиље у породици има. Без обзира на разлике које постоје, модерни правни системи имају и заједничке карактеристике које се односе на инкриминисање и санкционисање насиља у породици и предвиђање могућности изрицања заштитних мера у једном или више поступака како би се жртви пружила неопходна заштита. Страна решења не могу бити једноставно имплементирана и укључена у

⁸³ К. Филипчић, Положај жртава кривичних дела у законодавству Републике Словеније, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2008, стр. 54.

другачији систем друштвеног окружења баз постепеног прилагођавања. Из тих разлога се може радити на томе да одређене реакције на породично насиље који постоје пре свега у америчким и европским правним системима могу бити преузете и прилагођене и на територијама држава које су касније кренуле са изменама законодавства.

3. Кривичноправна заштита од насиља у породици у праву Србије

3.1. Развој инкриминације

Пре него што је дошло до измена кривичног законодавства којим је уведено кривично дело насиље у породици није постојала ни једна одредба која би се посебно односила на насиље у породици. Тада се кривичноправна заштита од насиља у породици остваривала применом инкриминација са елементима насиља и то првенствено из групе кривичних дела против живота и тела и групе кривичних дела против слобода и права човека и грађанина (лака телесна повреда, тешка телесна повреда, принуда, угрожавање сигурности и др.). У случајевима насиља примењиване су одредбе о прекршајима против јавног реда и мира. „У иницијалном извештају Републике Србије који је упућен комитету Уједињених нација за елиминацију свих облика дискриминације жена стоји чак да је насиље у породици, до појаве посебне инкриминације, санкционисано само прекршајно, применом чл. 6 Закона о јавном реду и миру, што наравно није тачно, али указује на то да држава и сама признаје своје неделотворно поступање према овом облику насиља.“⁸⁴

Основни проблем је у томе што насиље у породици није било довољно видљиво као облик криминалитета. Случајеви насиља у породици су се налазили у оквиру кривичних дела за које је предвиђено гоњење по приватној тужби, а то је жртви додатно отежавало да се обрати надлежним органима. Чак и када се жртва одлучила на предузимање кривичног гоњења, често је била осујећена и стављана у још тежу ситуацију. Управо из тих разлога су жртве често одустајале од кривичног гоњења, а кривични поступци су се сасвим ретко завршавали осуђујућом пресудом. Непостојање посебне инкриминације, као и непостојање статистичких евиденција о оваквој врсти криминалитета спречавало је систематско праћење примене општих одредби на случајеве насиља у породици. Додатни недостатак је одсуство заштитних мера, неизрицање притвора насилницима, одсуство

⁸⁴ С. Јовановић, Б. Симеуновић - Патић, В. Мацановић, *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Нови Сад, 2012, стр. 13.

заштите жртве током трајања кривичног поступка, а и након тога (током трајања условне осуде, и након изласка насилника из затвора), као и непостојање специфичног третмана и психолошког саветовања за насилника.

Прва криминолошка и виктимолошка истраживања у Србији у области насиља у породици почињу још средином осамдесетих година, а упоредо са тим почиње и залагање за измену закона у вези породичног насиља. Основни циљ који је постављен је био да насиље у породици престане да се третира искључиво као приватна ствар, а да се након тога пронађу неопходни правни и друштвени механизми, као одговарајућа реакција на ову негативну појаву. Истраживања и кампање за измену закона су прекинуте почетком рата у бившој Југославији, а након тога су настављене. Међутим, потребно је споменути да је 1993. године спроведено значајно истраживање породичног насиља у Србији и то иницијалним истраживањем брачног насиља од стране Института за криминолошка и социолошка истраживања, анализирањем трогодишњег рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља од 1991. године до 1993. године.⁸⁵

Неодговарајућа правна заштита од насиља у породици је питање које је постављано и које се понављало на многим конференцијама, научним скуповима, као и разним кампањама женских група. Први пут је 1998. године на систематичан начин предложен нови концепт правне заштите од породичног насиља. Те године је одржана јавна расправа о Нацрту Кривичног закона СРЈ, а радна група Виктимолошког друштва Србије је израдила предлог Новог модела правне заштите од насиља у породици. Модел је подразумевао измену тадашњих закона и то Кривичног закона, Закона о кривичном поступку, Закона о браку и породичним односима, Закона о ванпарничном поступку и Закона о оружју и муницији. Нови модел правне заштите је дефинисао шири појам насиља у породици, односно насиље које се врши међу лицима која се налазе или која су се налазила у неком личном односу, при чему није битна њихова старост или пол. Реч је о психичком, физичком и сексуалном насиљу чије последице могу да се крећу од психичких сметњи и модрица, па све до лишења живота.

⁸⁵ З. Мршевић, Истраживање – Три године рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља; тенденција ускраћивања помоћи и разумевања женама жртвама насиља, *Феминистичке свеске*, No. 2, Vol. 4, стр. 43.

Нови модел је поред одређивања појма породичног насиља предвиђао и измене у посебном предлогу који се односио на сексуалне деликте, а којим се предлаже кажњавање за силовање у браку. „Нови модел правне заштите од насиља у породици настао је након две године праћења суђења женама жртвама насиља у породици које су лишиле живота насилнике и континуиране кампање женских група које су имале за циљ подизање свести јавности о овом проблему.”⁸⁶ Приликом израде Модела је преузет концепт из Минесоте – Minnesota Domestic Abuse Act и Duluth model. Решења која постоје у Новом моделу јесу комбинација превентивних и репресивних мера, а циљ који се жели постићи је спречавање да блажи облици прерасту у теже облике насиља у породици са смртним исходом. Најзначајнији предлози из модела јесу: могућност изрицања заштитних мера од насиља у породици у грађанском судском поступку, ново кривично дело – насиље у породици чији се најлакши облик састоји у кршењу заштитне мере изречене у грађанском судском поступку, а најтежи у лишењу живота, непоступање по заштитној мери омогућава одређивање притвора, неконтактирање са оштећеним је услов код условне осуде, забрана контактирања са оштећеним, обавезно психолошко саветовање и третман насилника као нове мере безбедности. Нови модел правне заштите је представљен јавности 1998. године, а потписивање писама подршке Новом моделу је прекинуто због бомбардовања СРЈ.

Након 2000. године су настале значајне промене, у том смислу што је дошло до пораста отворености државних органа за сарадњу са невладиним организацијама. Као резултат дугогодишњих напора у марту 2002. године уследила је измена Кривичног закона Србије,⁸⁷ којом је предвиђено ново кривично дело насиље у породици. Законски опис новог кривичног дела укључује и сегменте постојећих инкриминација са елементима насиља (угрожавање сигурности, тешка телесна повреда, лака телесна повреда и сл.). Законодавац сматра да постоји већа друштвена опасност овог дела у односу на кривична дела их којих елемената се насиље у породици састоји, па су из тих разлога прописане оштрије казне за ново кривично дело.

⁸⁶ В. Николић – Ристановић, Кривично дело насиље у породици у друштвеном контексту и правном систему Србије и Црне Горе, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темиде*, бр. 2/2003, стр 8.

⁸⁷ Чл. 118а Кривичног закона Републике Србије, *Службени гласник СРС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91 – одлука УСЈ бр.197/87, 75/91 – одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - испр., 80/2002 - др. закон, 39/2003 и 67/2003.

Наше законодавство следи тенденције да се кривичним санкцијама обезбеди вршење породичних обавеза које произилазе из породичних односа. У том смислу одређивање санкција за поједине облике понашања зависи од решења која су предвиђена у породичном праву. С обзиром да је у питању специфична материја, законодавац је водио рачуна да одреди круг понашања која представљају радњу кривичног дела. Насиље у породици, као ново кривично дело, врши свако ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти на живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице. Санкционише се сваки облик физичког и менталног насиља, укључујући и физичко кажњавање, намерно понишавање, вређање, злостављање, занемаривање и сексуална злоупотреба. Радња се састоји од повређивања или угрожавања телесног или душевног интегритета члана породице употребом силе или озбиљне претње да ће се напасти на живот или тело оштећеног. Под силом се подразумева употреба физичке, механичке или друге снаге, али и примена хипнозе и омамљујућих средстава којим се неко против своје воље доводи у несвесно стање и није у могућности да пружи отпор. Претњом се најављује, односно ставља се у изглед да ће се члану породице учинити неко зло.

Новина је свакако и предвиђање кривичне одговорности и за само угрожавање телесног или душевног интегритета члана породице употребом силе или претњом за шта је превиђена новчана казна или затвор до три године. Тежи облици овог дела постоје уколико је при извршењу коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или да здравље тешко наруши (казна затвора од 6 месеци до пет година), уколико је наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику (казна затвора од 2 године до 10 година), као и уколико је наступила смрт члана породице (казна затвора од најмање 10 година).

Битна разлика у односу на ранија решења је та што је установљена надлежност јавног тужиоца за гоњење свих облика дела. Кривично гоњење по службеној дужности има за циљ да помогне жртви насиља у породици у случајевима када није дошло до теже последице, а на тај начин се отклања и један од разлога за пасивност полиције. Одговорност полиције за вођење поступка прелази са жртве на државу, односно на јавног

тужиоца. Осим што је Кривичним законом уведено ново кривично дело, извршене су измене када је у питању кривично дело силовања. Наведеном изменом је предвиђено то да муж насилник може одговорати и за кривично дело силовања, што раније није био случај. На тај начин се додатно пружа заштита женама од сексуалног злостављања.

„Ипак, убрзо после почетка примене инкриминације уочили су се први проблеми у пракси који јасно указују на тешко одрицање од већ уходаних образаца у реаговању на насиље у породици који му одричу значај и доводе у питање смисао инкриминације.“⁸⁸ Основни проблем је у томе што није изражена дистинктивност у односу на сродна дела, не постоји једнако тумачење појединих обележја дела од стране оних који инкриминацију примењују. Од ступања закона на снагу утврђено је да је само мањи број дела квалификован као насиље у породици, док је већина квалификована као неко друго дело. Један од разлога за то је преуско тумачење члана породице, односно проблем у идентификовању члана породице као учиниоца као пасивног субјекта кривичног дела. У пракси се инсистирало на ужој породици, а при томе је било потребно да буду испуњени додатни услови када су у питању партнери: да су у браку, да се не води бракоразводна парница и да су у време извршења дела живели заједно. Оваква пракса је указивала на то да се породица посматра искључиво у ужем саставу и на тај начин се ускраћује заштита од насиља и члановима шире породице, али и брачним партнерима уколико не живе заједно (раздвојеност не значи и престанак насиља) или бившим брачним партнерима и када живе заједно.

Још један значајан проблем који се јављао код тужилаштва јесте изражен став да мора да постоји континуитет насиља. Континуитет подразумева трајање радње, а проблематичан је начин на који се континуитет доказује. У пракси је једино прихватљиво доказивање континуитета на основу претходног прекршајног пријављивања, односно прекршајног кажњавања учиниоца за неки акт који би се могао подвести под насиље у породици. Да би се говорило о квалификацији насиља у породици потребно је да је учинилац претходно био прекршајно кажњаван или пријављен.

⁸⁸ С. Јовановић, Кривичноправна заштита од насиља у породици: Нова решења, *Часопис Криминалистичко – полицијске академије из Београда НБП*, бр. 2/2006, Vol. XI, стр. 83.

Додатни проблеми који су постојали у пракси доводили су у питање постојање кривичног дела насиље у породици. Наиме, јавни тужилац је често доносио одлуке о одбацивању кривичне пријаве, а као разлог је навођен недостатак доказа у ситуацији када жртва изјављује да се не придружује кривичном гоњењу, односно када промени свој исказ (наводи да није било насиља, да се насилник променио). Примењивани су стари обрасци поступања и жртви није пружена довољна подршка кроз поступак. Приликом узимања кривичне пријаве на записник поједини тужиоци су тражили од оштећеног да добро размисли да ли ће да покрене поступак. Рад полиције, тужилаштва и судова није био довољно ефикасан, јер је пролазило доста времена од пријављивања дела, до подношења кривичне пријаве, од подношења пријаве до одлуке тужиоца и касније до одлуке суда. За то време долази до секундарне виктимизације жртве која је измучена бројним испитивањима која се понављају тако да често одлучује да одустане од даљег поступка.

Иако су постојали недостаци приликом увођења новог кривичног дела, а и касније примене, нова инкриминација је свакако омогућила неку врсту едукације и реално суочавање са проблемом насиља у породици, како за општу, тако и за стручну јавност. Уочене грешке у приступу отвориле су пут бројним едукацијама на ову тему како би се пронашла најбоља решења за добар и ефикасан рад на случајевима насиља у породици.

Додатне измене донео је и Кривични законик⁸⁹ који је ступио на снагу 2006. године. Измене се односе на висину прописане казне и тумачења спорног обележја дела – члана породице. Новина је и увођење посебног облика дела чија радња се састоји у прекршају мера заштите од насиља у породици које је суд одредио у грађанском поступку. На тај начин се врши повезивање кривичноправне са породичноправном заштитом од насиља у породици. Приликом одређивања појма члана породице, законодавац је навео да се члановима породице сматрају и бивши супружници, њихова деца, као и родитељи бивших супружника. Само у овом делу се користи термин супружници, док се у осталим кривичноправним одредбама користе термини брачни другови и лица са којима се живи у трајној ванбрачној заједници. Породични закон у делу у коме говори о супружницима, упућује се на брачне супружнике, међутим треба имати у виду одредбу која изједначава брачну са ванбрачном заједницом.

⁸⁹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005.

Када је у питању тумачење појма супружника из Кривичног законика из 2006. године, постоје различита мишљења. Тако према неким ставовима сматра се да је реч искључиво о брачним супружницима, мада се то доводи у питање уколико не живе у заједничком домаћинству, а другим сродницима се не даје „породична легитимација“ (осим деце и родитеља супружника који живе у истом домаћинству). Према другим ставовима се сматра да је потребно проширити породични круг лица уколико живе у истом домаћинству, а да се у вези са лицима које Кривични законик признаје као чланове породице не инсистира на заједничком животу у истом домаћинству. На овај начин се занемарује друштвена реалност и даље се инсистира на нуклеарној породици, иако је породична стварност измењена. Породични закон предвиђа широк круг лица која се сматрају члановима породице, али овакво дефинисање чланова породице не може бити обавезујуће на нивоу кривичноправне заштите од насиља у породици. То може само бити још један од показатеља да је потребно да се фокус заштите помери са стандардне породице.

Замерка је постојала и у том погледу што је доношењем Кривичног законика из 2006. године дошло до умањења казни које су прописане за насиље у породици, односно изједначавање са границама које су прописане за поједина кривична дела чији су обележја саставни део кривичног дела насиља у породици. Проблем у пракси је и даље инсистирање на потреби континуитета у насиљу, а онемогућено је одређивање притвора за основни облик дела, као и за нови облик кривичног дела – прекршај мере заштите од насиља у породици.

Истраживања која су уследила након увођења нове инкриминације показала су да није дошло до неког посебног помака у правосудној пракси. Закључак који се доноси је да је бољитак изостао, иако је извршена измена описа дела, а интервенција у погледу оштрина у погледу прописаних казни је чак остварила и негативан ефекат. Без обзира на недостатке који су очигледни, начињен је значајан корак у проналажењу решења за проблем породичног насиља на пољу кривичног законодавства.

3.2. Позитивна решења: појам и елементи кривичног дела насиље у породици

Кривично дело насиље у породици се налази у оквиру групе кривичних дела против брака и породице. Брак и породица су објекти заштите који су осетљиви са аспекта кривичноправне заштите и зато им се придаје велики значај. Последње измене Кривичног законика у области кривичног дела насиље у породици су извршене 2009. године. У том смислу важећим чланом 194. Кривичног законика је предвиђено да насиље у породици врши свако ко применом насиља, претњом да ће се напасти на живот или тело, дрским и безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. За овај основни облик дела у ставу један је предвиђена казна затвора од три месеца до три године. На основу наведеног, закључује се да се законодавац одлучио за строжије казне у односу на претходна решења. Осим тога, предвиђени су и тежи облици дела у наредним ставовима и то: "ако је при извршењу дела из става један овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година, ако је услед дела из става један и два овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две године до десет година, ако је услед дела из става један, два и три овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три године до петнаест година, ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном."⁹⁰ Дакле, кривично дело насиље у породици има основни облик, три тежа облика и један посебан облик.

Радња овог кривичног дела би требало да буде јасна имајући у виду дефиницију коју поставља законодавац. Међутим, постоје недоумице које се односе на тумачење радње извршења. Поставља се питање да ли постоје четири могућности за радње извршења и то примена насиља, претња нападом на живот и тело, дрско или безобзирно понашање, при чему је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице

⁹⁰ Чл. 194, ст. 2-5 Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

последица.⁹¹ Друга опција јесте тумачење према којем постоји само једна радња извршења која се састоји у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице, а начини извршења су примена насиља, претња нападом на живот или тело, дрско или безобзирно понашање.⁹² Уколико би се заузео став да угрожавање представља радњу дела, тада би се отворило већ потенцирано питање да ли је за постојање дела потребна једна радња насиља или више њих или је потребно понављање вршења насиља. Међутим, дилема која је постојала када су у питању дела чије су радње извршења одређене трајним глаголом Кривични законик је решио 2006. године. Чланом 112. ст. 30 је предвиђено да када је радња дела одређена трајним глаголом сматра се да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута. Ако се под радњом извршења сматра угрожавање, било би довољно да је радња предузета само једном.

Има више присталица став којим се наводи да је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања последица у виду конкретне опасности која може да траје дуже или краће време. Свакодневне претње убиством, грубо вређање, омаловажавање, шамарање, и све друго што би могло да представља злостављање јесу најшешће радње којима би се у контексту насиља у породици остваривала последица која се тражи у законском опису кривичног дела.

Приликом одређивања да ли постоји кривично дело насиља у породици потребно је узети у обзир више различитих фактора, како индивидуалних, тако и друштвених (емотивне везе насилника и жртве, зависност између њих, дисбаланс снага) који утичу на трајање насиља пре него што оно дође до кривичноправне интервенције. За оцену не сме бити пресудно понављање радњи, већ последица која се може остварити и једним актом насиља.

Као што је већ поменуто, последица одређена према законском опису је угрожавање. „Последица дела се јавља у виду конкретне опасности – угрожавања спокојства (изазивање страха у смислу угрожавања осећања личне сигурности), телесног интегритета

⁹¹ Н. Мрвић – Петровић, *Кривично право – Посебни део*, Београд, 2011, стр. 155.

⁹² Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Србије*, Београд, 2006, стр. 550.

или душевног стања."⁹³ Угрожавање је изазивање опасности по заштићено добро, односно стварање могућности да оно у даљем развоју догађаја буде повређено. Постоји конкретна и апстрактна опасност у зависности од тога да ли је реч о ближој или даљој могућности да заштићено добро буде повређено. Када је у питању насиље у породици увек је то непосредна и блиска могућност настанка повреде заштићеног добра, односно конкретно угрожавање, конкретна опасност. Друга врста последице се састоји у уништењу или већем или мањем оштећењу заштићеног добра. Управо таква врста последице је лака телесна повреда. Према кривичноправном одређењу последице овог дела, лака телесна повреда не би могла да се сматра последицом насиља у породици, осим уколико се наведена одредба не примењује уз коришћење логичког и циљног тумачења што је свакако неопходно.

Радња дела се састоји пре свега у примени насиља. Примена насиља подразумева употребу силе, али према законском одређењу ту спада и употреба озбиљне претње с циљем повреде или угрожавања правно заштићеног добра. Као друга одређена радња је издвојена и претња да ће се напасти на живот или тело. Претња је такође један вид примене насиља, па је можда непотребно извршено њено издвајање од претходне радње извршења. Примена насиља подразумева свакако најшири појам јер обухвата и употребу силе, поменуте квалификоване претње, али и других облика претњи којим се угрожава заштићено добро. Још једно питање се поставља када је у питању радња примене насиља, а то је да ли насиље може да буде извршено према лицима или и према стварима или животињама. „Најчешћи одговор је да природи овог дела одговара тумачење да је посредни насиље према лицима, а да се у одређеним случајевима и насиље према стварима може сматрати радњом овог дела, али само ако се таквим насиљем (када члан породице баца, ломи или разбија ствари по домаћинству, повређује кућне љубимце) угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана породице."⁹⁴ Потребно је да такве радње проузрокују одређену последицу. Осим тога, насиље према стварима или животињама може се третирати и као психичко насиље према пасивном субјекту, односно лицу чије је спокојство на тај начин нарушено или се може јавити у контексту безобзирног или насилничког понашања.

⁹³ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010, стр. 84.

⁹⁴ Ђ. Ђорђевић, *Кривична дела насиља у породици*, *Ревија за криминологију и кривично право*, бр. 3/2007, стр. 127.

Дрско и безобзирно понашање као радња кривичног дела насиља у породици може се тумачити према одредбама које се користе у случају кривичног дела насилничког понашања. У том смислу, дрско понашање јесу радње којим се грубо и противно коректном понашању нарушава спокојство другог лица. „У нашој кривичноправној теорији с правом се износи став да треба размислити о замени угрожавања дрским или безобзирним понашањем – „угрожавањем злостављањем“, или је, пак, потребно задржавање само безобзирног понашања, с обзиром на то да дрскост није појам који је уопште примењљив на породичне односе и који одликују свакодневна комуникација и емоционалност, што значи да је дрско понашање редовно могуће према лицима која или уопште не познајемо или их не познајемо довољно, при чему је и суштински дрско понашање као начин деловања у породичним констелацијама недовољно друштвено опасно да би било инкриминисано.”⁹⁵ Безобзирно понашање подразумева радње при чијем вршењу се не води рачуна о томе да се другоме причињава какво зло или непријатност коју други не треба да трпи. Насиље и дрско и безобзирно понашање је и саставни део бића кривичног дела насилничког понашања. Међутим насилничко понашање подразумева поред дрског и безобзирног понашања и грубо вређање и злостављање другог. Код насиља у породици је изостављена ова радња, можда и неоправдано, јер је очигледно и да грубо вређање и злостављање може да произведе угрожавање спокојства члана породице, односно последицу кривичног дела насиља у породици.

Спокојство као битно обележје кривичног дела има одређене сличности са појмом душевно стање. Спокојство се може одредити као безбрижност, безбедност, што би у исто време могло да представља и душевни мир, односно душевно стање, што се своди на исто. Када је реч о угрожавању спокојства довољно је да су по објективној оцени предузети такви поступци и радње одређених карактеристика и интензитета који могу да угрозе спокојство. Субјективна оцена угрожености утиче на жртву да пријави насиље у породици, али и процена других лица и установа о постојању насиља у породици, имајући у виду карактер радњи које се предузимају према жртви.

⁹⁵ М. Шкулић, Насиље у породици: Неки проблеми законске инкриминације и судске праксе, *Зборник радова са научно – стручног скупа са међународним учешћем Тара 2014, Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Том 1, стр. 38.

Кривично дело насиље у породици спада у групу властитих кривичних дела – *delicta propria*, што значи да учинилац дела, али и пасивни субјект морају имати одређено лично својство, морају бити чланови породице. Међу њима мора да постоји однос чланова породице. Тумачење члана породице је увек било спорно, без обзира на бројне опције које су се нудиле као решење. Потребно је што шире тумачење члана породице, како би се омогућило да се већем кругу лица пружи адекватна заштита. Према члану 112, ставу 28 Кривичног законика чланом породице сматрају се супружници, њихова деца, преци супружника, у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

И поред измена и проширења круга лица који се сматрају члановима породице, поново се постављају одређена питања и јављају недоумице. Најпре замерке постоје из разлога што је из оваквог законског одређења искључена једна категорија лица – бивши супружници који не живе у заједничком домаћинству (а који немају заједничко дете или дете на путу да буде рођено), као и бивше ванбрачне партнере (који немају заједничко дете или је оно на путу да буде рођено – не пружа се заштита чак иако живе у истом домаћинству). Треба имати у виду да прекид заједнице живота не значи и прекид насиља, а постоји и могућност да се насиље тек онда појави, односно да буде у вези односа који је престао да постоји. Заштита се не пружа ни родитељима ванбрачних партнера, док је уживају родитељи супружника, па се може рећи да се ипак фаворизује брачна веза и породица.

Осим наведеног, издваја се још једно питање – тумачење живота у заједничком домаћинству, јер заједничко домаћинство не представља само заједнички животни простор. Заједничке финансије и заједнички допринос живљењу утичу на формирање заједничког домаћинства⁹⁶, а то је тешко у ситуацијама када рецимо бивши супружници силом прилика деле исти простор, а у сукобу су. У таквим околностима не може се рећи

⁹⁶ Закон о финансијској подршци породици са децом, *Службени гласник РС*, бр. 16/2002, 115/2005 и 107/2009.

да постоји заједништво, уколико се посматра овај други сегмент заједничког домаћинства. Управо из тих разлога се заједничко домаћинство посматра искључиво као животни простор.

Постављају се и друга питања због неодређености ранијих решења и уједначене примене судске праксе, а то су на пример питања једнородских породица, које нису наведене у закону, да ли и када се мисли и на заштиту пасторака када се говори о деци, да ли деца представљају категорију према Кривичном законнику – лица до 14 година старости или је у питању сродник у првом степену крвног сродства праве нисходне линије без обзира на године и друго. У сваком случају актуелно законско решење којим се одређује члан породице је целовито у одређеној мери, јасније дефинисано него што је то било раније. Увек се могу појавити бројна питања у зависности од конкретне ситуације, међутим свакако је боље водити рачуна о циљном тумачењу одредби и њиховом ефикасном примењивању.

Када су у питању други облици кривичног дела насиље у породици законска решења су остала иста за други и трећи став, четврти став је измењен у том смислу што је могуће позивање на трећи став у коме се прописује тежи облик кривичног дела насиље у породици уколико је дело учињено према малолетном лицу. Новина у односу на претходна решења јесте став пет који садржи обележја посебног облика кривичног дела насиља у породици. Захваљујући овој одредби успоставља се спона између породичноправне и кривичноправне заштите, јер је реч о прекршају мера заштите од насиља у породици које је суд одредио на основу закона. Специфичност која би могла да се јави, а коју је потребно истаћи када је у питању овај облик насиља у породици јесте могућност стицаја са неким од других облика насиља у породици. Може се десити да учинилац приликом кршења наложене мере истовремено према оштећеном према коме је установљена мера заштите предузме одређену радњу насиља. Оправдано би било да се дело квалификује као стицај два облика насиља у породици. У супротном би учинилац био привилегован, јер би избегао плаћање новчане казне која је прописана као споредна за дело из става пет, а ако би се дело квалификовало према ставу један, онда би могла бити изречена максимална казна затвора у истој висини као што је предвиђена за дело из става пет – три године. На тај начин долазимо до закључка да би учиниоцу једно дело било

опроштено. Чињеница је да је дело из става пет карактеристично, јер представља непоштовање судске одлуке, а уколико је поред тога учинилац предузео и акт насиља, требало би водити рачуна и применити строжије санкције, а да би се то постигло потребно је да се инсистира на постојању стицаја, чак и онда када се ради о стицају два облика истог дела.

Позитивна решења кривичног дела насиља у породици у погледу казних оквира јесу боља од ранијих решења која су постојала у Кривичном законнику. Казнени распони су већи како би се ојачала генерална превенција.⁹⁷ За став један, односно за основни облик је искључено постојање новчане казне што је раније био случај, а сада се може одредити казна затвора од три месеца до три године. Став два и три су остали непоромењени што се тиче казнене политике, а за став четири је предвиђена блажа казна у односу на раније решење (казна затвора од најмање десет година), а сада је то казна затвора од три године до петнаест година. Што се тиче новчане казне, њено изрицање је нецелисходно и углавном се не може остварити никакав делотворан ефекат на учиниоца. На тај начин се само додатно виктимизује жртва, управо због тога што се може десити да је учинилац једини издржавалац породице. Када је у питању основни облик дела, не постоји могућност изрицања судске опомене, нити могућност да казна буде замењена блажом казном по врсти, односно новчаном казном, нити радом у јавном интересу, јер је назначена најмања мера казне. Притвор је могуће одредити за све облике насиља у породици, с обзиром да је у питању дело код ког се основ за одређивање притвора састоји из особитих околности које указују да ће окривљени довршити покушано дело или извршити делом које прети или да ће поновити кривично дело. Оваква могућност за одређивање притвора је добро решење, јер се на тај начин максимално могу ефикасно спречити најтеже последице. Још једна новина која раније није постојала, а предвиђена је за члан пет је та да се поред казне затвора чији је распон као и код основног облика, кумулативно приписује и новчана казна.

На основу позитивне инкриминације може се створити слика о кривичноправној реакцији на насиље у породици. Упоредивањем садашњег одређења кривичног дела, односно његовог појмовног одређења и елемената са првобитним решењима која су постојала при

⁹⁷ М. Шкулић, Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиље у породици – нека спорна питања и дилеме; у: Шкулић М. и др. (ур.), *Насиље у породици*, Београд, 2009, стр. 17.

самом формирању кривичног дела, долази се до закључка да је остварен значајан напредак у борби против насиља у породици.

Потребно је направити осврт и на однос који насиље у породици има са сличним кривичним делима, првенствено оним чија обележја улазе у оквире кривичног дела насиља у породици. У том смислу је најпре значајно извршити анализу убиства члана породице који је претходно злостављан, тешке телесне повреде и лаке телесне повреде. Тешко убиство из чл. 114, ст. 1, т. 10 Кривичног законика је убиство члана породице који је претходно злостављан. Потребно је да постоји претходно злостављање члана породице и лишење његовог живота. Наведено указује да је поред својства пасивног субјекта битна радња дела која се испољава кроз злостављање. У кривичном праву злостављање је свако наносење психичког и физичког бола мањег интензитета. Може бити свако деловање на тело, које нема елементе телесне повреде, а изазива телесни и психички бол.⁹⁸ „И психичко малтретирање, подсећање на оно што је непријатно, исмевање или омаловажавање или др. наносење психичких патњи.“⁹⁹ Законска формулација претходно злостављање највероватније подразумева злостављање које се одвијало у континуитету, а убиство је уследило током злостављања или непосредно после. Уколико је протекао дужи временски период између злостављања и убиства, не би било могуће применити овакву одредбу. Како би се направило разграничење, неопходно је сагледати ситуацију када услед вршења насиља у породици дође до наступања смрти члана породице. Овакво дело је квалификовано тежом последицом, а смрт као последица мора да буде обухваћена нехатом учиниоца у складу са чл. 27 Кривичног законика којим се наводи „да кад је из кривичног дела произашла тежа последица због које закон за то дело прописује тежу казну, та се казна може изрећи ако је учинилац у односу на ту последицу поступао из нехата, а и са умишљајем ако тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела.“¹⁰⁰ У складу са наведеним, уколико постоји умишљај у односу на тежу последицу, најчешће ће постојати тешко убиство. Кривично дело чију радњу извршења представља вршење насиља је супсидијарно у односу на кривично дело убиства, али и рецимо тешке телесне повреде, уколико се примене правила о стицају. То значи да нема правог, него

⁹⁸ З. Шепаровић, *Границе ризика – етичкоправни приступи медицине*, Загреб, 1985, стр. 138.

⁹⁹ Љ. Лазаревић, *op. cit.*, стр. 361.

¹⁰⁰ Чл. 27 Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

привидног стицаја и да постоји само кривично дело убиства по принципу супсидиријатета.

Под телесном повредом се подразумевају повреде телесног интегритета или нарушавање здравља другог лица. „Повреда телесног интегритета је оштећење тела човека, узетог у његовој биопсихичкој јединствености, док нарушавање здравља значи изазивање неког телесног или душевног обољења, односно погоршање већ постојећег обољења.”¹⁰¹ Тешка телесна повреда улази у оквире насиља у породици само ако је реч о овом делу из ст. 1. и 2, чл. 194. Кривичног законика, односно уколико је услед насиља у породици наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или је дело учињено према малолетном лицу. Ако је дело квалификовано тежом последицом, тешка телесна повреда мора бити обухваћена нехатом насилника. „Изван овог оквира остаје тешка телесна повреда нанета умишљајно. Наша судска пракса овакве ситуације подводи под насиље у породици из ст. 3, иако је често спорно да ли је повреда нанета нехатно. Наиме, најчешће се дешава управо супротно, да је тешка телесна повреда нанета са умишљајем, па и када представља само један од аката насиља који се врше у породици, тежу манифестацију насилничког понашања.”¹⁰² Ако је учинилац поступао са умишљајем у односу на тешку телесну повреду, према општим правилима требало би да постоји стицај између насиља у породици и умишљајне тешке телесне повреде. У погледу односа ова два дела постоји неколико различитих мишљења. Према једном ставу ако су телесне повреде проузроковане са умишљајем, онда ће постојати само дело тешке телесне повреде у ком случају консумира насиље у породици ако се радња насиља састојала у извршењу овог дела. Ако су поред телесне повреде предузете и друге радње насиља, био би могућ стицај насиља у породици и тешке телесне повреде.¹⁰³ Према другом ставу постоји привидни идеални стицај по принципу специјалитета. То подразумева да се једно кривично дело појављује као посебан облик другог, односно ствара се однос општег и посебног кривичног дела. У ширем смислу могло би се схватити да тешка телесна повреда јесте

¹⁰¹ Љ. Лазаревић, *Кривично право – Посебни део*, Београд, 1995, стр. 230.

¹⁰² С. Јовановић, Б. Симеуновић - Патић, В. Мацановић, *оп. cit.*, стр.36.

¹⁰³ Ђ. Ђорђевић, *Кривичноправна заштита од насиља у породици, Зборник радова: Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Том I, 2014, стр. 72.

врста насилничког криминалитета, а насиље у породици је један посебан облик таквог насиља.¹⁰⁴

Лака телесна повреда представља лако нарушење телесног интегритета или лако нарушење здравља. Кривични законик није прописао могућност наступања лаке телесне повреде као теже последице код насиља у породици, као што је то учинио у погледу тешке телесне повреде и смрти. У односу на тежу последицу мора да постоји нехат учиниоца, а лака телесна повреда није кажњива уколико је учињена нехатно. Уколико је лака телесна повреда нанета нехатно током вршења насиља у породици, то би могла да буде отежавајућа околност приликом одмеравања казне за дело чија радња подразумева вршење насиља.

3.3. Мера безбедности забране приласка и комуникације са оштећеним

Мере безбедности су изразито превентивног карактера и заузимају значајно место по обиму примене, карактеристикама, сврси, садржини природи и дејству. Основна обележја ових мера су пре свега специјално – превентивни и принудни карактер, а основ њихове примене је постојање опасног стања. „Из ових карактеристика произилази да су мере безбедности средство за заштиту друштва од криминалитета предвиђене у закону које изриче суд у законом предвиђеном поступку учиниоцу кривичног дела због његовог опасног стања испољеног кривичним делом и које се састоје у одузимању или ограничавању његових слобода и права.“¹⁰⁵

Кривични законик који је ступио на снагу је познавао најпре одређени број мера безбедности, међутим касније је тај круг проширен. Изменама Кривичног законика је 2009. године уведена и мера безбедности забрана приближавања и комуникације са оштећеним. „Оно што на први поглед упада у очи је чињеница да наше кривично законодавство познаје велики број мера безбедности, које су, поред тога, по својој

¹⁰⁴ Н. Делић, Кривичноправни аспект насиља у породици, *Зборник радова: Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 121.

¹⁰⁵ Д. Јовашевић, Примена мере безбедности одузимања предмета, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 72, Vol. LV, стр. 72.

садржини, ситуацијама за које су намењене и, с тим у вези, појединачним циљевима који се њима желе постићи, веома хетерогене."¹⁰⁶

Мера безбедности забране приближавања и комуникације са оштећеним је изузетно значајна за случајеве насиља у породици, али и када су у питању и друга кривична дела, с обзиром да не постоји потребно својство (члан породице) на страни оштећеног и учиниоца. Она се састоји у неколико забрана које суд може изрећи осуђеном лицу, а то су: забрана учиниоцу да прилази оштећеном на одређеној удаљености, забрана приступа учиниоца у простор око места становања или места рада оштећеног, забрана узнемиравања оштећеног и забрана комуницирања са њим.

Једно од питања које се може поставити у вези са применом ове мере јесте то да ли би се могло издејствовати да дође до иселења из стана учиниоца које су у његовој својини. Породичноправне одредбе детаљно регулишу ово питање, међутим када је у питању кривично законодавство о томе нема речи. Иако би било правилније да се поступа у складу са међународним захтевима, односно у складу са породичноправним решењима, ипак је мање вероватно да ће кривични суд забранити приступ месту становања учиниоцу уколико је стан у његовој својини или уколико је закупац. Вероватније су забране које се састоје у забрани приласка оштећеном на одређеној удаљености, као и забрани даљег узнемиравања, односно комуникације са оштећеним. У вези мере безбедности могу се јавити додатне недоумице, које пре свега потичу од њеног назива. „Наиме, Законик за њу користи назив „Мера забране приближавања и комуникације са оштећеним" што је помало необично, јер је то једина мера безбедности која већ у свом називу има реч „мера", мада би се она по истој логици могла користити и у називима других мера безбедности у нашем Законнику."¹⁰⁷ Осим наведеног, поједини појмови нису прецизно дефинисани, што може да представља проблем имајући у виду да је њима заправо одређена стварна садржина мере, као и услови за њену примену. Уколико говоримо о забрани приближавања оштећеном на одређеној удаљености, учача се да појам приближавања на одређеној удаљености није ни приближно одређен. Неодређено је и то да ли је суд обавезан да у свакој конкретној ситуацији врши процену удаљености, а није јасно на који начин треба да буде изражена (у

¹⁰⁶ Д. Дракић, Г. Дракић, Систем мера безбедности у нашем кривичном праву – кроз историју и данас, *Часопис за друштвене науке ТЕМЕ*, бр. 4, Vol. XXXIX, стр. 1406, 1407.

¹⁰⁷ З. Стојановић, *Кривично право – Општи део*, Београд, 2010, стр. 313.

метрима, километрима и сл.). „Јасно је да забрана подразумева свесно приближавање, али се поставља питање како осуђени треба да поступи у случају случајног сусрета са оштећеним којем је забрањено приближавање, односно да ли забрана приближавања значи и обавезу удаљавања када осуђени постане свестан да се случајно приближио оштећеном или да је сам оштећени то свесно или несвесно учинио.“¹⁰⁸ Код забране приступа у простор око места становања или места рада оштећеног опет се као проблем јавља критеријум одређивања простора око места становања или места рада, али и шта се све може сматрати местом становања и местом рада. У вези ових забрана може се поставити питање и како одредити којим све поступцима се врши узнемиравање оштећеног. Уколико се посматра језичко тумачење то може бити свако поступање које не мора да подразумева злостављање и насиље, а којим се ствара непријатност и нелагодност за оштећеног, односно нарушава се његово спокојство понижавањем и провоцирањем. Према Закону о равноправности полова „узнемиравање је сваки нежељени вербални, невербални или физички акт, учињен с намером или који има за последицу повреду достојанства и изазивање страха или стварање непријатељског, понижавајућег, деградирајућег или увредљивог окружења.“¹⁰⁹ Узнемиравање се уопштено може схватити као стварање одређених сметњи за одређено лице, а да такво поступање нема карактер кривичног дела. Уколико наведемо и то да појам узнемиравања садржи у себи и субјективни елемент, односно да исте ствари код различитих људи могу да изазову различити степен узнемирености, јасно је колико је компликовано утврдити када је потребно одредити забрану даљег узнемиравања оштећеног. Код забране даље комуникације са оштећеним, тешко је утврдити шта се све сматра даљом комуникацијом, да ли је то свака комуникација са оштећеним или је то само она врста комуницирања која доводи до узнемиравања оштећеног. Додатне дилеме које се тичу примене ове мере безбедности постоје, а законодавац их није предвидео.

Мера се може изрећи уз новчану казну, рад у јавном интересу, одузимање возачке дозволе, условну осуду и судску опомену, а може да траје најдуже три године. Време које је проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе не урачунава се у трајање мере.

¹⁰⁸ Ђ.Ђорђевић, *Забрана приближавања и комуникације са оштећеним*, *Ревизија за криминологију и кривичноправо*, бр. 2-3/2011, стр. 433 и 434.

¹⁰⁹ Чл. 10, ст. 1, т. 6 Закона о равноправности полова, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009.

Проблем који се може уочити приликом примене наведене мере јесте тај да заправо није предвиђен њен начин извршења, као и санкционисања у случају да мера буде прекршена. С обзиром да се мера може изрицати уз условну осуду, једно од решења би било предвидети да долази до опозива условне осуде уколико не дође по поштовања мере, као што је то предвиђено за неке друге мере безбедности. „Неко би могао рећи да се међу обавезама које испуњавају садржину заштитног надзора (уз условну осуду) налази једна чија би примена могла доћи у обзир „уздржавање од посећивања одређених места, локала или приредби, ако то може бити прилика или подстицај на поновно вршење кривичних дела" (чл. 73 ст. 1 т. 5 КЗ-а). Тако би се уз условну осуду са заштитним надзором могла одредити обавеза непосећивања одређених места, на пример места становања оштећеног или места где ради, али би боље било прецизније формулисати посебну обавезу која би по својој суштини била иста као поменута мера безбедности."¹¹⁰

Може се закључити да је за поједине случајеве насиља у породици погодна кривична санкција условна осуда са заштитним надзором и то из више разлога: то може да буде период дужи од три године, (мера безбедности траје најдуже три године), суд може да одреди и друге обавезе, да их мења, укида током трајања надзора, да продужи време трајања надзора, али и да опозове условну осуду.

Мера забране приближавања је од посебне важности за жртву насиља у породици и то за време трајања кривичног поступка, јер се на тај начин раздвајају жртва и насилник и спречава се понављање насиља. Код мера забране приласка жртви поставља се питање ко ће контролисати примену мере. Осим тога, нејасно је како се жртва може заштитити у ситуацији када учинилац прекрши меру и приближи се на недозвољену удаљеност. Можда адекватно решење предвиђа аустријски модел заштите, према коме је полиција та која води рачуна о примени мере безбедности. Полиција контролише примену мере од тренутка њеног одређивања и у обавези је да на захтев суда доставља извештај о томе како се наведена мера примењује. Осим овог решења постоји и друга могућност, која је истина скупља и захтевнија, а то је мера електронског надзора. Електронски надзор је погодно средство за остваривање надзора над осуђеним који се налази на слободи, а као мера процесног карактера је уведена 2009. године Закоником о кривичном поступку. У том

¹¹⁰ С. Јовановић, Б. Симеуновић - Патић, В. Мацановић, *op. cit.*, стр, 42.

смислу примена електронског надзора може бити ефикасно средство и када је у питању насиље у породици. Може се омогућити електронско праћење жртве насиља у породици како би се омогућило спречавање насилника да прекрши забрану приласка жртви или објекту у коме се налази.

V КРИВИЧНОПРОЦЕСНИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Кад се говори о кривичноправној заштити, потребно је говорити и о одређеним питањима која су везана за кривични поступак који се води због извршеног кривичног дела насиља у породици. Кривичнопроцесна димензија заштите је неодвојива од кривичноправне, а јединствена решења имају утицај на формирање целовитог ефикасног система заштите од насиља у породици.

Да би било који кривични поступак отпочео, потребно је да се открије кривично дело, лице против кога постоји сумња да је извршилац кривичног дела, као и докази који ту сумњу чине основаном. За велики број кривичних дела насиља у породици се не сазнаје одмах, већ се често дешава да прође краћи или дужи период од извршења до његовог откривања. Начин на који се може сазнати за ово кривично дело јесу пријаве и то најчешће чланова породице, комшија, пријатеља, али и одређених здравствених установа, центара за социјални рад и сл. Имајући у виду специфичности овог дела, пријаве би у највећем броју случајева требало да потичу од самог оштећеног или блиског члана породице.

Постоје одређени проблеми који жртву спречавају да се једноставно одлучи на пријаву породичног насиља. Кривична дела која се врше у оквиру породице често остају у њеном оквиру. Жртва у одређеном временском периоду проналази начине како да се прилагоди насиљу које трпи, а често није у могућности да се насилнику на било који начин супротстави. Жртве се труде да не износе лоше ствари које јој се дешавају у породици. Разлози могу да буду различити: због деце, породичног угледа, сопствене слике о себи, представе других о учиниоцу и друго. Међу разлозима за непријављивање насиља на првом месту се налази висока толеранција на насиље које се дешава у породици, а које одговара традиционалном и патријархалном схватању породичних односа. Након тих разлога, ту су и разлози личне природе (нада да се насиље неће понављати, оправдања за

насилно понашање, страх од већег насиља). Код жртве постоји свест да неће моћи сама да се избори са догађајима који ће уследити након пријаве, јер се често дешава да изостаје подршка других чланова породице, а и жртва не верује да су државне институције те које ће јој пружити неопходну помоћ.

Оно што се дешава у породици јесте приватна ствар. То је још један проблем код пријављивања, а због чега се дешава да многи случајеви насиља остану некажњени. Интензивна укљученост правних институција у породичну интиму може да доведе до потпуног укидања приватности жртве. „Појам приватности је комплексан и подразумева како позитивно, тако и негативно значење. Због тога је потпуно погрешно радикално супротстављати приватност и контролу и разрешити сукоб између њих тако што ће се једној страни дати потпуна превласт.”¹¹¹ Из наведених разлога се у последње време воде полемике на који начин на кривичноправном и кривичнопроцесном нивоу решавати проблем насиља у породици, а да се истовремено сачува приватност жртве.

Чести су случајеви и да полиција својом оперативном делатношћу дође до сазнања да је извршено дело. У том смислу, потребно је истаћи важност криминалистичке обраде лица места за даљи поступак. Лице места је простор на коме је предузета радња дела, где је наступила последица, односно где су пронађени трагови и предмети кривичног дела. Пронађени трагови и предмети указују на околност извршења дела, на начин његовог извршења, и значајни су јер омогућују утврђивање чињеница и откривање учиниоца. Уколико на лицу места има жртава или повређених, потребно је пружити им одговарајућу помоћ.

Приликом предузимања сваке радње потребно је водити рачуна да лице места буде адекватно обезбеђено. У случајевима када је жртва преминула, постоје потешкоће да се обезбеди лице места, због присуства родбине, знатижељних грађана, новинара, који би да се одмах упознају са детаљима догађаја и предузетим мерама. У зависности од тога на који начин је извршено дело, којим средством, које је место и радња извршења, какво је било кретање учиниоца, да ли је било отпора жртве, могу се пронаћи бројни трагови који могу да потичу од учиниоца, жртве или средства извршења. Да ли ће се и који трагови

¹¹¹ И. Степановић, Приватност и насиље у породици, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1/2014, Vol. XXXIII, стр. 119.

наћи на лицу места зависи од протеча времена, од благовременог изласка на лице места и предузимања мера на њиховом очувању. Од учиниоца кривичног дела се у пракси налазе трагови као што су крв, сперма, папиларне линије, длаке, влакна, и др. На жртви је могуће пронаћи трагове крви који потичу од извршиоца, власи косе, делови коже и др.

Приликом вршења увиђаја је потребно је пронаћи одговоре на бројна питања и разјаснити одређене чињенице. У статичкој фази увиђаја криминалистички техничар означава и обележава трагове и предмете, описује лице места, приликом чега се не померају ствари и жртва. У динамичкој фази се врши детаљан преглед места извршења уз померање предмета, ствари и жртве, како би се пронашли микротрагови и предмети који нису могли бити видљиви у ранијој фази. „Трагови и предмети описују се у записнику о увиђају, с тим што се претходно обележе и фотографишу тако да представљају целину са фотографијама из статичке фазе увиђаја. Ови трагови и предмети се уносе у скицу лоца места. Криминалистички техничар и вештаци узимају трагове и предмете, као и потребне узорке, пакују их и транспортују ради даљег вештачења.”¹¹² Веома је значајно извршити преглед и детаљан опис жртве ради даљег расветљавања и доказивања кривичног дела. Опис стања жртве врши лекар специјалиста судске медицине, док спољашњи преглед поред лекара врши и криминалистички техничар. Одећу жртве је потребно описати и фотографисати до детаља, са обраћањем пажње на посебне наборе, оштећења, рупе од метака и др, а након тога прегледати џепове и констатовати присуство крви или друге флеке на одећи. На тај начин се врши правилан опис и преглед жртве у складу са криминалистичко – техничким правилима.

Кривично дело насиље у породици се гони по службеној дужности, а иницијални акт је кривична пријава. Обавезу пријављивања имају сви државни органи, органи територијалне аутономије или локалне самоуправе, јавна предузећа и установе, као и сва правна и физичка лица која на основу закона поседују одређена јавна овлашћења или се професионално баве заштитом и обезбеђењем људи и имовине, лечењем, васпитањем и образовањем деце, ако су за дело сазнали у вршењу своје делатности, а о чијем су

¹¹² М. Савић, Д. Микић, Методика откривања и доказивања кривичног дела насиља у породици, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 3/2010, стр. 305.

постојању обавештени или су за њега сазнали на други начин. Дужност пријављивања је предвиђена за сваког ако је овим делом оштећено малолетно лице.

Све радње које су предузете до тренутка подношења кривичне пријаве су део предистражног поступка. Након тога, следи истрага коју наредбом отвара јавни тужилац против одређеног лица када постоје основи сумње да је то лице извршило кривично дело. Истрага се обавља пре свега уз међусобну сарадњу органа унутрашњих послова и тужилаштва. Истрага није обавезна фаза, у неким случајевима, она може изостати. Када су у питању скраћени поступци, они се одвијају без спровођења истраге.

Јавни тужиоци поред покретања кривичног поступка према насилницима, у последње време се одлучују да примењују чл. 283. Законика о кривичном поступку¹¹³, односно начело опортунитета. То практично значи да се применом наведеног члана јавни тужилац одлучује да одложи кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година уколико извршилац прихвати једну или више обавеза. На овај начин се може пружити заштита жртви, јер не мора да пролази различите фазе кривичног поступка. Путем ове установе евентуално може доћи до стабилизације породичних односа.

Иако се не води класичан кривични поступак, можемо рећи да се и путем одлагања кривичног гоњења омогућује санкционисање учиниоца насиља у породици, само на другачији начин. Он трпи етички прекор, намећу му се одређене обавезе које мора да испуни. „Наредбом о одлагању кривичног гоњења, јавни тужилац одређује рок у којем осумњичени мора да изврши преузету обавезу, при чему рок не може бити дужи од годину дана. Испуњавањем поменуте обавезе од стране осумњиченог, јавни тужилац ће решњем одбацити кривичну пријаву и о томе обавестити оштећеног.”¹¹⁴ Наша земља је 2012. године у сарадњи са програмом Уједињених нација за развој покренула пројекат „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља” којим се пружа одговарајући психосоцијални третман починиоцима насиља у породици. Пројекат је подразумевао постојање третмана који се састојао из две целине – индивидуални третман којим се врши

¹¹³ Чл. 283 Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

¹¹⁴ Д. Димовски, *Ресторативна правда у функцији заштите од насиља у породици*, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 70, Vol. LIV, стр. 429.

процена индикација за даљи рад са извршиоцем и укључивање у групни рад извршиоца са жртвом уз присуство терапеута.

Када јавни тужилац тужилац сматра да су успуњени услови може да подигне оптужницу против учиниоца. За кривична дела насиља у породици за која је забрањена казна затвора до три године (чл. 194. ст. 1,2,5 КЗ), поступак се може водити као скраћени на основу оптужног предлога. Након тога следе припреме за главни претрес и одржавање главног претреса пред надлежним судом. Стварно надлежни судови су основни и виши судови у зависности од забрањене казне (чл. 194. ст. 1.2.3 и 5 КЗ – Основни судови, а чл. 194. ст. 4 КЗ – Виши судови). Месна надлежности се одређује према месту извршења или покушаја извршења, односно према пребивалишту, односно боравишту окривљеног.

Током главног претреса долази до извођења доказа саслушањем жртве и сведока, што је често и одлучујући доказ. Процесно право, у жељи да заштити однос између чланова породице, омогућава да чланови породице буду ослобођени од дужности сведочења у поступку у коме је окривљени члан породице. У таквим ситуацијама постоји изузетак од правила да је сведочење општа дужност свих грађана. „Разапети између моралне дужности да говоре истину и обзира према окривљеном, они би често били у моралној дилеми да ли да говорећи истину нанесу штету окривљеном и поремете односе с њим или да лажу и тиме се огреше о етичке норме, те се још изложе и опасности да буду кривично гоњени.”¹¹⁵

Поставља се питање да ли се може говорити о истом том разлогу и онда када се води поступак за кривично дело насиље у породици. Чињеница је да се и у тим случајевима користи привилегија за ослобођење дужности од сведочења, само што у таквим случајевима њена примена иде у корист окривљеном. Уколико не постоји сведочење жртве, изузетно је тешко доказати другим доказним средствима насиље у породици. Законик о кривичном поступку наводи да лица која се могу ослободити сведочке дужности јесу: „лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота, сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до

¹¹⁵ М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2005, стр. 273

трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно и усвојеник и усвојитељ окривљеног"¹¹⁶.

Генерално постоји проблем који се огледа у некооперативности оштећеног, не само у смислу што се позива на привилегију несведочења, него и зато што мења исказ који иде у корист окривљеном. Као могући разлози су они исти због којих изостаје и пријављивање дела: нормализовање односа у породици, страх од насилника, губитак жеље да се са поступком настави и др. Оштећени одустаје од активног учешћа у поступку и због неадекватног односа органа гоњења и суда, као и због неповерења у институције. С друге стране, тужиоци се налазе у незавидној ситуацији када је у питању насиље у породици због специфичних обележја и из тих разлога није једноставно одлучити да ли је ефикасно спровести поступак или покушати да се ствар реши мирним путем. Уз боље ангажовање правосуђа и других институција (центара са социјални рад, здравствених установа, невладиних организација, психолошких саветовалишта и др.) дошло би до стварања осећаја сигурности код жртве и потребе да и она другачије реагује на насталу ситуацију.

Један од битних проблема који се јавља у остваривању кривичнопроцесне заштите жртве насиља у породици јесте њена заштита од тренутка покретања, па све до завршетка поступка. Полази се од претпоставке да ће се насиље зауставити од тренутка напуштања насилника, па се у складу са наведеним проблем заштите може посматрати управо од тог тренутка. Сва истраживања показују да је то најбољи и најефикаснији начин за заустављање насиља, иако је реч о критичном тренутку. Жртва може да напусти простор у коме јој прети опасност и да оде на неко друго место. Уколико нема где, постоји могућност да буде смештена у сигурној кући.

Значајне су и одредбе Законика о кривичном поступку које предвиђају да се током поступка оштећени/сведок заштити и ослободи страха или нелагодности што је у истом простору са окривљеним. Окривљени може бити удаљен из суднице док сведок даје своју изјаву уколико сведок одбија да да изјаву у његовом присуству или уколико околности указују на то да у његовом присуству сведок неће говорити истину. Након што се врати у судницу, окривљеном ће се прочитати исказ сведока. Велики проблем је у томе што

¹¹⁶ Чл. 94, ст. 1, т. 1 - 3 Законика о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

оштећени најчешће не знају за ову могућност, тако да остаје на суду да правилно процени ситуацију. Бољој позицији оштећеног и сведока у поступку би допринеле службе које би се бавиле сведоцима у том смислу што би им пружале подршку која укључује рецимо, упућивање до места, до посебних просторија за сведоке како би се избегао контакт са окривљеним, до суднице у којој ће бити испитани, упознавање са начином испитивања и постављања питања и др. На тај начин се помаже сведоцима да се лакше изборе са збуњеношћу, стресом и страхом које изазива ситуација у којој се налазе. Уколико се оштећеном укаже пажња у оном тренутку када му је најпотребнија, свакако се неће осећати виктимизовано.

Вид заштите оштећеног и сведока јесу и одредбе Законика о кривичном поступку којим је суд дужан да ова лица заштити од увреде, претње и сваког другог напада током поступка. У случају насиља или озбиљне претње, суд ће обавестити јавног тужиоца ради предузимања кривичног гоњења. У суштини, много боље би било да се такве ситуације спрече, односно да се не дозволи да до озбиљног насиља или претњи дође, и то тако што ће се извршити оцена оштећеног односно сведока у предмету насиља у породици као – осетљивог. Међутим, законодавац је пропустио да уреди правила за испитивање посебно осетљивих оштећених и сведока. Законик о кривичном поступку је предвидео да се осетљивом сведоку могу постављати питања само преко органа поступка који се према њему мора односити с посебном пажњом. Испитивање се може обавити уз присуство психолога, социјалног радника или другог стручног лица, а посебно осетљиви сведок не може да буде директно суочен са окривљеним, уколико то окривљени не буде захтевао, а орган поступка то дозволи. Може се са сигурношћу рећи да и жртве насиља у породици свакако могу да буду третиране као оваква категорија, а посебно у ситуацијама када је реч о дуготрајно трпљеном насиљу или због специфичне везе са окривљеним. Применом овакве одредбе омогућује се заштита жртве од секундарне виктимизације, а поступак добија на ефикасности и ризик од неуспеха због колебања оштећеног је сведен на најмању меру.

Начин испитивања у поступку је у односу на ранија решења измењен тако да је погоршао позицију оштећеног и сведока у поступку. Садашње позитивно решење предвиђа да сведоку питања постављају непосредно странке, председник већа и чланови већа, а према

ранијем решењу је било предвиђено да се питање може поставити непосредно само по одобрењу председника већа. Непосредно обраћање окривљеног, или његовог браниоца оштећеном као сведоку може бити веома трауматизујуће и отворити простор за ново злостављање на суду. Реч је управо о непосредном обраћању, успостављању нежељеног контакта на основу ког оштећени стиче утисак да се њему суди, а да га окривљени саслушава. С друге стране сам оштећени може окривљеном постављати непосредно питања уз одобрење председника већа. Имајући у виду овако постављене одредбе јасно је да је још увек на првом месту заштита права окривљеног, а да се од оштећеног очекује да сарађује у том погледу.

Казне које се изричу за кривично дело насиље у породици су поред новчане казне и казне затвора које предвиђа Кривични законик и казна рада у јавном интересу, која се изриче за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до три године. „Водећи се различитим извештајима и јавним расправама данас се често упућује на то да судови изричу благе казне, а неретко испод законског минимума. Премда је јасно да суд у својој оцени узима у обзир постојање извршења ранијег кривичног дела, опажена казнена тенденција отуда поставља питање потребе увођења експлицитних законских норми којима се предвиђа рестриктивнија казнена политика.”¹¹⁷ Уколико је одређена казна затвора до две године, а суд сматра да ће мера упозорења бити довољна, може изрећи условну осуду, при чему се изриче казна и истовремено утврђује да се она неће извршити уколико осуђени у периоду који суд одреди, а који не може бити дужи од пет година не изврши ново кривично дело. Уколико буде изречена условна осуда, може се одредити и заштитни надзор. Осим тога суд може изрећи и неку меру безбедности које су као пратеће мере предвиђене Закоником о кривичном поступку.

¹¹⁷ Н. Петковић, Г. Радић, Насиље у породици - стара решења у новом законодавству, *Часопис за неговање демократске политичке културе Култура полиса*, бр. 26, стр. 86

VI УЧЕШЋЕ И САРАДЊА ИНСТИТУЦИЈА ПРИЛИКОМ ПРУЖАЊА ЗАШТИТЕ ЖРТВАМА НАСИЉА

Адекватан одговор на насиље у породици мора бити уједначен и координисан како би се послала недвосмислена порука да насиље и починиоци не могу проћи некажњено. Држава настоји да предузме све неопходне мере како би омогућила формирање институционалног оквира заштите жртава насиља у породици. Веома је битно изградити интегрисан систем заштите са мултисекторским приступом, како би уложени напори постигли своју сврху. У том смислу од велике је важности усвајање општих и посебних протокола којима се регулише поступање и сарадња надлежних институција за борбу против насиља.

Општим протоколом о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима из 2011. године¹¹⁸ се успостављају основне смернице за поступање установа, органа и организација, у том смислу што ће се радити на јачању њихових капацитета. Протокол указује на потребу установљавања и примене механизма који ће обезбедити поступање у складу са међународним обавезама везаним за људска права, јачање законодавног оквира и јачање свести јавности и грађана о неприхватљивости насиља као модела понашања. Извршиоци могу бити и мушкарац и жена, али је, према према подацима о стању, кретању и обележјима насиља у породици, чињеница да су најчешћи учиниоци мушкарци (актуелни или бивши брачни или ванбрачни или интимни партнери), а жртве су најчешће особе женског пола.

Да би био остварен мултисекторски приступ заштите жртава насиља у породици потребно је да сви учесници укључени у процес заштите и подршке имају представу о заједничком циљу, да добро познају своје улоге, али и улоге других сектора, односно правила, ограничења и начине деловања. „Основни циљ овог општег протокола је да на целовит и свеобухватан начин осигура да сваки актер у процесу организовања заштите жена жртава насиља у породици и међу партнерима може да поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама, како би се промовисала безбедност жртве и одговорност

¹¹⁸ Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима Владе Републике Србије; преузето 02.02.2017. http://www.sigurnakuca.net/un_protiv_nasilja/publikacije_projekta/protokoli_o_postupanju_i_saradnji_ustanova_or_gana_i_organizacija_.50.html

насилника."¹¹⁹ Основни циљ се остварује и уколико се омогући ефикасна заштита жртвама одмах након инцидентног догађаја, током и након кривичног и прекршајног поступка, али и независно од ових поступака. На овај начин се делује превентивно (јасно се упозорава да је насиље друштвено неприхватљиво понашање), али и истовремено и репресивно (уколико дође до вршења насиља учинилац се кажњава). Овим протоколом се истиче и важност формирања посебних програма који су усмерени ка учиниоцу и ка промени његовог става и начина размишљања, како би се спречило евентуално будуће насилничко понашање. Издвајају се и специфични циљеви који подразумевају: умањење негативне друштвене последице насиља у породици, подизање свести о феномену насиља, избегавање секундарне виктимизације жртве и др.

Учесници у организовању заштите жртвама насиља у породици, осим судова и тужилаштва који ту заштиту пружају у предвиђеним поступцима, јесу и полиција, установе социјалне заштите, здравствене установе и други облици здравствених служби, као и евентуално установе у систему образовања и васпитања (када су укључена деца као сведоци насиља). Наведени учесници имају значајну улогу у процесу превенције насиља у породици, пружању психо – социјалне помоћи, избегавању секундарне виктимизације жртве. У оквиру свог предвиђеног програма рада морају да поступају на тај начин да се руководе општеприхваћеним принципима као што су безбедност жртве као приоритет, поштовање права, потреба и достојанства жртве, хитност у поступању и др.

Центар за социјални рад јесте кључна институција система породичноправне и социјалне заштите која поред директног пружања помоћи и подршке жртвама има и улогу координатора како би поступања других установа и органа била ефикасна и правовремена, односно целовито усмерена на задовољавање потреба жртве породичног насиља. Поступање центара за социјални рад је уређено Посебним протоколом. Центри за социјални рад могу непосредно да дођу до сазнања за извршено дело насиља у породици – приликом вршења свог делокруга рада из области социјалне и породичне заштите, или да то буде посредно – од стране других државних органа, установа, саме жртве, сродника, грађана. Уколико је директним путем утврђено да је дошло до насиља у породици, центар

¹¹⁹ Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије, *Мултисекторска сарадња – институционални одговор на насиље над женама*, Београд, 2013, стр. 12.

за социјални рад ће покренути поступак по службеној дужности, извршити пријемну процену и одредити степен приоритета реаговања, а уколико је то било индиректним путем онда ће извршити пријем и проверу пријаве. У стручној процедури се најпре врши провера пријемне процене и провера прихватљивости пријаве насиља у породици (води се стандардизован интервју са подносиоцем пријаве о чињеницама које су познате о насиљу, врши се провера да ли је породица или појединац евидентиран и по ком основу у центру за социјални рад). Када се утврди прихватљивост пријаве попуњава се пријемни лист и формира досије корисника. Стручни радник на пријему приликом попуњавања пријемног листа одређује и приоритет поступања што зависи од конкретног случаја.

Центар за социјални рад предузима и неодложне интервенције непосредно или у сарадњи са другим службама или органима локалне заједнице онда када је жртви потребно пружити осигурање безбедности и заштите здравља, односно онда када би непредузимањем хитних мера дошло до угрожавања живота и здравља жртве насиља у породици. Неодложна интервенција мора да буде реализована у року од 24 часа од тренутка када је дошло до сазнања за случај, односно провере прихватљивости пријаве, а сарадња се остварује углавном са органима унутрашњих послова и установама здравствене заштите. У том смислу безбедност жртве се може осигурати измештањем учиниоца насиља у породици из заједничког домаћинства или непосредног окружења жртве насиља у породици, или измештањем жртве из заједничког домаћинства или непосредног окружења учиниоца у безбедно окружење (смештај у сигурну кућу, или установу социјалне заштите – прихватилишта, или неки други вид смештаја). Здравствена заштита жртве се осигурава путем здравственог прегледа у циљу утврђивања постојања трагова физичког и сексуалног насиља, санирањем насталих повреда и обезбеђивањем стручне психолошке или психијатријске помоћи у циљу постизања психолошке стабилности жртве.

У циљу благовременог, целовитог и континуираног обезбеђивања подршке жртви насиља у породици сачињава се посебан план услуга и мера. У сачињавању плана учествују чланови тима стручњака, представници других служби, жртва насиља у породици, али и лица из породичног или ближег окружења. Планом се постављају циљеви који се спецификују у виду пожељних и очекиваних исхода, одређују се активности које су

усмерене на пружање подршке жртви, за стабилизацију и осамостаљивање и интеграцију жртве насиља у породици. Приликом планирања потребно је да се води рачуна да се предузимају реалне разумне мере, а план услуга и мера се прати континуирано. Предузете интервенције се документују, усклађују и мењају према постављеним циљевима. Контрола, односно поновни преглед врши се на основу постигнутих резултата, најчешће на период од шест месеци, мада планом може бити одређен и другачији рок. Поновни преглед треба да одреди да ли предузете услуге и мере одговарају потребама жртве, које препреке и околности ометају да дође до остварења постављених циљева и друго. Рад са жртвом насиља се завршава онда када су остварени постављени циљеви и када су санирани узроци и последице насиља.

Поступање полицијских службеника је од велике важности за сузбијање насиља у породици. Полиција има обавезујуће поступање у случајевима насиља у породици и с тим у вези предузима одговарајуће мере у откривању, спречавању и документовању кривичних дела и прекршаја учињених насиљем од стране члана породице или партнера. Полиција најчешће долази до сазнања о извршеном насиљу путем телефонског позива и непосредно у службеним просторијама, међутим могу то бити и други начини (обављањем других полицијских послова и безбедоносних задатака, добијањем пријаве од стране центара за социјални рад или здравствених центара, када од стране суда или тужилаштва добију одређене налоге). Иницијални разговор полицијског службеника и лица које пријављује насиље треба да омогући формирање што реалније и потупније слике о насиљу које се пријављује.

Уколико је реч о таквим околностима да може бити угрожен живот или здравље одређеног лица, полиција је обавезна да предузме неодложну интервенцију. У зависности од ситуације може се тражити од лица које је пријавило насиље да остане на телефонској вези са полицијом и да даје обавештења о тренутним дешавањима. Полицијски службеник може препоручити жртви да оде на сигурно место до доласка полиције уколико постоји тренутна опасност по жртву. Полицијски службеник који комуницира са жртвом не би смео да износи коментаре и да изражава своје ставове о инциденту, нити да се интересује о сведочењу жртве у даљем поступку. „Задатак полиције која, по правилу, прва ступа у контакт са жртвом неког кривичног дела јесте да се ублаже последице дела и да се избегне

секундарна виктимизација током спровођења полицијских истражних мера, са циљем да се жртва заштити и да јој се помогне."¹²⁰ Корисно је да полицијски службеници који долазе у контакт са жртвом прођу одговарајућу обуку. Уколико жртва насиља у породици директно пријави насиље у службеним просторијама полиције, потребно је приликом узимања изјаве обезбедити физичку заштиту и омогућити жртви да изјаву да без присуства учиниоца. Пожељно је разговарати са жртвом у одвојеним службеним просторијама које су одвојене и обезбеђене од ометања од свакодневних радних послова полицијских службеника.

Циљ полицијске интервенције је да заустави насиље у границама својих овлашћења. На лице места се упућују најмање два полицијска службеника, који би требало да имају податке о сазнањима везаним за пријављено лице, да ли је учинилац под дејством алкохола, опојних средстава, да ли је приликом насиља коришћена примена силе оружјем одређеним средством и др. Приликом доласка на лице места потребно је да полицијски службеници изврше идентификацију жртве, учиниоца, сведока, да раздвоје учиниоца и жртву, да жртви обезбеде физичку заштиту и омогуће да изјаву да без присуства насилника, да прикупе све податке који су неопходни за расветљавање кривичног или прекршајног дела, да обавесте жртву да ће о насиљу бити обавештен центар за социјални рад, као и да обавесте учиниоца о даљим мерама које ће бити предузете против њега. На месту догађаја је потребно да полицијски службеници утврде околности под којима се насиље догодило, да обезбеде материјалне доказе, евентуалне сведоке, да утврде да ли је жртва задобила одређене повреде и др.

Показано разумевање, пружена подршка, исказана обзирност и вештина полицијског службеника су битни за придобијање поверења жртве или сведока ради прикупљања обавештења о догађају који се односи на насиље. Полицијски службеник треба да размотри сва питања од значаја за процену безбедности жртве и да с њима разговара о мерама сигурности. Од полиције жртва најпре добија информације коме се даље може обратити за помоћ, добија податке центра за социјални рад, бројеве телефона прихватилишта, сигурних кућа, здравствених установа, СОС телефона и других установа

¹²⁰ С. Марковић, Мере која предузима полиција приликом заштите жртава насиља у породици, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 3/2015, стр. 184.

у заједници специјализованих за насиље у породици. Ту је свакако битно изградити добру размену информација између различитих учесника заштите. Полиција пре свега треба да има добру сарадњу са центром за социјални рад, пошто жртве насиља најпре упућује на ту адресу. Потребно је да полиција доставља прикупљене податке центру, да им пренесе одговарајуће информације како би у оквиру посебног поступка у центру могле да се предузму посебне социјално – интервенцијске мере.

У оквиру здравствених установа се одвијају значајне активности подршке жртвама насиља у породици, тако да су здравствени радници ти који својим приступом и радом доприносе да проблем насиља у породици буде адекватно третиран. Жртве насиља у породици се најпре често обраћају здравственом систему, па је свакако важно да здравствени радници могу да препознају и идентификују породично насиље како би благовремено могли да делују и да обавесте и друге надлежне органе. Без обзира да ли жртва потврђује да ли је имала искуство са насиљем у породици или не, здравствени радници треба недвосмислено да покажу став да је насиље недозвољено, да се никако не може оправдати и да покажу разумевање за ситуацију у којој се жртва налази. Уколико здравствени радник сумња да се насиље десило, потребно је да постави питања како би могао да поткрепи своје сумње. Разговор који се обавља са жртвом насиља би требало да се води без присуства треће особе. Важно је да се не инсистира на потврди насиља, чак иако све говори у прилог томе. Документовање насиља је изузетно важно, јер формирањем медицинске документације у којој су телесне повреде и здравствено стање претрпљеног насиља регистровани на одговарајући начин може да буде употребљено у току судскомедицинског вештачења. То је валидан показатељ врсте и тежине нанесених повреда, тако да представља значајан доказ претрпљеног насиља у кривичном поступку поред сведочења саме жртве.

На основу свега наведеног јасно је да у сваком тренутку мора да буде успостављена мултисекторска сарадња како би се обезбедила ефикасна комунукација међу институцијама и успоставио функционални систем за пружање помоћи и остваривања превенције породичног насиља. У ту сврху неопходно је радити на механизмима поступања и међусобној сарадњи између полиције, центара за социјални рад, правосуђа, али и невладиних организација.

VII АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА – НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У ПРАКСИ

Значајан показатељ напретка државе у борби против насиља у породици јесу статистички подаци Републичког завода за статистику. У овом делу рада ће бити извршен упоредни приказ резултата који су добијени прикупљањем података за 2013, 2014. и 2015. годину, а који се односе на пријављена, оптужена, као и осуђена лица према кривичном делу. Наведена су кривична дела из групе кривичних дела против брака и породице за које су евидентирани подаци, а међу њима је и кривично дело насиље у породици.

У табели број 1-3/13¹²¹ је приказан број пријављених пунолетних лица према кривичном делу и врсти одлуке за 2013. годину. Наведен је број познатих учиниоца у ситуацијама када је одбачена пријава (утврђено да дело није кривично дело, искључено гоњење или нема доказа, опроштај кривичног гоњења, нецелисходност, поравнање), када је прекинута истрага и када је обустављена истрага (дело није кривично дело, искључено гоњење и нема доказа). Осим тога, наведен је и број учиниоца против којих је подигнута оптужница/оптужни предлог.

1-3/13 Пријављена пунолетна лица, према кривичном делу и врсти одлуке

	Познати учиниоци												
	свега	жене	одбачена пријава				прекинута истрага	обустављена истрага				поднета оптужница - оптужни предлог	
			свега	дело није кривично дело	искључено гоњење	нема доказа, опроштај крив. гоњења, нецелисходност, поравнање		свега	дело није кривично дело	искључено гоњење	нема доказа	свега	после спроведене истраге
КД против брака и породице	6268	735	2377	658	391	1328	1	84	25	20	39	3806	1245
Двобрачност	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1
Закључење ништавог брака	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Омогућавање закључења	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
недозвољеног брака													
Ванбрачна заједница са малолетником	130	11	40	15	8	17	-	1	1	-	-	89	26
Одузимање малолетног лица	197	100	116	59	18	39	-	2	1	-	1	79	26
Промена породичног стања	10	5	9	5	-	4	-	1	-	-	1	-	-
Запуштање и	90	48	44	21	14	9	-	1	-	-	1	45	11

¹²¹ Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 588, Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, Пријаве, оптужења и осуде – 2013. година*, Београд, 2014, стр. 16.

зостављање малолетног лица													
Насиље у породици	3782	361	1687	443	281	963	1	68	18	15	35	2026	766
Недавање издржавања	2041	206	476	115	70	291	-	11	5	5	1	1554	412
Кршење породичних обавеза	13	4	4	-	-	4	-	-	-	-	-	9	2

Табела број 1-3/14¹²² приказује број пријављених лица према кривичном делу и врсти одлуке за 2014. годину. У питању су исти елементи, односно број познатих учиниоца у односу на које је одбачена пријава, прекинута истрага, обустављена истрага, као и број оних против којих је подигнута оптужница/оптужни предлог.

1-3/14 Пријављена пунолетна лица, према кривичном делу и врсти одлуке

	Познати учиниоци												
	свега	жене	одбачена пријава				прекинута истрага	обустављена истрага				поднета оптужница - оптужни предлог	
			свега	дело није кривично дело	искључено гоњење	нема доказа, опроштај крив. гоњења, нецелесходност, поравнање		свега	дело није кривично дело	искључено гоњење	нема доказа	свега	после спроведене истраге
КД против брака и породице	5909	787	3204	664	455	2085	-	46	5	7	34	2659	521
Двобрачност	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Закључење ништавог брака	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Омогућавање закључења	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
недозвољеног брака													
Ванбрачна заједница са малолетником	108	6	55	10	9	36	-	-	-	-	-	53	11
Одузимање малолетног лица	211	120	157	73	20	64	-	2	1	-	1	52	7
Промена породичног стања	5	3	5	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-
Запуштање и зостављање малолетног лица	105	59	66	23	8	35	-	-	-	-	-	39	17
Насиље у породици	3642	347	2296	464	331	1501	-	37	4	3	30	1309	321
Недавање издржавања	1820	246	615	92	85	438	-	5	-	4	1	1200	164
Кршење породичних обавеза	14	4	7	-	-	7	-	2	-	-	2	5	1
Родоскрвљење	1	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-

¹²² Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 603, Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, Пријаве, оптужења и осуде – 2014. година*, Београд, 2015, стр. 15 и 16.

У односу на 2013. годину приметно је смањење укупног броја пријављених лица за насиље у породици. Иако је забележен мањи број пријављених лица за насиље у породици током 2014. године, интересантно је то да је те године број одбачених пријава значајно већи у односу на 2013. годину. Током 2013. године, али и током 2014. године у највећем броју случајева пријава је одбачена због непостојања доказа, опроштаја кривичног гоњења, нецелисходности и поравнања. Број обустављених истрага је био већи 2013. године, а исте године је забележен и већи број лица против којих је подигнута оптужница/оптужни предлог.

Током 2015. године број пријављених лица за насиље у породици расте, што се утврђује увидом у табелу број 1-3/15.¹²³

1-3/15 Пријављена пунолетна лица, према кривичном делу и врсти одлуке

	Укупно	Познати учиниоци								прекинута истрага
		укупно познати	жене	одбачена кривична пријава						
				свега	одлагање кривичног гоњења због испуњења одређених обавеза	дело није кривично дело	застарелост	трајно искључено гоњење	не постоје основи сумње, нецелисходност кривичног гоњења	
КД против брака и породице	7891	7879	999	4283	1063	812	45	399	1964	3
Двобрачност	2	2	-	1	-	-	1	-	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	3	2	-	2	2	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	114	114	7	63	24	13	1	11	14	-
Одузимање малолетног лица	277	274	163	202	28	63	2	25	84	-
Промена породичног стања	13	5	2	3	1	-	-	-	2	-
Запуштање и зостављање малолетног лица	88	88	47	50	2	23	1	6	18	-
Насиље у породици	5040	5040	478	3148	621	597	34	275	1621	3
Недавање издржавања	2341	2341	296	805	382	115	6	81	221	-
Кршење породичних обавеза	12	12	6	8	2	1	-	1	4	-
Родоскрвњење	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-

1-3/15 (наставка)

Познати учиниоци										Непознати учиниоци
обустављена истрага					подигнута оптужница – оптужни предлог					
свега	дело није кривично дело	застарелост	искључено гоњење	нема доказа	свега	непосредно	после спроведене истраге	након предузетих доказних радњи		
54	11	-	7	36	3539	1564	182	1793	12	
-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
-	-	-	-	-	51	32	4	15	-	
1	1	-	-	-	71	35	5	31	3	
-	-	-	-	-	2	2	-	-	8	
-	-	-	-	-	38	19	1	18	-	
52	10	6	36	1837	770	130	937	937	-	
										Насиље у породици

¹²³ Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 617, Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, Пријаве, оптужења и осуде – 2015. година*, Београд, 2016, стр. 14 и 15.

1	-	1	-	1535	702	41	792	-	Недавање издржавања
-	-	-	-	4	4	-	-	-	Кршење породичних обавеза
-	-	-	-	-	-	-	-	-	Родоскрвљење

Број одбачених кривичних пријава за 2015. годину бележи раст сразмерно расту укупног броја пријављених учиниоца. У највећем броју случајева је одбачена кривична пријава због непостојања основа сумње, нецелисходности кривичног гоњења и сл. Број обустављених истрага током 2015. године је мањи у односу на 2013. годину и 2014. годину, уколико узмемо у обзир укупан број познатих пријављених учиниоца и нарочито уколико се изврши поређење са бројем пријављених лица за 2013. и 2014. годину. Број оптужница/оптужних предлога за 2015. годину је евидентно мањи. Посматрајући број пријављених починиоца дела, закључујемо да није дошло до очекиваног раста броја лица против којих је подигнута оптужница/оптужни предлог.

Када говоримо о оптужењима, у табели број 2-3/13¹²⁴ се налазе подаци о броју лица која су проглашена кривим за насиље у породици, подаци о одбаченим приватним тужбама, обустављеном поступку, подаци о броју лица која су ослобођена оптужбе и подаци о одбијеним оптужбама и мерама безбедности за 2013. годину. За обуставу поступка, ослобађање од оптужбе и за ситуацију кад је оптужба одбијена су као посебне категорије наведени разлози за такву одлуку (дело није кривично дело, искључено кривично гоњење, нема доказа и тужилац одустао од кривичног гоњења).

2-3/13 Оптужена пунолетна лица према кривичном делу, врсти одлуке и полу

	Укупно		Проглашена кривим	Нису проглашена					
	оптужена лица	жене		одбачена приватна тужба	обустављен поступак				
					свега	дело није кривично дело	постоје околности које искључују гоњење	нема доказа	тужилац одустао после гл. претреса
КД против брака и породице	3875	402	3102	15	306	14	90	18	184
Двобрачност	8	-	5	-	1	-	1	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	82	8	59	-	21	1	5	-	15
Одузимање малолетног лица	105	50	58	2	17	1	2	6	8
Промена породичног стања	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	43	28	33	-	5	-	2	-	3
Насиље у породици	2024	137	1532	4	172	9	59	9	95
Недавање издржавања	1596	173	1405	8	89	3	21	2	63
Кршење породичних обавеза	13	5	8	1	1	-	-	1	-
Родоскрвљење	2	-	1	-	-	-	-	-	-

¹²⁴ Статистички билтен бр. 588, *op. cit.*, стр. 38 и 39.

2-3/13 (наставак)

кривим			оптужба одбијена			Мере безбедности	
ослобођен од оптужбе			оптужба одбијена				
свега	дело није кривично дело	нема доказа	свега	постоје околности које искључују гоњење	тужилац одустао после гл. претреса		
162	26	136	248	114	134	42	КД против брака и породице
1	-	1	1	1	-	-	Двобрачност
-	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака
1	-	1	1	-	1	-	Ванбрачна заједница са малолетником
18	2	16	10	2	8	-	Одузимање малолетног лица
-	-	-	1	1	-	-	Промена породичног стања
1	-	1	3	3	-	1	Запуштање и злостављање малолетног лица
103	15	88	173	86	87	40	Насиље у породици
35	9	26	58	21	37	1	Недавање издржавања
3	-	3	-	-	-	-	Кршење породичних обавеза
-	-	-	1	-	1	-	Родоскрвљење

Подаци о оптуженим лицима за 2014. годину су приказани у табели број 2-3/14¹²⁵.

2-3/14 Оптужена пунолетна лица према кривичном делу, врсти одлуке и полу

	Укупно		Проглашена кривим	Нису проглашена					
	оптужена лица	жене		одбачена приватна тужба	обуствљен поступак				
					свега	дело није кривично дело	постоје околности које искључују гоњење	нема доказа	тужилац одустао после гл. претреса
КД против брака и породице	4248	490	3465	8	306	6	115	7	178
Двобрачност	6	-	2	-	3	-	1	-	2
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	94	7	77	-	10	1	2	-	7
Одузимање малолетног лица	87	50	52	-	14	1	4	-	9
Промена породичног стања	4	1	3	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	57	31	43	1	6	-	2	2	2
Насиље у породици	2215	158	1712	4	179	4	73	3	99
Недавање издржавања	1765	234	1561	2	94	-	33	2	59
Кршење породичних обавеза	18	8	14	1	-	-	-	-	-
Родоскрвљење	1	1	-	-	-	-	-	-	-

2-3/14 (наставак)

кривим			оптужба одбијена			Мере безбедности	
ослобођен од оптужбе			оптужба одбијена				
свега	дело није кривично дело	нема доказа	свега	постоје околности које искључују гоњење	тужилац одустао после гл. претреса		
161	28	133	277	83	194	31	КД против брака и породице
1	-	1	-	-	-	-	Двобрачност
-	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака
2	-	2	5	1	4	-	Ванбрачна заједница са малолетником
13	3	10	8	3	5	-	Одузимање малолетног лица
-	-	-	1	1	-	-	Промена породичног стања
4	1	3	2	2	-	1	Запуштање и злостављање малолетног лица
98	9	89	192	60	132	30	Насиље у породици
42	15	27	66	15	51	-	Недавање издржавања
-	-	-	3	1	2	-	Кршење породичних обавеза
1	-	1	-	-	-	-	Родоскрвљење

¹²⁵ Статистички билтен бр. 603, *op. cit.*, стр. 38 и 39.

Табела садржи исте елементе као претходна, и чињеница је да је укупан број оптужених лица незнатно већи у односу на 2013. годину. Примећује се током 2014. године и већи број обустављених поступака, а осим тога и повећан број лица у односу на које је оптужба одбијена. Мере безбедности су биле заступљеније током 2013. године, а и већи је број лица која су ослобођена оптужбе у односу на 2014. годину.

Број оптужених лица не наставља да расте, што показује табела број 2-3/15¹²⁶ за 2015. годину.

2-3/15 Оптужена пунолетна лица према кривичном делу, врсти одлуке и полу

	Укупно		Осуђујућа пресуда – оптужени се оглашава кривим	Испитивање оптужнице/оптужног акта		Одбацивање оптужбе у току или по завршетку главног претреса	Обустава поступка
	оптужена лица	жене		одбацивање/ одбијање оптужног предлога односно приватне тужбе	обустава поступка или одбијање оптужбе		
КД против брака и породице	4019	379	3512	13	39	-	141
Двобрачност	2	-	1	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	76	6	60	-	2	-	8
Одузимање малолетног лица	67	30	44	-	1	-	7
Промена породичног стања	1	-	1	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	34	24	25	-	-	-	6
Насиље у породици	2104	122	1778	9	21	-	75
Недавање издржавања	1730	194	1600	3	15	-	44
Кршење породичних обавеза	5	3	3	1	-	-	1

2-3/15 (наставка)

свега	Одбијајућа пресуда			Ослобађајућа пресуда			Изречена мера безбедности	
	тузилац одустао после започињања главног претреса	поступак окончан за исто кривично дело	постоје околности које искључују гоњење	свега	дело није кривично дело	нема доказа		
139	93	6	40	116	18	98	59	КД против брака и породице
1	-	-	1	-	-	-	-	Двобрачност
6	2	1	3	-	-	-	-	Ванбрачна заједница са малолетником
6	2	-	4	9	1	8	-	Одузимање малолетног лица
-	-	-	-	-	-	-	-	Промена породичног стања
2	2	-	-	-	-	-	1	Запуштање и злостављање малолетног лица
81	50	4	27	83	5	78	57	Насиље у породици
43	37	1	5	24	12	12	1	Недавање издржавања
-	-	-	-	-	-	-	-	Кршење породичних обавеза

Посматрајући овај период, утврђујемо да број оптужених лица расте у периоду 2013. до 2014. године, међутим 2015. година не наставља тај тренд, чак бележи благи пад уколико се подаци упореде са подацима о оптужењима из 2014. године. На основу табеле бр. 2-3/15 се може закључити да је 2015. година година у којој је забележен велики број осуђујућих пресуда, опет узимајући у обзир укупни број оптужених лица. Број одбијајућих и

¹²⁶ Статистички билтен бр. 617, *op. cit.*, стр. 40 и 41.

ослобађајућих пресуда, као и обуставе поступка је видно мањи уколико се посматрају упоредо и 2013. и 2014. година. Осим тога, током 2015. године је изречен значајан број мера безбедности у односу на претходне године.

Табела број 3-3/13¹²⁷ приказује осуђена лица за 2013. годину према изреченим кривичним санкцијама. Увидом у табелу утврђујемо да је за кривично дело насиље у породици током 2013. године најзаступљенија условна осуда, као и затворска казна од 6-12 месеци, од 3-6 месеци и од 2-3 месеца.

3-3/13 Осуђена пунолетна лица, према кривичном делу, полу, покушају и изреченим кривичним санкцијама

	Укупно			Затвор				
	свега	жене	покушај	свега	од 40 година	од 30 до 40 година	од 15 до 20 година	од 10 до 15 година
КД против брака и породице	3102	284	4	777	-	-	-	-
Двобрачност	5	-	-	1	-	-	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	-	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	59	1	-	11	-	-	-	-
Одузимање малолетног лица	58	25	-	7	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	33	22	-	8	-	-	-	-
Насиље у породици	1532	81	4	533	-	-	-	-
Недавање издржавања	1405	153	-	215	-	-	-	-
Кршење породичних обавеза	8	2	-	1	-	-	-	-
Родоскрвљење	1	-	-	1	-	-	-	-

3-3/13 (наставка)

Затвор									
од 5 до 10 година	од 3 до 5 година	од 2 до 3 године	од 1 до 2 године	од 6 до 12 месеци	од 3 до 6 месеци	од 2 до 3 месеца	до 2 месеца		
3	6	24	37	183	344	138	42	КД против брака и породице	
-	-	-	-	-	1	-	-	Двобрачност	
-	-	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака	
-	-	-	-	2	3	6	-	Ванбрачна заједница са малолетником	
-	-	-	1	2	3	1	-	Одузимање малолетног лица	
-	-	2	2	1	2	1	-	Запуштање и злостављање малолетног лица	
2	5	22	30	139	243	75	17	Насиље у породици	
-	-	-	4	39	92	55	25	Недавање издржавања	
1	-	-	-	-	-	-	-	Кршење породичних обавеза	
-	1	-	-	-	-	-	-	Родоскрвљење	

3-3/13 (наставка)

	Новчана казна							
	свега	преко 1 000 000 до 10 000 000 РСД	преко 500 000 до 1 000 000 РСД	преко 300 000 до 500 000 РСД	преко 200 000 до 300 000 РСД	преко 100 000 до 200 000 РСД	преко 10 000 до 100 000 РСД	до 10 000 РСД
КД против брака и породице	80	-	-	-	1	2	73	4
Двобрачност	-	-	-	-	-	-	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	-	-	-	-	-	1	-
Ванбрачна заједница са малолетником	1	-	-	-	-	-	1	-
Одузимање малолетног лица	10	-	-	-	-	2	8	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	-	-	-	-	-	-	-	-
Насиље у породици	8	-	-	-	1	-	7	-
Недавање издржавања	60	-	-	-	-	-	56	4
Кршење породичних обавеза	-	-	-	-	-	-	-	-
Родоскрвљење	-	-	-	-	-	-	-	-

¹²⁷ Статистички билтен бр. 588, *op. cit.*, стр. 58, 59, 66 и 67.

3-3/13 (наставак)

Условно осуда	Рад у јавном интересу	Одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашен кривим а ослобођен од казне	Споредна казна	
2216	12	-	5	4	8	35	КД против брака и породице
4	-	-	-	-	-	-	Двобрачност
-	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака
45	1	-	-	1	-	-	Ванбрачна заједница са малолетником
39	-	-	-	-	2	-	Одузимање малолетног лица
25	-	-	-	-	-	-	Запуштање и злостављање малолетног лица
977	7	-	1	3	3	27	Насиље у породици
1120	4	-	3	-	3	8	Недавање издржавања
6	-	-	1	-	-	-	Кршење породичних обавеза
-	-	-	-	-	-	-	Родоскрвљење

Према табели број 3-3/14¹²⁸ за 2014. годину се види да је у највећем броју случајева била изречена условна осуда, као и током 2013. године.

3-3/14 Осуђена пунолетна лица, према кривичном делу, полу, покушају и изреченим кривичним санкцијама

	Укупно			Затвор				
	свега	жене	покушај	свега	од 40 година	од 30 до 40 година	од 15 до 20 година	од 10 до 15 година
КД против брака и породице	3465	359	2	1048	-	-	-	-
Двобрачност	2	-	-	2	-	-	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	-	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	77	5	-	13	-	-	-	-
Одузимање малолетног лица	52	26	-	8	-	-	-	-
Промена породичног стања	3	1	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	43	23	1	12	-	-	-	-
Насиље у породици	1712	98	1	634	-	-	-	-
Недавање издржавања	1561	199	-	374	-	-	-	-
Кршење породичних обавеза	14	7	-	5	-	-	-	-

3-3/14 (наставак)

Затвор								
од 5 до 10 година	од 3 до 5 година	од 2 до 3 године	од 1 до 2 године	од 6 до 12 месеци	од 3 до 6 месеци	од 2 до 3 месеца	до 2 месеца	
1	4	24	62	232	431	234	60	КД против брака и породице
-	-	-	-	-	-	2	-	Двобрачност
-	-	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака
-	1	1	-	1	2	5	3	Ванбрачна заједница са малолетником
-	-	-	-	-	5	3	-	Одузимање малолетног лица
-	-	-	-	-	-	-	-	Промена породичног стања
-	-	-	1	3	6	2	-	Запуштање и злостављање малолетног лица
1	3	21	44	166	262	109	28	Насиље у породици
-	-	2	14	62	154	113	29	Недавање издржавања
-	-	-	3	-	2	-	-	Кршење породичних обавеза

3-3/14 (наставак)

	Новчана казна							до 10 000 РСД
	свега	преко 1 000 000 до 10 000 000 РСД	преко 500 000 до 1 000 000 РСД	преко 300 000 до 500 000 РСД	преко 200 000 до 300 000 РСД	преко 100 000 до 200 000 РСД	преко 10 000 до 100 000 РСД	
КД против брака и породице	82	-	-	-	-	6	71	5
Двобрачност	-	-	-	-	-	-	-	-
Омогућавање закључења недозвољеног брака	-	-	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	5	-	-	-	-	1	4	-
Одузимање малолетног лица	4	-	-	-	-	1	3	-
Промена породичног стања	-	-	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	-	-	-	-	-	-	-	-
Насиље у породици	13	-	-	-	-	1	10	2

¹²⁸ Статистички билтен бр. 603, *op. cit.*, стр. 58, 59, 66 и 67.

Недавање издржавања	60	-	-	-	-	3	54	3
Кршење породичних обавеза	-	-	-	-	-	-	-	-

3-3/14 (наставак)

Условна осуда	Рад у јавном интересу	Одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашен кривим а ослобођен од казне	Споредна казна	
2281	25	-	14	4	11	32	КД против брака и породице
-	-	-	-	-	-	-	Двобрачност
1	-	-	-	-	-	-	Омогућавање закључења недозвољеног брака
56	1	-	2	-	-	1	Ванбрачна заједница са малолетником
34	-	-	5	-	1	-	Одузимање малолетног лица
3	-	-	-	-	-	-	Промена породичног стања
27	3	-	-	-	1	-	Запуштање и злостављање малолетног лица
1041	14	-	4	4	2	24	Насиље у породици
1110	7	-	3	-	7	7	Недавање издржавања
9	-	-	-	-	-	-	Кршење породичних обавеза

Преовлађују затворске казне и то најчешће од 6-12 месеци, од 3-6 месеци и од 2-3 месеца. Можемо закључити из приложених табела и за 2013. и за 2014. годину да се преостале кривичне санкције (новчана казна, рад у јавном интересу, судска опомена, васпитне мере) веома ретко изричу када је у питању насиље у породици.

За 2015. годину подаци се нису значајно променили у погледу врсте кривичних санкција што показује табела број 3-3/15¹²⁹.

3-3/15 Осуђена пунолетна лица, према кривичном делу, полу, покушају и изреченим кривичним санкцијама

	Укупно			Затвор				
	свега	жене	покушај	свега	од 40 година	од 30 до 40 година	од 15 до 20 година	од 10 до 15 година
КД против брака и породице	3512	305	6	666	-	-	-	-
Двобрачност	1	-	-	1	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	60	5	3	3	-	-	-	-
Одузимање малолетног лица	44	20	-	3	-	-	-	-
Промена породичног стања	1	-	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	25	17	1	3	-	-	-	-
Насиље у породици	1778	81	2	483	-	-	-	-
Недавање издржавања	1600	180	-	172	-	-	-	-
Кршење породичних обавеза	3	2	-	1	-	-	-	-

3-3/15 (наставак)

Затвор								
од 5 до 10 година	од 3 до 5 година	од 2 до 3 године	од 1 до 2 године	од 6 до 12 месеци	од 3 до 6 месеци	од 2 до 3 месеца	до 2 месеца	
1	6	34	44	165	267	115	34	КД против брака и породице
-	-	-	1	-	-	-	-	Двобрачност
-	-	-	-	1	-	2	-	Ванбрачна заједница са малолетником
-	-	-	-	1	2	-	-	Одузимање малолетног лица
-	-	-	-	-	-	-	-	Промена породичног стања
-	2	-	-	-	-	1	-	Запуштање и злостављање малолетног лица
1	4	34	34	137	189	61	23	Насиље у породици
-	-	-	9	26	75	51	11	Недавање издржавања
-	-	-	-	-	1	-	-	Кршење породичних обавеза

¹²⁹ Статистички билтен бр. 617, *op. cit.*, стр. 64, 65, 72 и 73.

3-3/15 (наставак)

	Новчана казна							
	свега	преко 1 000 000 до 10 000 000 РСД	преко 500 000 до 1 000 000 РСД	преко 300 000 до 500 000 РСД	преко 200 000 до 300 000 РСД	преко 100 000 до 200 000 РСД	преко 10 000 до 100 000 РСД	до 10 000 РСД
КД против брака и породице	72	-	-	-	-	3	67	2
Двобрачност	-	-	-	-	-	-	-	-
Ванбрачна заједница са малолетником	2	-	-	-	-	-	2	-
Одузимање малолетног лица	6	-	-	-	-	1	4	1
Промена породичног стања	-	-	-	-	-	-	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	-	-	-	-	-	-	-	-
Насиље у породици	8	-	-	-	-	-	8	-
Недавање издржавања	56	-	-	-	-	2	53	1
Кршење породичних обавеза	-	-	-	-	-	-	-	-

3-3/15 (наставак)

Условна осуда	У кућном затвору	Рад у јавном интересу	Одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашен кривим а ослобођен од казне	Споредна казна	
2630	73	41	-	12	2	16	42	КД против брака и породице
-	-	-	-	-	-	-	-	Двобрачност
48	1	3	-	3	-	-	-	Ванбрачна заједница са малолетником
35	-	-	-	-	-	-	-	Одузимање малолетног лица
1	-	-	-	-	-	-	-	Промена породичног стања
21	-	1	-	-	-	-	-	Запуштање и злостављање малолетног лица
1193	59	27	-	2	2	4	38	Насиље у породици
1330	13	10	-	7	-	12	4	Недавање издржавања
2	-	-	-	-	-	-	1	Кршење породичних обавеза

И даље је најзаступљенија условна осуда, а присутна је и затворска казна (углавном од 6-12 месеци и од 3-6 месеци), међутим број затворских казни се значајно смањује у односу на 2014. годину. Потребно је поменути још две кривичне санкције – кућни затвор и рад у јавном интересу. Оне постају актуелне током 2015. године и тада је забележен значајан пораст броја лица према којима су изречене.

Потребно је направити осврт и на категорију жртве, односно оштећеног, па у том смислу наредне табеле број 3-10/13¹³⁰, број 3-10/14¹³¹ и број 3-11/15¹³² приказују осуђена пунолетна лица према кривичном делу и жртвама. Одређује се број жртава према полу и старости. Анализа је извршена за територију Републике Србије, али и по областима, односно регионима државе.

¹³⁰ Статистички билтен бр. 588, *op. cit.*, стр. 85-89.

¹³¹ Статистички билтен бр. 603, *op. cit.*, стр. 85-89.

¹³² Статистички билтен бр. 617, *op. cit.*, стр. 94-97.

3-10/13 Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и оштећеним (жртвама) – према полу и старости

	Укупно осуђени	Осуђени (доста-вљени подаци о жртви) - свега	Оштећени (жртве кривичног дела)					
			свега	пол		старост		
				мушк и	женски	деца млађа од 14 година	малолетна лица стара 14-18 година	пунолетна лица стара 18 и више година
РЕПУБЛИКА СРБИЈА								
КД против брака и породице	3058	2588	3293	1133	2160	1116	418	1759
Двобрачност	3	3	3	1	2	1	-	2
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	1	1	1	-	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	57	44	44	2	42	1	42	1
Одузимање малолетног лица	54	44	51	25	26	21	1	29
Запуштање и злостављање малолетног лица	30	21	37	18	19	26	10	1
Насиље у породици	1503	1272	1535	338	1197	81	71	1383
Недавање издржавања	1403	1198	1612	745	867	979	294	339
Кршење породичних обавеза	6	4	9	3	6	6	-	3
Родоскрвљење	1	1	1	-	1	1	-	-
СРБИЈА - СЕВЕР								
Београдски регион								
КД против брака и породице	395	271	354	110	244	114	33	207
Ванбрачна заједница са малолетником	4	2	2	-	2	-	1	1
Одузимање малолетног лица	4	3	3	2	1	1	-	2
Запуштање и злостављање малолетног лица	5	3	3	-	3	1	2	-
Насиље у породици	227	161	196	39	157	15	10	171
Недавање издржавања	154	102	150	69	81	97	20	33
Кршење породичних обавеза	1	-	-	-	-	-	-	-
Регион Војводине								
КД против брака и породице	1053	1051	1286	425	861	434	163	689
Двобрачност	2	2	2	1	1	1	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	19	19	19	1	18	1	18	-
Одузимање малолетног лица	15	15	20	12	8	13	1	6
Запуштање и злостављање малолетног лица	13	13	27	16	11	21	6	-
Насиље у породици	511	509	594	120	474	36	27	531
Недавање издржавања	492	492	623	275	348	361	111	151
Родоскрвљење	1	1	1	-	1	1	-	-
СРБИЈА – ЈУГ								
Регион Шумадије и Западне Србије								
КД против брака и породице	816	711	926	350	576	360	113	453
Ванбрачна заједница са малолетником	13	9	9	-	9	-	9	-
Одузимање малолетног лица	13	12	13	6	7	5	-	8
Запуштање и злостављање малолетног лица	4	3	3	1	2	-	2	1
Насиље у породици	371	323	395	103	292	22	17	356
Недавање издржавања	410	360	497	237	260	327	85	85
Кршење породичних обавеза	5	4	9	3	6	6	-	3
Регион Јужне и Источне Србије								
КД против брака и породице	794	555	727	248	479	208	109	410
Двобрачност	1	1	1	-	1	-	-	1
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	1	1	1	-	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	21	14	14	1	13	-	14	-
Одузимање малолетног лица	22	14	15	5	10	2	-	13
Запуштање и злостављање малолетног лица	8	2	4	1	3	4	-	-
Насиље у породици	394	279	350	76	274	8	17	325
Недавање издржавања	347	244	342	164	178	194	78	70

3-10/14 Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и оштећеним (жртвама) – према полу и старости

	Укупно осуђени	Осуђени (доста-вљени подаци о жртви) - свега	Оштећени (жртве кривичног дела)					
			свега	пол		старост		
				мушки	женски	деца млађа од 14 година	малолетна лица стара 14-18 година	пунолетна лица стара 18 и више година
РЕПУБЛИКА СРБИЈА								
КД против брака и породице	3407	2806	3606	1265	2341	1132	478	1996
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	1	1	-	1	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	69	48	51	2	49	4	41	6
Одузимање малолетног лица	51	40	46	26	20	20	4	22
Промена породичног стања	3	3	3	2	1	-	1	2
Запуштање и злостављање малолетног лица	29	22	28	12	16	19	6	3
Насиље у породици	1684	1396	1697	378	1319	60	53	1584
Недавање издржавања	1559	1289	1773	839	934	1023	373	377
Кршење породичних обавеза	11	7	7	6	1	6	-	1

СРБИЈА - СЕВЕР
Београдски регион

КД против брака и породице	353	235	294	98	196	74	40	180
Омогућавање закључења недозвољеног брака	1	1	1	-	1	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	4	3	3	-	3	-	3	-
Одузимање малолетног лица	3	1	1	-	1	1	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	6	3	4	1	3	4	-	-
Насиље у породици	210	140	167	33	134	3	1	163
Недавање издржавања	126	84	115	61	54	63	36	116
Кршење породичних обавеза	3	3	3	3	-	3	-	-

Регион Војводине

КД против брака и породице	1015	1010	1276	434	842	407	173	696
Ванбрачна заједница са малолетником	17	17	17	-	17	3	14	-
Одузимање малолетног лица	16	16	20	12	8	12	3	5
Промена породичног стања	1	1	1	1	-	-	-	1
Запуштање и злостављање малолетног лица	11	11	16	8	8	12	2	2
Насиље у породици	469	468	560	119	441	21	29	510
Недавање издржавања	497	496	661	294	367	359	125	177
Кршење породичних обавеза	4	1	1	-	1	-	-	1

СРБИЈА – ЈУГ
Регион Шумадије и Западне Србије

КД против брака и породице	1057	882	1151	429	722	400	146	605
Ванбрачна заједница са малолетником	25	20	20	-	20	1	17	2
Одузимање малолетног лица	18	12	13	6	7	6	-	7
Промена породичног стања	1	1	1	1	-	-	-	1
Запуштање и злостављање малолетног лица	6	3	3	-	3	1	2	-
Насиље у породици	468	405	498	124	374	18	10	470
Недавање издржавања	536	439	614	296	318	372	117	125
Кршење породичних обавеза	3	2	2	2	-	2	-	-

Регион Јужне и Источне Србије

КД против брака и породице	982	679	885	304	581	251	119	515
Ванбрачна заједница са малолетником	23	8	11	2	9	-	7	4
Одузимање малолетног лица	14	11	12	8	4	1	1	10
Промена породичног стања	1	1	1	-	1	-	1	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	6	5	5	3	2	2	2	1
Насиље у породици	537	383	472	102	370	18	13	441
Недавање издржавања	400	270	383	188	195	229	95	59
Кршење породичних обавеза	1	1	1	1	-	1	-	-

3-11/15 Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и оштећеним (жртвама) – према полу и старости

	Укупно осуђени	Осуђени (доста-вљени подаци о жртва) - свега	Оштећени (жртве кривичног дела)					
			свега	пол		старост		
				мушки	женски	деца млађа од 14 година	малолетна лица стара 14-18 година	пунолетна лица стара 18 и више година
РЕПУБЛИКА СРБИЈА								
КД против брака и породице	3468	2935	3778	1383	2395	1197	527	2054
Двобрачност	1	1	1	1	-	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	54	44	44	1	43	1	43	-
Одузимање малолетног лица	41	36	44	20	24	20	24	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	23	20	42	19	23	34	8	-
Насиље у породици	1749	1473	1790	439	1351	73	62	1655
Недавање издржавања	1596	1359	1853	901	952	1066	389	398
Кршење породичних обавеза	3	2	4	2	2	3	1	-
СРБИЈА - СЕВЕР								
Београдски регион								
КД против брака и породице	358	263	344	108	236	104	49	191
Ванбрачна заједница са малолетником	2	2	2	-	2	1	1	-
Одузимање малолетног лица	5	2	2	1	1	2	-	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	3	3	3	1	2	1	2	-
Насиље у породици	206	155	202	37	165	13	12	177
Недавање издржавања	142	101	135	69	66	87	34	14
Регион Војводине								
КД против брака и породице	1087	1070	1336	439	897	433	182	721
Ванбрачна заједница са малолетником	16	16	16	1	15	-	16	-
Одузимање малолетног лица	9	9	10	7	3	5	5	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	12	12	34	18	16	30	4	-
Насиље у породици	537	530	610	111	499	26	12	572
Недавање издржавања	513	503	666	302	364	372	145	149
СРБИЈА – ЈУГ								
Регион Шумадије и Западне Србије								
КД против брака и породице	1154	999	1331	550	781	477	192	662
Двобрачност	1	1	1	1	-	-	-	1
Ванбрачна заједница са малолетником	19	14	14	-	14	-	14	-
Одузимање малолетног лица	14	13	18	6	12	9	9	-
Запуштање и злостављање малолетног лица	1	1	1	-	1	1	-	-
Насиље у породици	498	430	541	157	384	23	23	495

Недавање издржавања	619	539	755	385	370	444	145	166
Кршење породичних обавеза	1	1	1	1	-	-	1	-
Регион Јужне и Источне Србије								
КД против брака и породице	869	603	767	286	481	183	104	480
Ванбрачна заједница са малолетником	17	12	12	-	12	-	12	-
Одузимање малолетног лица	13	12	14	6	8	4	10	-
Запуштање и зостављање малолетног лица	7	4	4	-	4	2	2	-
Насиље у породици	508	358	437	134	303	11	15	411
Недавање издржавања	322	216	297	145	152	163	65	69
Кршење породичних обавеза	2	1	3	1	2	3	-	-

Уколико упоређујемо податке за 2013, 2014. и 2015. годину, чињеница је да укупан број осуђених лица континуирано расте. Оно што је остало исто јесте карактеристика жртве. Женски пол је заступљенији као жртва, односно оштећени, а уколико посматрамо старост, жртве су у већини лица која су пунолетна, односно стара 18 и више година. Исти је однос уколико посматрамо целокупну територију државе или појединачне области и регионе.

Разматрани нормативни концепти који нуде заштиту од насиља у породици несумњиво представљају позитиван показатељ односа државе према овом облику насиља. Насиље у породици више није само приватни проблем, већ је у питању проблем који је премештен у јавну сферу, а држава се труди да усаврши постојеће мере, али и да пронађе нова решења за ову појаву на више нивоа. Међутим, потребно је уложити још доста напора да би се рекло да постављени концепти представљају адекватан одговор на насиље у породици и пружају адекватну заштиту.

Закључак који се стиче јесте тај да и поред побољшаних законских решења, и даље изостаје правовремено и правилно реаговање државних органа надлежних за сузбијање насиља у породици. Проблем се јавља јер органи кривичног гоњења, полиција, судови на различите начине тумаче поједине законске појмове. Потребно је додатно унапредити механизме којима ће се усагласити поступање полиције, тужилаштва и судије, као и усавршити програме сарадње и координисаног деловања на свим нивоима организовања. Неопходно је указати на потребу едукације која би требало да превазиђе оквире активности појединих невладиних организација. Држава треба да организује или да подржи програме којима би се ефикасније разградили још увек постојећи ставови и предрасуде према овом облику насиља, с обзиром да су они и даље велики проблем на остварењу заштите на кривичноправном нивоу. Значајна би била специјализација лица која раде на овим делима, како је то већ започето у појединим институцијама.

У току израде овог рада усвојен је Закон о спречавању насиља у породици, који почиње да се примењује од првог јуна 2017. године. Наведени закон је усмерен на стварање јединствене организације државних органа и установа како би се омогућило делотворно спречавање насиља у породици. Наглашено је то да лица која су укључена у процес пружања заштите жртвама, без обзира да ли су део тужилаштва, полиције, судова, центара за социјални рад, јесу лица која су прошла специјализовану обуку. Постоји обавеза да свако пријави без одлагања насиље у породици или непосредну опасност од таквог насиља. Полицији су дата шира овлашћења у том смислу што потенцијалног учиниоца могу да задрже најдуже осам часова у организационој јединици полиције ради вођења поступка. Уколико на основу процене ризика полиција утврди да постоји непосредна опасност од извршења овог дела, полиција може наредбом да изрекне хитне мере – привремено удаљење учиниоца из стана и привремену забрану учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Постоје лица одређена за везу која размењују податке и обавештења битна за спречавање насиља у породици, формирају се групе за координацију и сарадњуна подручју сваког основног јавног тужилаштва, а предвиђено је и вођење одговарајућих евиденција полиције, тужилаштва, судова и центара са социјални рад. Осим тога, значајно је стварање и Савета за сузбијање насиља у породици који би требало да прати примену закона и побољшава координисање и делотворност спречавања насиља у породици.

Јасно је да је доношењем оваквог закона који се тиче насиља у породици учињен значајан корак у превазилажењу недостатака који су постојали у области кривичноправне заштите. На овај начин би требало да се оствари брже и ефикасније поступање надлежних органа, а време ће показати да ли ће примена овог закона дати очекиване резултате.

VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Насиље у породици је појава која је дубоко укореењена у друштвеној организацији са патријархалним наслеђем, где се тешко препознаје као проблем уопште или као проблем чије димензије и опасност захтевају државну интервенцију. Уочавање присутности насиља у породици и његове опасности, као и изналажење одговарајућег друштвеног одговора ометају ставови и предрасуде о томе да је реч о приватном проблему. Колико је реч о озбиљном проблему говори и то да ова појава доводи до разарања породице, чини је дисфункционалном, а за последицу има физичко и психичко угрожавање здравља лица која непосредно или посредно трпе насиље. У питању је понашање које је супротно општеприхваћеним стандардима морала и људског достојанства, и потребно је стално радити на томе да пре свега шири јавност буде што боље упозната о овом феномену и да се пронађу одговарајући мере које се могу предузети како би се остварила заштита.

Рад је усмерен на подизање свести о наведеном феномену, на хитност решавања и на сегменте заштите која се пружа жртвама. Рад се не бави само проучавањем кривичноправне заштите, већ укључује и друге облике заштите. Врши се анализа функционисања постојећих облика заштите, утврђује се да ли се они допуњују и да ли постоји могућност формирања јединственог система заштите од насиља у породици по узору на моделе заштите који су присутни код других земаља и који су се показали као добро решење у пракси. Према постојећим оквирима нормативног система утврђено је који су све проблеми практичне примене и која су могућа решења.

Закључак који се може извести на основу спроведеног истраживања јесте да је потребно константно радити на усавршавању у циљу што ефикасније правне заштите од овог облика недозвољеног понашања. Потребно је изградити јединствене стратегије које ће омогућити превентивно деловање, али и сламање постојећих предрасуда. На тај начин би се омогућио другачији приступ жртви. Она би била ослобођена страха и изградила би постепено поверење у надлежне органе верујући да ће они моћи да јој пруже подршку и помоћ. Како би се читаво друштво супротставило насиљу у породици кључно је постојање вишедимензионалног приступа у коме би кривична реакција била усклађена на пољу образовања, здравствевне заштите и социјалног старања, уз координисано деловање и државних служби, али и грађана.

IX ЛИТЕРАТУРА

1. Ајдуковић Марина, Психосоцијалне интервенције с починитељима насиља у обитељи, *Хрватски љетопис за казнено право Загреб*, бр. 1/2004, Vol. 11, стр. 171-199;
2. Вејкер – МилерДџин, Доминација – потчињеност, *Феминистичке свеске 7-8*, Београд, 1997, стр. 257-259;
3. Бркић Славица, Јанковић Надежда, Станојевић Весна, *Приручник: Рад са насилником - практична примена у прекршајном поступку*, Београд, 2009, Удружење судија за прекршаје Републике Србије;
4. Dearing Albin, Аустријски закон о заштити од насиља у породици, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 3/2002, стр. 12-22;
5. Делић Наташа, Кривичноправни аспект насиља у породици, *Зборник радова: Насиље у породици*, Београд, 2012, стр. 108-128;
6. Димовски Дарко, Ресторативна правда у функцији заштите од насиља у породици, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 70, Vol. LIV, стр. 423-437;
7. Дракић Драгиша, Дракић Гордана, Систем мера безбедности у нашем кривичном праву – кроз историју и данас, *Часопис за друштвене науке ТЕМЕ*, бр. 4, Vol. XXXIX, стр. 1399-1416;
8. Ђорђевић Ђорђе, Кривична дела насиља у породици, *Ревизија за криминологију и кривично право*, бр. 3/2007, стр. 115-135;
9. Ђорђевић Ђорђе, Забрана приближавања и комуникације са оштећеним, *Ревизија за криминологију и кривично право*, бр. 2-3/2011, стр. 431-442;
10. Ђорђевић Ђорђе, Кривичноправна заштита од насиља у породици, *Зборник радова: Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Том I, 2014, стр. 64-75;
11. Ђурђић Војислав, Јовашевић Драган, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010, Номос;
12. Eichelman Burr, Natwig Anne, Classification of violent syndromes, *Violence: From biology to society*, Elsevier Science B.V. Amsterdam, 1997, p. 25-33;
13. Epstein Deborah, Effective intervention in domestic violence cases: Rethinking the roles of prosecutors, judges and the court system, *Yale journal of law & feminism*, vol 11:3, p. 3-50;
14. Филипчић Катја, Положај жртва кривичних дела у законодавству Републике Словеније, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2008, стр. 47-61;
15. Gelles Richard, Through a Sociological Lens, Social Structure and Family Violence, *Sociology of Families*, Reading 31, 1993, p. 301-304.
16. Грубач Момчило, *Кривично процесно право*, Београд, 2005, Правни факултет Универзитета Унион, ЈП Службени гласник;
17. Holder Robyn, *Domestic and family violence: Criminal justice interventions*, Sydney, Australia, 2001, Australian domestic and family violence clearing house, University of New South Wales;
18. Игњатовић Ђорђе, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Часопис за кривичне науке CRIMEN*, бр. 2/2011, стр. 179-211;

19. Игњатовић Тања, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Београд, 2011, Реконструкција Женски фонд;
20. Игњатовић Тања, *Насиље над женама – препрека у развоју: Међународни документи*, Београд, 2005, Аутономни женски центар;
21. Играчки Јасмина, Кривичноправни и криминолошки аспект насиља и насилничког понашања, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1/2014, Vol. XXXIII, стр. 137-148;
22. Јовановић Слађана, Кривичноправна заштита од насиља у породици: Нова решења, *Часопис Криминалистичко – полицијске академије из Београда НБП*, бр. 2/2006, Vol. XI, стр. 79-100;
23. Јовановић Слађана, Симеуновић – Патић Биљана, Маџановић Вања, *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Нови Сад, 2012, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова;
24. Јовашевић Драган, Примена мере безбедности одузимања предмета, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 72, Vol. LV, стр. 71-91;
25. Јовић Миодраг, Кешетовић Желимир, Насиље у породици у светлу нових инкриминација, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 06/02, стр. 1-19;
26. Kesner John and McKenry Patrick, The Role of Childhood Attachment Factors in Predicting Male Violence Toward Female Intimates, *Journal of Family Violence*, Vol. 13, No. 4, p. 417-432;
27. Kirsch II Tomas, Problems in Domestic Violence: Should Victims Be Forced to Participate in the Prosecution of Their Abusers, *William & Mary Journal of Women and the Law*, Vol. 7:383, p. 388-418;
28. Константиновић – Вилић Слободанка, Петрушић Невена, Реаговање полиције на насиље у породици – теоријски оквир и страна искуства, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2005, стр. 3-11;
29. Лазаревић Љубиша, *Кривично право – Посебни део*, Београд, 1995;
30. Лазаревић Љубиша, *Коментар Кривичног законика Србије*, Београд, 2006, Савремена администрација Београд;
31. Logar Rosa, *Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици*, Београд, 2005, Аутономни женски центар;
32. Лукић Марија, Кључне тачке неопходне сарадње и усаглашавања кривичноправне и грађанскоправне заштите од насиља у породици у Републици Србији – Од неадекватног одговора до ефикасне заштите, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1-2/2006, Vol. XXV, стр. 165-185;
33. Марковић Иванка, Правна заштита жртва насиља у породици у Републици Српској, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 1/2008, стр. 5-25;
34. Марковић Саша, Мере која предузима полиција приликом заштите жртва насиља у породици, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 3/2015, стр. 179-195;
35. Michalski Joseph, Making Sociological Sense Out of Trends in Intimate Partner Violence – The Social Structure of Violence Against Women, *Violence Against Women*, Vol. 10, No. 6, 2004, p. 652-757;

36. Миливојевић Сања, Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 3/2002, стр. 22-36;
37. Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије, *Мултисекторска сарадња – институционални одговор на насиље над женама*, Београд, 2013, Програм Уједињених нација за развој;
38. Мршевић Зорица, Истраживање – Три године рада СОС телефона за жене и децу жртве насиља; тенденција ускраћивања помоћи и разумевања женама жртвама насиља, *Феминистичке свеске*, No. 2, Vol. 4, 1994, стр. 43-48;
39. Мрвић – Петровић Наташа, *Кривично право – Посебни део*, Београд, 2011, Правни факултет Универзитета Унион, ЈП Службени гласник;
40. Murray Robert, Genetics and violence, *Violence: From biology to society*, Elsevier Science B.V. Amsterdam, 1997, p. 87-94;
41. Николић – Ристановић Весна, Кривично дело насиље у породици у друштвеном контексту и правном систему Србије и Црне Горе, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темида*, бр. 2/2003, стр. 5-11;
42. Њагуловић Јелена, Насиље у породици – три сегмента правне заштите у домаћем законодавству, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 62, Vol. LXII, стр. 593-603;
43. Панов Слободан, Антић Оливер, *Приручник за полагање правосудног испита – Породично право и наследно право*, Београд, 2015, Организација за правну едукацију и културу права PROJURIS;
44. Петковић Никола, Радић Горан, Насиље у породици - стара решења у новом законодавству, *Часопис за неговање демократске политичке културе Култура полиса*, бр. 26, стр. 77-90;
45. Петрић Наталија, Међународни правни стандарди у области насиља у породици и правна заштита жртва у Босни и Херцеговини, *Научно - стручни часопис за друштвене и природне науке СВАРОГ*, бр. 7, стр. 89-104;
46. Половина Нада, Теорија осећајног везивања: старе и нове поставке, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 1/2005, година XXXVII, стр. 107-124;
47. Попадић Драган, *Насиље у школама*, Београд, 2009, Институт за прихологију, UNICEF Србија;
48. Савић Милутин, Микић Дејан, Методика откривања и доказивања кривичног дела насиља у породици, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 3/2010, стр. 298-313;
49. Спасић Данијела, Породично насиље у Србији - историјско - културокошка димензија, *Теоријско стручни часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије Безбедност*, бр. 2/2012, стр. 205-220;
50. Степановић Ивана, Приватност и насиље у породици, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 1/2014, Vol. XXXIII, стр. 109-127;
51. Стојановић Зоран, *Кривично право – Општи део*, Београд, 2010;
52. Шепаровић Звонимир, *Границе ризика – етичкоправни приступи медицине*, Загреб, 1985, Правни факултет Загреб;
53. Шкулић Милан, Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиље у породици – нека спорна питања и дилеме; у: Шкулић Милан, Милошевић Никола, Ћирић Јован, Ненадић Светлана, Шуловић Златко, Векарић Бруно,

- Драгашевић Љубиша, Плазинић Миодраг, Јовановић Марко, Матић Марина (ур.), *Насиље у породици*, Београд, 2009, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, стр. 10-22;
54. Шкулић Милан, Насиље у породици: Неки проблеми законске инкриминације и судске праксе, *Зборник радова са научно - стручног скупа са међународним учешћем Тара 2014, Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, Том 1, стр. 34-51;
55. Wagner Mirjana, *Путоказ за моја права у заштити од насиља у породици*, Београд, 2005, Аутономни женски центар;
56. Walker Lenore, *The Battered Women*, New York, 1979, Harper & Row;
57. Wills Dona, Domestic Violence: The Case for Aggressive Prosecution, *UCLA Women`s Law Journal*, Vol 7:173, p. 173-182;
58. Zoglin Katie, Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из Сједињених Америчких Држава, *Часопис о виктимизацији, људским правима и роду Темиде*, бр. 2/2003, стр. 67-73;

Истраживачка грађа

- California Evidence Code – EVID;
- California Family Code – FAM;
- California Penal Code PC;
- Domestic and Family Violence Protection Act 2012 – Queensland, No. 5;
- Domestic violence in England and Wales, *Briefing Paper*, Number 6337, 2016;
- Exekutionsordnung – EO, *StF: RGBL. Nr. 79/1896*;
- Gewaltschutzgesetz, *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie*, BGBl. Nr. 759/1996;
- Kazenski zakonik, *Uradni list RS*, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15 in 38/16;
- Казнени закон, *Народне новине*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15;
- Кривични закон Републике Србије, *Службени гласник СРС*, бр. 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91 – одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 – одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - испр., 80/2002 - др. закон, 39/2003 и 67/2003;
- Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005;
- Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016;
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/2003, 108/2004, 37/2006, 70/2006, 73/2010, 1/2012 и 67/2013;
- New York Family Court Act;
- New York Family Protection and Domestic Violence Intervention Act od 1994 – DVIA;
- New York Penal Law – PEN;
- Обитељски закон, *Народне новине*, бр. 103/15;
- Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и и 6/2015;

- Прекршајни закон, *Народне новине*, бр. 107/07, 39/13, 157/13, 110/15;
- Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 617, Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, Пријаве, оптужења и осуде – 2015. година*, Београд, 2016;
- Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 603, Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, Пријаве, оптужења и осуде – 2014. година*, Београд, 2015;
- Републички завод за статистику Републике Србије, *Статистички билтен бр. 588, Пунолетни учиниоци кривичних дела, Пријаве, оптужења и осуде – 2013. година*, Београд, 2014;
- Sicherheitspolizeigesetz – SPG, *StF: BGBl. Nr. 566/1991 idF BGBl. Nr. 662/1992 (DFB) (NR: GP XVIII RV 148 AB 240 S. 41. BR: 4119 AB 4122 S. 545.)*;
- Strafgesetzbuch – StGB, *StF: BGBl. Nr. 60/1974 (NR: GP XIII RV 30 u. 1000 AB 959 u. 1011 S. 84. u. 98. BR: S. 326.)*;
- The Domestic and Family Violence Protection and Other Legislation Amendment Bill 2016 – Queensland;
- The Family Law Act – 1975, C2016C01106, No. 81;
- UK - Crime and Security Act 2010;
- UK - Home Office Cirkular 1990, No. 60/90;
- UK - Serious Crime Act 2015;
- Закон о финансијској подршци породици са децом, *Службени гласник РС*, бр. 16/2002, 115/2005 и 107/2009;
- Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014;
- Закон о јавном реду и миру, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016;
- Закон о казненом поступку, *Народне новине*, бр. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14;
- Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 53/2012;
- Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014;
- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2013;
- Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013 и 13/2016;
- Закон о preprečevanju nasilja v družini, *Uradni list RS*, št. 16/08 in 68/16;
- Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005, 7/2005 – исправка и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010;
- Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71;
- Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71;
- Закон о равноправности полова, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009;
- Закон о заштити од насиља у обитељи, *Народне новине*, бр. NN 137/09, 14/10, 60/10;

- Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 102/12 и 108/13;
- Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014;

Електронски извори

The Fourth World Conference on Women, A/CONF.177/20, Chapter I, *Beijing Declaration and Platform for Action*, преузето: 01.02.2017.

<http://www.un.org/documents/ga/conf177/aconf177-20en.htm>

The United Nations General Assembly, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, (A/RES/48/104) 1993; преузето 01.02.2017.

<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>

The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 12 (eighth session, 1989), Violence against women*; преузето 30.11.2016.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom12>

The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 19 (llth session, 1992), Violence against women*; преузето 30.11.2016.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19>

Општи протокол о поступању у сарадњи установа,

органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима Владе Републике Србије; преузето 02.02.2017.

http://www.sigurnakuca.net/un_protiv_nasilja/publikacije_projekta/protokoli_o_postupanju_i_saradnji_ustanova_organai_organizacija_50.html

The Committee of Ministers, *Recommendation N°R (85) 4, on violence in the family*; преузето 02.02.2017.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/family/Resolutions_recommendations_cm_en.asp

The Committee of Ministers, *Recommendation N°R (90) 2, on social measures concerning violence within the family*; преузето 01.02.2017.

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=569827&SecMode=1&DocId=589942&Usage=2>

Parliamentary Assembly, *Recommendation 1582, Domestic violence against women*; преузето 15.11.2016.

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en>

The Committee of Ministers, the Council of Europe, Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers - on the protection of women against violence; преузето 15.11.2016.

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612

The United Nations General Assembly, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*; преузето 30.10.2016.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

The United Nations General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights, A/RES/3/217 A*; преузето 01.02.2017.

<http://www.un-documents.net/a3r217a.htm>

Кривичноправна заштита од насиља у породици – сажетак

Насиље у породици представља универзалну појаву која је присутна свуда у свету. Имајући у виду да је реч о феномену који се јавља независно од економског положаја и друштвеног слоја породице, насиље у породици се може разматрати са различитих аспеката. Рад је усмерен на проучавање кривичноправног регулисања насиља у породици са посебним акцентом на кривичноправну заштиту. Предмет обухвата значај конкретног друштвеног проблема и начине успостављања адекватног система кривичноправне заштите. Висока учесталост, озбиљне последице, чести случајеви легалних исхода, као и практично редовна пракса кршења мера заштите жртава породичног насиља егзистирају као константа у друштву. Према су разлози бројни, у раду је дат краћи осврт на поједине теоријске и практичне проблеме у вези са датом инкриминацијом, као и предлози могућих решења.

Направљен је осврт и на друге облике заштите, односно разматран је однос кривичноправне заштите и породичноправног и прекршајноправног концепта заштите од насиља у породици. Посматрана је њихова рефлексија на кривичноправна решења, нарочито са аспекта остваривања кохерентне и ефикасне правне заштите од насиља у породици. Разматрана је комплементарност постојећих система заштите и потреба њиховог еволуирања и усавршавања.

Рад подразумева описивање кривичног дела насиље у породици, односно на који начин се остварује кривичноправна заштита користећи елементе класификације, компарације и научног објашњења. Инкриминисањем насиља у породици као посебног кривичног дела са различитим облицима испољавања се остварује један вид заштите жртава. Са циљем унапређења мера заштите предвиђен је сегмент упоредноправне праксе, односно могућности преузимања појединих концепција у националним оквирима. Кривичноправна заштита се остварује кроз дефинисање и одређивање самог кривичног дела, кроз покретање и вођење кривичног поступка, као и кроз укључивање и учешће одговарајућих служби и институција које пружају потребну заштиту и помоћ. Анализиране су промене које су остварене на законодавном плану, а које имају за циљ формирање ефикасног и адекватног одговора државе. Легислативни оквир јесте заокружен, међутим многи индикатори указују да примена закона и координација кључних институција и изречених мера за сада изостаје. Као најбољи пут у креирању ефикасне заштите од насиља у породици јесте мултидисциплинарно решавање овог проблема на различитим нивоима, инсистирајући на усклађивању свих облика превентивне и репресивне реакције.

Кључне речи: насиље у породици, кривично дело, кривичноправна заштита, механизми заштите.

Criminal law protection against domestic violence - summary

Domestic violence is a universal phenomenon that is present everywhere in the world. Bearing in mind that this is a phenomenon that occurs independently of the economic and social class in family, domestic violence, can be considered from various aspects. The paper is focused on the study of the regulation of criminal domestic violence with special emphasis on the criminal protection. The course covers the importance of concrete social problems and ways of establishing an adequate system of criminal protection. High frequency, serious consequences, frequent cases of legal outcomes, as well as practically a regular practice of violation of measures to protect victims of domestic violence exist as a constant in society. Although the reasons are many, the paper gives a brief overview of the theoretical and practical problems related to a given incrimination, as well as suggestions of possible solutions.

Reference is made also to other forms of protection. The paper discusses the relation between criminal protection and other forms of protection of domestic violence. Observed their reflection on the criminal justice solutions, especially in terms of achieving a coherent and effective legal protection against domestic violence. Considered the complementarity of the existing system of protection and the needs of their evolution and improvement.

The paper includes the description of the criminal offense of domestic violence, and the way in which legal protection is achieved by using elements of classification, comparison and scientific explanation. Incriminating violence as a specific criminal act with different forms of expression is achieved a form of protection of the victims. With the aim of improving protection measures foreseen in the segment comparative law practice, that the possibility of adopting certain concepts in national frameworks. Legal protection is achieved through the definition and determination of the criminal offense, the initiation and conduct of criminal proceedings, as well as through the involvement and participation of relevant services and institutions that provide the necessary protection and assistance. The paper analyzes the changes that have been achieved at the legislative level, and aimed at effective and efficient response of the state. The legislative framework is rounded, however, many indicators suggest that the application of the law and coordination of key institutions and measures for the time being absent. The best way to create effective protection against domestic violence is a multidisciplinary solving this problem at different levels, insisting on the harmonization of all forms of preventive and repressive reactions.

Keywords: domestic violence, criminal offense, criminal protection, protection measures.

Биографија аутора

Андреа Рајковић је рођена 09.01.1990. године у Нишу, Република Србија, где је завршила основну и средњу школу. Основне академске студије је завршила на Правном факултету у Нишу. Дипломирала је 2014. године са просечном оценом 8,45 и стекла је стручно звање дипломирани правник. Исте године је уписала мастер академске студије – смер унутрашњи послови на Правном факултету у Нишу. Тренутно обавља приправничку праксу као адвокатски приправник код адвоката Бисерке Лакићевић из Ниша.